

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

4/225

2010

ISSN 0029-389X

PŁOCK NOTES

QUARTERLY
OF THE SCIENTIFIC SOCIETY
OF PŁOCK

ISSUE 4/225
OKTOBER – DECEMBER
2010

EDITORIAL BODY

WIESŁAW KOŃSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

ADAM WRÓBEL
(SECRETARY)

MAŁGORZATA DUCH
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

SCIENTIFIC BOARD

ZBIGNIEW KRUSZEWSKI, ASSOCIATE PROF., SC.
D., ENG.
(CHAIRMAN)

MARIAN CHUDZYŃSKI, PH. D.
REV. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI, FULL PROF., PH. D.
JANUSZ ZIELIŃSKI, FULL PROF., PH. D. ENG.
DANIELA ŻUK, FULL PROF., SC. D., ENG.

ADDRESS OF THE EDITORIAL OFFICE:

Pl. Narutowicza 8.
09-402 Płock

ph. (0-24) 262-26-04, 366-99-50
e-mail: notatkiplockie@interia.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK
TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO
PŁOCKIEGO

4/225
PAŹDZIERNIK – GRUDZIEŃ
2010

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

ADAM WRÓBEL
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MAŁGORZATA DUCH
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

RADA NAUKOWA

PROF. NDZW. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

DR MARIAN CHUDZYŃSKI
KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. INŻ. DANIELA ŻUK

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50
e-mail: notatkiplockie@interia.pl

CONTENS

MAGDALENA WIŚNIEWSKA MEDIEVAL LIBRARY OF THE PŁOCK CATHEDRAL AND THE CATHEDRAL CHAPTER IN PŁOCK	3
JÓZEF BORÓWKA AN OVERVIEW OF ETHICAL BELIEFS OF WAWRZYNIEC GRZYMAŁA GOŚLICKI, THE SON OF THE LAND OF MAZOVIA, LIVING IN THE 16TH CENTURY	7
ANNA MARIA STOGOWSKA CHOPIN'S CONCERT AT THE PŁOCK PROVINCIAL GOVERNOR' PALACE IN KIKÓŁ	10
TOMASZ PIEKARSKI POLITICAL BACKGROUNDS OF PŁOCK – MAZOVIAN LANDOWNERS DURING THE INTERWAR PERIOD ..	18
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI UNKNOWN ACCOUNTS ON THE TARTAR LANCER REGIMENT TAKING PART IN THE DEFENCE OF PŁOCK IN 1920	27
KONRAD JAN WALUŚ, JAN HENRYK WALUŚ THE 211 TH NIEMEN RIVER LANCER REGIMENT AND ITS ROLE IN THE FIGHTS OF AUGUST 1920	32
MICHAŁ SOKOLNICKI PROSTITUTION IN PŁOCK BETWEEN WWI AND WWII	35
JERZY JANCZEWSKI BICYCLE IN THE CITY TRANSPORT SYSTEM	37
CHRONICLE 50 YEARS OF ACADEMIC PURSUITS OF REV. MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI, FULL PROF., PH. D., THE VICE-PRESIDENT OF THE SCIENTIFIC SO- CIETY OF PŁOCK – A JUBILEE	43
ZBIGNIEW KRUSZEWSKI SPEECH IN HONOUR OF THE PERSON CELEBRATING THE JUBILEE	43
REV. IRENEUSZ MROCZKOWSKI REV. MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI, FULL PROF., PH. D. – A HISTORIAN OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE REGION OF MAZOVIA	45
ANNA MARIA STOGOWSKA TREATISES BY REV. MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI, FULL PROF., PH. D., DEALING WITH THE HISTORY OF THE REGION OF MAZOVIA	50
BIBLIOGRAPHY OF THE REGION OF MAZOVIA, LAND OF PŁOCK, FOR THE PERIOD FROM OCTOBER 1, 2009, TILL DECEMBER 31, 2009	56

SPIS TREŚCI

MAGDALENA WIŚNIEWSKA ŚREDNIOWIECZNE KSIĘGOZBIORY KATEDRY W PŁOCKU I KAPITUŁA KATEDRALNA PŁOCKA	3
JÓZEF BORÓWKA ZARYS POGLĄDÓW ETYCZNYCH WAWRZYŃCA GRZYMAŁY GOŚLICKIEGO, SYNA ZIEMI MAZOWIECKIEJ Z XVI WIEKU	7
ANNA MARIA STOGOWSKA KONCERT CHOPINA W PAŁACU WOJEWODY PŁOCKIEGO W KIKOLE	10
TOMASZ PIEKARSKI POSTAWY POLITYCZNE ZIEMIAN MAZOWSZA PŁOCKIEGO W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM	18
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI NIEZNANE RELACJE NA TEMAT UDZIAŁU Tatarskiego pułku ułanów w obronie Płocka w 1920 r.	27
KONRAD JAN WALUŚ, JAN HENRYK WALUŚ 211 PUŁK UŁANÓW NADNIEMIENSKICH I JEJEGO ROLA W SIERPNIU 1920 ROKU	32
MICHAŁ SOKOLNICKI PROSTYTUCJA W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU	35
JERZY JANCZEWSKI ROWER W SYSTEMIE TRANSPORTOWYM MIASTA	37
KRONIKA 50 LAT PRACY NAUKOWEJ KS. PROF. MICHAŁA MARIANA GRZYBOWSKIEGO – WICEPREZESA TNP	43
ZBIGNIEW KRUSZEWSKI LAUDACJA NA CZEŚĆ JUBILATA	43
KS. IRENEUSZ MROCZKOWSKI KS. PROF. MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI – HISTORYK KOŚCIOŁA NA MAZOWSZU	45
ANNA MARIA STOGOWSKA PRACE REGIONALISTYCZNE KSIĘDZA PROF. DR. HAB. MICHAŁA GRZYBOWSKIEGO	50
BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES I X – 31 XII 2009 r.	56

ŚREDNIOWIECZNE KSIĘGOZBIORY KATEDRY W PŁOCKU I KAPITUŁA KATEDRALNA PŁOCKA

Abstrakt

Kapituły katedralne w średniowieczu powstawały z formowaniem się biskupstw, ale odgrywały ogromną rolę do XVII wieku. Kapituła płocka (1075 r.) należała do znacznie większych kapituł w Polsce. Ważnym zadaniem kapituły była opieka nad księgozbiorem katedry płockiej. W księgozbiore z znajdowały się słynne księgi: „Codex aureus Pultoviensis”, „Codex Gertrudianus”, itd.

Słowa kluczowe: Płock, benedyktyni, kapituła, średniowieczne księgozbiory

W średniowieczu księga była w sposób ściśle związana z ośrodkami, gdzie przebywali duchowni. Wynika to z bardzo prostej zależności. W omawianym okresie największy odsetek tzw. *litterati*¹, stanowili ludzie Kościoła, którzy z racji zawodu musieli posiadać umiejętność pisania, jak również czytania. Służyły im pomoc biblioteki, gromadzące księgi rękopiśmienne. Opiekunami tych zbiorów były najczęściej kapituły. W Polsce geneza tych kolegiów wiąże się z kanonikatem świeckim, wyrosłym z reguły akwizgrańskiej. Był bodźcem do powstawania kolegiów kanonickich złożonych z osób duchownych, początkowo żyjących według wspomnianej reguły, później stosując się do prawa kościelnego.

Kapituły kanonickie w Polsce powstawały wraz z erekcją biskupstw, a w pełni ukształtowane odgrywały istotną rolę w życiu Kościoła aż do XVII wieku. Przechodziły kolejne etapy „[...]od erekcji aż do momentu przybrania przez kolegium kapitulne, cech instytucji całkowicie zorganizowanej”². Wraz ze zmianą osobowości prawnej zmieniały się także uprawnienia tych zgromadzeń. Początkowo całkowicie zależne od wyższych instancji kościelnych bądź fundatora z czasem zyskiwały coraz większą autonomię, w czym na pewno dużą rolę odegrało otrzymanie przez kapitułę jej własnego majątku korporacyjnego. Odnosi się to także do kolegium kanoników płockich.

Kapituła płocka należała do grupy znacznie większych kapituł polskich. Jej początek należy wiązać z fundacją i erekcją biskupstwa w Płocku. Powstało w 1075 roku w związku z reorganizacją Kościoła polskiego, którą przeprowadzał Bolesław Śmiały. Jej pierwszymi zarządcami byli benedyktyni. Problemem jest ustalenie: zakonnicy, którego ośrodka, byli pierwotnymi członkami prezbiterium biskupa. W Płocku bowiem „czarni mnisi” skupili się w opactwie św. Wojciecha oraz kościele św. Wawrzyńca, należącym od 1065 roku do uposażenia benedyktynów w Mogilnie, co dokonało się na mocy fałszyfikatu mogileńskiego z tegoż roku. Zwolenni-

cy tych ostatnich próbują udowodnić swoją rację właśnie tym, że kościół św. Wawrzyńca stanowił część mazowieckiego uposażenia klasztoru w Mogilnie i przez niego rzeczono opactwo prowadzić na Mazowszu akcję misyjną. Przeciwnicy tej teorii wysuwają na poparcie swojego twierdzenia argument, że opactwo św. Wojciecha zastępowało nie istniejącą w XI w. katedrę biskupią. Podkreślają też, że biskupem był opat tego klasztoru, nic więc dziwnego, że benedyktyni tego właśnie opactwa stanowili prezbiterium. Większość badaczy oddaje jednak pierwszeństwo udziału w kolegiacie benedyktynom z kościoła św. Wawrzyńca.

Z czasem obok tego konwentu, jaki stanowili zakonnicy, został zorganizowany kler świecki, wchodzący do prezbiterium i zastępujący miejsce mnichów, tworząc w ten sposób kapitułę świecką. Zmiany te przypadają na czasy panowania Władysława Hermana (1079–1102). Z chwilą sekularyzacji kapituły benedyktyńskiej przeprowadzono podział wspólnych pierwotnie posiadłości między klasztory w Płocku i Czerwińsku. Stanowił on majątek fundacyjny wydzielony kapitule, który służył wyłącznie dla pokrycia potrzeb jej członków. Wiek XII i początek XIII stulecia stanowią okres rozwoju kapituły, która przechodzi istotne zmiany w strukturze majątkowej, przyswajając z Zachodu system prebenedalny³. Wiązało się to w dużej mierze ze stopniowym uzyskiwaniem autonomii, przez rzezczone kolegium. „W parze z uzyskiwaniem przez kapitułę coraz większej samodzielności w dziedzinie spraw materialnych postępowała i ewolucja pierwotnych struktur kapitulnych[...] w drugiej połowie XII stulecia kapituły cieszyły się osobowością prawną oraz zdolnością do działania. To zaś oznaczało, że długi proces przekształcania się tych kolegiów w korporacje był już w tym okresie zakończony”⁴. Nabieranie przez Kościół w Polsce cech instytucji wiązało się z oddziaływaniem nań ośrodków nadmozańskich i krajów Nadrenii.

Wpływy obce ujawniły się także w Płocku. Biskupem tamtejszej diecezji od lat 30. XII wieku był leodyjczyk, Aleksander z Malonne, postać

wybitna i zasłużona dla tego miasta. Do najważniejszych zasług duchownego, w świetle omawianego tematu, należy praca nad budową pierwszej kamiennej katedry w 1136 roku. Ponadto „przesłanki historyczne przemawiają za związaniem importu pierwszych ksiąg przede wszystkim z działalnością misyjną i kulturą biskupa płockiego”⁵ Aleksandra. Tradycja głosi, że księgozbiór powstał w 1024 roku, a jego założycielem był biskup Marek. Papież wyniósł go na biskupstwo płockie i na tym stanowisku duchowny zmarł we wspomnianym już roku. Poprzez osobę Aleksandra z Malonne utrzymywały się w płockim grodzie wpływy mozańskie i saksońskie. Sprzyjającym bodźcem była rosnąca ranga miasta. Mogło się nią szczyścić po instalacji w nim dworu władców z dynastii Piastowskiej: Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego. Ich potomek, Bolesław Kędzierzawy, współpracował z biskupem Aleksandrem, który w istotny sposób przyczynił się do powiększenia księgozbioru płockiego, wyrosłego na archiwach kapitulnych, które „[...]należą do najstarszych w ogóle, obfitują przy tym w bogaty materiał źródłowy. Ich początki sięgają wieku XII, kiedy to kapituły zaczęły gromadzić rękopisy archiwalne oraz bogate często zbiory dyplomów pergaminowych [...], wyroki sądowe oraz inne treści dotyczące uprawnień, stosunków majątkowych, nadań, instytucji będących pod zarządem kapituł. Z czasem do zbioru dokumentów dochodziły księgi urzędowania kapituł [...] metryki kapitulne, księgi obowiązków mszalnych i chórowych, księgi instalacji, księgi testamentów, księgi gospodarcze kapituł, inwentarze skarbcza katedralnego, księgi gospodarcze stołu biskupiego, itd.”⁶. Miejscem przechowywania był najpierw skarbiec kapitulny, potem kapitułarz, natomiast pierwotnie kierownictwo archiwum kapitulnego należało do całej kapituły, funkcje kancelaryjne pełnili zaś poszczególni kanonicy, ale gdy wprowadzono notariuszy i kanclerzy oni przejęli te zadania.

Jedną z pierwszych cennych pozycji tego średniowiecznego księgozbioru katedry płockiej jest „Codex aureus Pultoviensis” zwany także Ewangeliarzem płockim bądź pultuskim. Należy do grupy „luksusowych kodeksów liturgicznych, stanowiących w Polsce wczesnopiastowskiej importy dynastyczne”⁷. Wpisuje się do grona czterech słynnych ewangeliarzy czeskiej szkoły kaligraficznej i iluminatorskiej z drugiej połowy XI stulecia, które były pisane złotymi literami na pergaminie zabarwionym purpurą i bogato zdobione miniaturami. Zostały przywiezione do Polski przez pierwszą żonę Władysława Hermana, Judytę czeską. „bywało też, że kodeksy rękopiśmienne wędrowały na obczyznę z wydawanymi za mąż Piastównami[...]”⁸.

Taki los spotkał „Codex Gertrudianus” zwany również modlitewnikiem Gertrudy Mieszkówny czy też Psalterzem Księżnej Salomei. „Rękopis Modlitewnika zachował się w niewielkim pergaminowym kodeksie, liczącym dziś 233 karty, stanowiącym własność Museo Archeologico Nazionale w Cividale del Friuli”⁹. Składa się z dwóch części: starszej (Psalterium Egberti), którą ufundował i ozdobił bogato iluminacjami mnich benedyktyński Ruodprecht dla arcybiskupa Trewiru – Egberta, oraz młodszej, będącej poszytym pergaminowym, (Folia Gertrudiana)który poprzedza „Psalterium Egberti”, tworzą cztery niekompletne składki, została dołączona do starszej części w XI wieku. Starsza część, pochodząca najprawdopodobniej z terenu Niemiec, na początku XI wieku weszła w posiadanie rodu Ezzonów. Został подарowany córce Rychezie, z okazji zamążpójścia w roku 1013 za polskiego księcia Mieszka. Tak przywędrował do Polski. W 1043 roku przeszedł w posiadanie Gertrudy, córki Mieszka i Rychezy, która dostała go również przy uroczystości zaślubin z ruskim księciem Iziastawem. Wówczas modlitewnik opuścił Polskie granice, by powrócić za sprawą wnuczki Gertrudy - Zbysławy, która w 1103 roku poślubiła Bolesława Krzywoustego. „Jego właścicielką stała się następnie druga małżonka księcia Bolesława Salomea (od 1113r.), córka Henryka, hrabiego Bergu, razem z mężem rezydująca w Płocku, głównym wówczas grodzie Polski”¹⁰. Z Płocka w 1139 roku wywozi księgę córka Salomei, Gertruda i na tym skończy wędrowkę Psalterza, ponieważ jej dalsze dzieje wykraczają poza okres średniowiecza.

„Pierwszą składkę poszytu zajmuje kalendarz; na dwóch dalszych zapisano modlitwy i umieszczono 4 barwne miniatury[...]Na czwartej składce, a następnie na wolnych kartkach oraz na marginesach Psalterza znajdujemy dalsze modlitwy[...]”¹¹. Powstaje w ciągu 12 lat, między 1075 a 1086 rokiem. Zdaje się być echem ówczesnej „mody” na tzw. *libellus precum*, czyli prywatne modlitewniki, które zyskują ogromną popularność na Zachodzie w XI wieku. Mógł być spisany ręką samej Gertrudy bądź jej kapelana. „W każdym razie nierówna, a niekiedy bardzo zła jakość zapisu zdaje się przemawiać za wykluczeniem udziału zawodowego kopisty”¹². Dzieło to stanowi przedmiot zainteresowania szerokiego grona badaczy, którzy do tej pory badali go pod kątem jego treści teologicznych oraz powiązań z liturgią. Z nowatorskim podejściem spotykamy się u Teresy Michałowskiej, doszukującej się w modlitwach kodeksu odniesień biograficzno - historycznych.

Późniejszymi dziełami, które znalazły się w płockich zbiorach rękopiśmiennych i wiążą się z osobą wymienionego już wcześniej bisku-

pa Aleksandra są dwa kodeksy, „Pierwszy zawierający *Ewangelię św. Marka* z glosą¹³ marginalną Walafrida Strabo i interlinearną Anzelma z Laon. Zachował swą oryginalną oprawę[...]niewątpliwie francuską”¹⁴, natomiast „drugim rękopisem są *Perykopy ewangeliczne*, spisane wprawną ręką kształtnym karolińskim piśmem minuskułowym[...] i z 17 inicjałami. Kodeks posiada oprawę późniejszą”¹⁵. Poza nimi, w czasie obejmowania przez Aleksandra z Malonne stolicy biskupiej, dotarło do Płocka: tzw. „Pismo św. w Wulgacie”, rozpoczynające się od Księgi Izajasza, a kończące – Listem do Żydów. Zawiera 19 inicjałów mniejszych i 51 większych oraz 4 całostronicowe dyptychy, a tekst jest pisany starannie. Ponadto księgozbiór obejmował utracony „Lekcjonarz” oraz spaloną w trakcie zamieszek Powstania Warszawskiego „Biblię Czerwińska”. Niewątpliwie perelką wśród zabytków piśmienniczych stanowi należąca do tego średniowiecznego księgozbioru „Biblia Płocka”.

Istnieją różne hipotezy, co do miejsca powstania tego kodeksu. Jedni twierdzą, że został w całości sporządzony w Płocku, inni upatrują w nim import z Zachodu. Zastrzegają jednak, że miał być iluminowany we wspomnianym mieście. Jeden z badaczy omawianej księgi, Ryszard Knapiński, na podstawie studiów nad iluminacjami tego dzieła, stwierdził, że część inicjałów głównych, niektóre miniatury oraz tekst biblijny zostały sporządzone zanim kodeks dotarł do Płocka. Przynajmniej tu dość ważki argument, a mianowicie: w tym mazowieckim mieście nie mogło powstać w ciągu zaledwie pięćdziesięciu lat (od założenia biskupstwa do momentu powstania „Biblii Płockiej”) skryptorium, które dorównywałoby poziomem ośrodkom zachodnim tego typu. Ponadto historiografia przypisuje przywiezienie tego kodeksu biskupowi Aleksandrowi. Reasumując powyższe, należy stwierdzić fakt, że księga, w znacznym stopniu już ukończona, przybyła do nas z Zachodu. Jej dalsze losy są trudne do odtworzenia, ponieważ nie posiadamy inwentarzy księgozbioru. Wiadomo natomiast, że w XV wieku zostało wydane polecenie, by oprawić kodeks na nowo. „[...] Oprawiona została w okładki z deski dębowej, obciążonej

białą skórą[...]. Na okładce nie ma dekoracji ani okuć”¹⁶. Z biegiem lat księga wychodziła z użycia i jak wiele innych „bezużytecznych” ksiąg trafiła pod dach wieży frontowej. Wydobytą na światło dzienne, trafiła w 1928 roku do Muzeum Diecezjalnego, skąd w trakcie II wojny światowej została zrabowana i wywieziona do Królewca. Odzyskano ją dopiero w 1978 roku¹⁷.

Wędrówka tego kodeksu sama w sobie mogłaby stanowić przedmiot zainteresowania badaczy, którzy jednak w większym stopniu zajmują się kodeksem jako takim, badając jego wygląd zewnętrzny i wewnętrzny. Na tym polu dużą aktywność wykazał wspomniany już przeze mnie Ryszard Knapiński. Jako pierwszy zauważył błąd w numeracji kart, która stricte istnieje dopiero od XIX wieku¹⁸. Przypuszcza się, że została naniesiona podczas pobytu Biblii w Królewcu. Jako pierwszy posłużył się nią w swoim opracowaniu Mathias Bersohn. Badacz przeoczył, to co nie uszło uwadze Knapińskiego, tj. po 189 karcie następuje 200, zamiast 190. Stąd, w starszych pracach odnoszących się do omawianego w tym akapicie dzieła rękopiśmiennego, pojawia się liczba 280 kart, a nie jak w rzeczywistości – 270. Ponadto na dwóch z nich zamieszczone zostały notatki o cudach, jakie miały miejsce w Płocku¹⁹. W warstwie tekstowej kodeks jest odległą kopią Biblii Alkuina, która powstała w czasie reformy karolińskiej, opierała się na starych rękopisach hebrajskich, „Septuagincie” oraz wcześniejszych wersjach Pisma Świętego. Warto także zwrócić uwagę na iluminacje, przesiąknięte średniowieczną symboliką i zdobiące płocki zabytek rękopiśmienny. Pierwotnie miały zostać wykonane jedynie inicjały, jednak po uzupełnieniu nimi tekstu biblijnego, postanowiono „dorysować” jeszcze miniatury, wzbogacając w ten sposób księgę. Ich twórcy są nieznanymi, aczkolwiek spośród tego anonimowego grona wyłaniają się dwie postacie, które można utożsamiać z malarzem Gunterem oraz złotnikiem Leopoldem. Tak jak i dziś, również w średniowieczu zdarzali się „życzliwi czytelnicy”, którzy uszczuplili znacznie księgę. Mimo to „Biblia Płocka” stanowi jeden z najobszerniejszych zabytków rękopiśmiennych.

Przypisy

¹ Tym mianem określano w średniowieczu osoby posiadające umiejętność pisania i czytania.
² W. Góralski, *Kapituła katedralna w Płocku. XII–XIV w.*, Płock 1979, s. 32.
³ Systemu prebenedalny – związany z podziałem wspólnej masy majątkowej kapituły na poszczególne beneficja, stanowiące uposażenie dla poszczególnych kanoników. Było to wynikiem upadku życia wspólnego członków kapituły. Przy nadaniu prebend odgrywały istotną rolę nadania monarsze. Zob. Wojciech Góralski, *Kapituła katedralna w Płocku. XII–XIV w.*, Płock 1979, s. 49–50.
⁴ Ibidem, s. 53.
⁵ R. Knapiński, *Iluminacje romańskiej Biblii Płockiej*, Lublin 1993, s. 12.

⁶ W. Góralski, op.cit., s. 232.
⁷ E. Potkowski, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski*, Warszawa 1984, s. 23.
⁸ Ibidem, s. 24.
⁹ T. Michałowska, *Ego Gertruda*, Warszawa 2001, s. 45.
¹⁰ C.K. Świącicki, *Kultura literacka Płocka w średniowieczu*, Warszawa–Siedlce, s.
¹¹ T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 2000, s. 96.
¹² T. Michałowska, *Ego...*, s. 53.
¹³ Glossa – odrębny zapis umieszczony między wierszami tekstu (interlinearna) lub na marginesie (marginalna), komentujący tekst lub objaśniający trudniejsze zwroty. Zob. *Encyklopedia Popularna*

PWN, pod red. Jana Kofmana, Warszawa 1995, s. 258.

¹⁴ A. Vetulni, *Średniowieczne rękopisy płockie*, „Roczniki Biblioteczne”, 1963, T. 7, z. 3-4, s. 329.

¹⁵ R. Knapieński, op.cit, s.14.

¹⁶ Ibidem, s. 29.

¹⁷ „[...]do ówczesnego ordynariusza, biskupa Bogda Sikorskiego, prof. H. – J. Beug, prorektor uniwersytetu w Getyndze, oznajmiając, że ma do przekazania dar”. Okazało się, że jest nim, uzna-

na za zaginioną, romańska „Biblia Płocka”. Zob. Ryszard Knapieński, *Iluminacje romańskiej Biblii Płockiej*, Lublin 1993, s. 19

¹⁸ Wykonawcy „Biblii Płockiej” nie ponumerowali kart Zob. Ryszard Knapieński, *Iluminacje romańskiej Biblii Płockiej*, Lublin 1993, s. 31.

¹⁹ Charakterystyczną cechą ksiąg rękopiśmiennych w dobie średniowiecza jest fakt, że zapisywano w nich (z uwagi na oszczędność pergaminu) ważne wydarzenia polityczne, kulturalne, społeczne, itp.

MEDIEVAL LIBRARY OF THE PŁOCK CATHEDRAL AND THE CATHEDRAL CHAPTER IN PŁOCK

Summary

In the Middle Ages, the rise of cathedral chapters – which were also rising in importance until the 17th century – coincided with the formation of dioceses. The cathedral chapter of Płock (1075) belonged to more significant ones in Poland. Its essential task was to take care of the local cathedral library. In the latter, such famous books as „Codex aureus Pultoviensis”, or „Codex Gertrudianus” could be found

ZARYS POGLĄDÓW ETYCZNYCH WAWRZYŃCA GRZYMAŁY GOŚLICKIEGO, SYNA ZIEMI MAZOWIECKIEJ Z XVI WIEKU

Abstrakt

Wawrzyniec Grzymała Goślicki, w swych etycznych rozważaniach, akcentował potrzebę posiadania takich przymiotów moralnych jak: roztropność, sprawiedliwość, męstwo, umiarkowanie i życzliwość. Postulował również przestrzeganie przez obywateli państwowych ustaw, a w miłości do ojczyzny upatrywał czynnik jednoczący społeczeństwo.

Słowa kluczowe: filozofia moralna, O doskonałym senatorze, Wawrzyniec Goślicki, ziemia mazowiecka.

Wawrzyniec Goślicki nazywany od herbu Grzymała, Grimaldus lub Grimalius urodził się około 1538 r. w Goślicach koło Płocka, w średniozamożnej rodzinie szlacheckiej dość ściśle związanej z ziemią mazowiecką¹. Jeden z przedstawicieli rodu, stryj Wawrzyńca – Marcin – pełnił nawet funkcję kanonika płockiego².

Jak się przypuszcza, Wawrzyniec ukończył szkołę katedralną w Płocku i od 1556 r. studiował filozofię w Akademii Krakowskiej. Zwieńczeniem tych studiów był tytuł magistra sztuk wyzwolonych (atrium), który uzyskał w 1562 r. Dalejsze pobieranie nauk kontynuował w Rzymie, Padwie i Bolonii. Zdobywał tam wiedzę w zakresie teologii, filozofii, prawa i języka greckiego. W 1567 r. na Uniwersytecie Bolońskim uzyskał tytuł doktora obojga praw. Po powrocie do kraju, król Zygmunt August mianował Goślickiego swoim sekretarzem. Z tejże racji odbył on następnie szereg podróży dyplomatycznych, między innymi przebywał na Węgrzech i postował do księcia brunszwickiego, co miało miejsce w 1572 r. Po śmierci Zygmunta Augusta, następny władca Stefan Batory – korzystał również z usług Goślickiego wysyłając go w misjach dyplomatycznych do wielu europejskich krajów³.

Tak duże uznanie spowodowało, że dwukrotnie, w latach 1578–1585 aspirował on do urzędu podkanclerzego koronnego, ale nominacji tej jednak nie otrzymał⁴. W 1587 r., na sejmie konwokacyjnym, poparł akt potwierdzający konfederację warszawską z 1573 r. w sprawie wolności religijnej, przez co popadł w konflikt z Kościołem. Dopiero dzięki interwencji króla Zygmunta III został on załagodzony. Pomimo wskazanego zatargu, Goślickiego w 1586 r. mianowano biskupem kamienieckim, a w przebiegu całej swej kariery pełnił jeszcze obowiązki dziekana kieleckiego, kanonika kujawskiego, krakowskiego, sandomierskiego oraz kantora płockiego⁵. Swe pracowite życie zakończył

w dniu 31 października 1607 r. w Ciężynie koło Obornik i został pochowany w kaplicy św. Marcina w katedrze poznańskiej⁶.

W zakresie twórczości literackiej Wawrzyniec Goślicki jest autorem kilku pozycji, spośród których na uwagę zasługuje jego główne dzieło zatytułowane „De optime senatore libri duo. In quibus magistratum officia, civium vita beata, rerum publicarum foelicitas explicantur” (łac. O doskonałym senatorze księgi dwie. W których są wyjaśnione obowiązki urzędników oraz szczęśliwe życie obywateli i pomyślność państwa), Wenecja 1568⁷. Rozprawa ta dzięki uniwersalizmowi nauki europejskiej, której ważnym elementem był wspólny język – łacina – była szeroko znana w Europie. Szczególną popularność uzyskała w Anglii, gdzie dokonano jej przekładu na język narodowy. Ukazała się tam w kilku wydaniach, z czego ostatnie datuje się na 1733 rok⁸. Pierwowzorem traktatu było sławne dzieło G. Contariniego „De magistratibus et republica Venetorum” (O urzędach Rzeczypospolitej Wenecjan), którego pierwsze wydanie ukazało się w 1543 r.⁹ Goślicki wzoruje się w pewnej mierze na przemyśleniach Contariniego, ale wykazuje przy tym tak znaczną samodzielność w stawianych postulatach, że uważa się, iż jego rozprawa stanowi poważny krok w rozwoju polskiej myśli politycznej¹⁰. Otóż propagował on koncepcję podległego prawom króla i znaczną rolę w swej wizji zarządzania państwem, przeznaczał senatowi¹¹. Na tle wskazanych rozważań, w których kręgu umieścił jeszcze wiele innych elementów, Goślicki przekazał szereg przemyśleń z dziedziny moralności ujmowanych w różnych kontekstach. Zgodnie z wymogami epoki czerpał przy tym obficie z dokonań takich starożytnych myślicieli jak Platon, Arystoteles i Cynceron. A upatrywał w tej perspektywie wiele czynników. Znalazła tu swe miejsce refleksja nad moralną stroną istnienia, rozważania nad poszczególnymi warstwami społecznymi z pozycji ich użyteczności dla

państwa, rolę senatu i wieloma innymi zagadnieniami.

I tak, w rozważaniach nad człowiekiem, jego szczęście upatrywał w dążeniu do cnoty, która usprawnia człowieka do właściwego postępowania, a źródło jej tkwi w rozumie. Nie jest to jednakowoż zaleta dziedziczna czy przyrodzona, ale cecha jaką nabywa się drogą wytrwałej pracy nad sobą¹². I stąd też, zaznacza Goślicki, rzeczą pożądaną jest „...aby w państwie byli ludzie sposobni do cnoty, szczęścia i szlachetności.” ponieważ sprzyja to jego potędze i stabilności.

Analizując budowę państwa, z celu jego istnienia, wyłącza Goślicki rzemieślników, kupców i poddanych. Pod tym ostatnim mianem rozumie chłopów i pasterzy. W jego ujęciu, te warstwy społeczne nie posiadają zdolności pójścia drogą cnoty bo ich zajęcia są niegodnymi ludźmi wolnych, są przyziemne i nie sprzyjają szlachetnym uczynom. Dostrzega przy tym ich użyteczność dla państwa, ale nie sprzyja to kreślonej wizji jego istnienia jako tworu zarządzanego wyłącznie przez ludzi cnotliwych, bo, co podkreśla: „...państwa powstały dla ludzi wysokiego rodu nie zaś dla ludzi tylko państwu potrzebnych.” Jednakowoż wykluczenie owo nie jest całkowite. Kierując się bowiem poczuciem sprawiedliwości, wskazuje, że i we wzmiankowanych warstwach społecznych zdarzają się jednostki godne chwwały, które za swe osiągnięcia na drodze prawości winni nawet dostąpić pewnych zaszczytów. Jednak generalnie są one przeznaczone przede wszystkim dla ludzi szlachetnie urodzonych¹³.

I następnie Goślicki wysunął postulat, aby mężowie szlachetnie urodzeni, którzy dzięki swym cnotliwym postępom, roztropności uzyskali poważanie w społeczeństwie, wchodzili w skład senatu. Ten właśnie kierunek postępowania, w przekonaniu autora traktatu, zapewnia, że ciążo owe także będzie w swym działaniu kierowało się szlachetnymi pobudkami¹⁴. A więc będzie strzec wolności obywatelskich, oddziaływać wychowawczo na młodzież kierując ją ku miłości ojczyzny, Boga i religii, co zapewni zachowanie jedności w społeczeństwie¹⁵.

Kolejnym elementem, którego analiza przynosi pewne przesłania moralne, jest prawo. Go-

ślicki upatrywał w nim przede wszystkim rolę wychowawczą interpretując jego przepisy jako wykładnię cnotliwego postępowania. Posłuszeństwo tak rozumianemu prawu identyfikował jako uległość samemu Bogu, czyli posadowił tą powinność w kategorii najwyższego wymogu moralnego¹⁶. I z tejże to racji uznawał, że również król winien mu podlegać. Wykluczył więc, aby pozycja władcy w tej materii była oparta na jego pełnej swobodzie w podejmowanych decyzjach, stawał więc tamę woluntaryzmowi¹⁷.

Pożądanym, według Goślickiego, przymiotem moralnym jest także sprawiedliwość. Rozumiał ją jako cechę, dzięki której stawia się tamę przemocy i niegodziwości ludzkiej. I w tej właśnie perspektywie uważał, że należy bezwzględnie karać osoby, które za nic mając literę prawa, postępują w sposób haniebny, godny potępienia, krzywdząc przy tym często innych. A przykładu sprawiedliwego postępowania winien dostarczać władca. I określił to następującymi słowami: „...Jak bowiem Bóg jest panem i władcą świata, tak król jest władcą i panem państwa. Winien on rządzić państwem sprawiedliwie i święcie, ponieważ uważa się go za zastępcę Boga, w państwie”¹⁸.

Goślicki poddaje refleksji również takie wartości moralne jak: roztropność, mądrość, należyty namysł czyli rozagę oraz rozum. I dochodzi do wniosku, że jeśli człowiek w wieku dojrzałym, takim cechem hołduje to „...osiągnąwszy właściwą sobie doskonałość i dojrzałość czynić zwykły [rozum] człowieka podobnym Bogu”. A ideałowi owemu, jak zaznacza, powinien odpowiadać profil moralny senatora Rzeczypospolitej¹⁹.

Znaczenie Wawrzyńca Grzymały Goślickiego, na rozpatrywanej płaszczyźnie, polegało na zaakcentowaniu faktu, że wartości moralne wpływają znacząco na sposób zarządzania i zorganizowania państwa. I wskazał przy tym, jakim to zaletom etycznym winien hołdować władca, członkowie senatu, jak również zwykli obywatele, aby było ono stabilne a sprawowane rządy, były podporządkowane rozumowi i cnotcie.

Przypisy

- 1 A. Stępkowski, *Wawrzyniec Grzymała Goślicki – życie i działalność*, Prawo Kanoniczne 1999, t. 42, nr 1–2, s. 227 [3], 228 [4]; tutaj także rozważania na temat daty urodzin Goślickiego.
- 2 A. Boniecki, *Herbarz Polski*, Warszawa 1903, t. 6, s. 319.
- 3 *Filozofia i myśl społeczna XVI wieku*. Wybrał, opracował, wstępem i przypisami opatrzył L. Szczucki, Warszawa 1978, s. 305.
- 4 A. Stępkowski, *Wawrzyniec Grzymała*, s. 224 [1].
- 5 Tamże, s. 235 [11] – 238 [14].
- 6 J. Nowacki, *Dzieje Archidiecezji poznańskiej. Studium historyczne*, Poznań 1959, t. 1, s. 288, 289.
- 7 S. Jedynak, *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*. Bibliografię opracował L. Zdybel, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 61; autor posługuje się tutaj skróconym tytułem, jego pełne

brzmienie w, Internet: <http://www.polskietradycje.pl/political-DictionaryDetails.php?idDPMP=66>, [dostęp 24 X 2010]; także A. Stępkowski, *Wawrzyniec Grzymała*, s. 226 [2].

- 8 W. Wąsik, *Historia filozofii polskiej*, t. I, *Scholastyka, renesans, oświecenie*, Warszawa 1958, s. 124; zob. szerzej T. J. Bałujówna, *Z zagadnień kariery anglosaskiej Wawrzyńca Goślickiego*, *Silva Rerum*, Kraków 1981, s. 63–81.

- 9 L. Szczucki, *Cześć II: Wiek XVI*, [w:] *Zarys dziejów filozofii w Polsce, wieki XIII–XVII*, red. Z. Ogonowski, Warszawa 1989, s. 308.

- 10 Internet: <http://eszkola.pl/baza-danych/czytaj/2537>, [dostęp 23 października 2010].

- 11 Internet: <http://www.polityka.pl/historia/221479,1,ozapomnianym-klasyku.read>, [dostęp 23 października 2010]; także J. Ju-

- styński, *Historia doktryn polityczno-prawnych*, Toruń 2004, s. 207.
- ¹² *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, s. 1, 2, (wersja dla WWW), Internet: http://ptta.pl/pef/pdf/g/goslickiw_nowe.pdf, [dostęp 23 X 2010].
- ¹³ *Filozofia i myśl społeczna XVI wieku*, L. Szczucki, s. 308.
- ¹⁴ Tamże, s. 315.
- ¹⁵ *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Goślicki, s. 4, (wersja dla WWW), Internet: http://ptta.pl/pef/pdf/g/goslickiw_nowe.pdf, [dostęp 23 X 2010].
- ¹⁶ L. Szczucki, Część II: *Wiek XVI*, [w:] *Zarys dziejów*, s. 306.
- ¹⁷ Tamże, s. 306, 307.
- ¹⁸ Tamże, s. 315.
- ¹⁹ Tamże, s. 316.

AN OVERVIEW OF ETHICAL BELIEFS OF WAWRZYNIEC GRZYMAŁA GOŚLICKI, THE SON OF THE LAND OF MAZOVIA, LIVING IN THE 16TH CENTURY

Summary

In his ethical considerations, Wawrzyniec Grzymała Goślicki highlighted the importance of such moral qualities as: prudence, justice, valor, moderation and kindness. He also postulated that citizens should comply with the state regulations, and saw the love for one's motherland as the factor uniting the society.

KONCERT CHOPINA W PAŁACU WOJEWODY PŁOCKIEGO W KIKOLE

Abstrakt

Młody Fryderyk Chopin, dla podratowania wątłego zdrowia, wakacje spędzał na wsi. Wyjeżdżał zwykle do rodzin swych kolegów, którzy w czasie nauki w Warszawie zamieszkiwali w pensjonacie u Chopinów. W 1824 i 1825 roku Fryderyk skorzystał z zaproszenia Dominika Dziewanowskiego, a właściwie jego ojca Juliusza właściciela Szafarni i wyjechał na ziemię dobrzyńską należącą do województwa płockiego. W czasie wakacji młodzieniec odwiedzał też krewnych Dziewanowskich. W wiejskich dworach Chopin spotkał się z życzliwością, patriotyzmem i duchem polskiej obyczajowości. Różne wiejskie obrzędy były okazją do poznania ludowych pieśni. Fryderyk często sadzano do pianina, a on chętnie popisywał się swymi umiejętnościami. W 1827 roku koncertował w Kikole w pałacu byłego wojewody płockiego Ignacego Zboińskiego.

Słowa kluczowe: Fryderyk Chopin, Dziewanowscy, Zbiońscy, ziemia dobrzyńska, województwo płockie

W liście do rodziców z Kowalewa koło Płocka datowanym piątek 6 lipca 1827 r.¹ Fryderyk Chopin pisał: „Najdrożsi Rodzice i Wy lubie Siostrylle. Gdy mi zdrowie służy jak jaki pies dresowy Zboińskiego żółte opuszczają oczki, gdy wyjeżdżam do Płocka, szaleństwem by było, gdybym z mej strony nie miał o tym donieść. Dziś w Płocku, jutro w Rościszewie, pojutrze w Kikole, parę dni w Turznie, parę dni w Kozłowie i moment w Gdańsku i na powrót....”².

Dla płocczan list ten stanowi jedyny źródłowy dowód potwierdzenia o pobycie kompozytora na poczcie w Płocku. Choć data tego listu budziła kontrowersje i przesuwano ją na rok 1825, to jednak ostatecznie przyjąć należy, że nastąpiło to w 1827 roku.

W swej wakacyjnej wędrówce w 1827 roku Fryderyk Chopin odwiedził: Kowalewo koło Sierpca, Płock, Rościszewo, Kikół, Turzno niedaleko Torunia, Chełmżę, Chełmno, Świecie, Kozłowo, Nowe, Gniew, Tczew, Gdańsk i Waplewo.

Warto tu nadmienić, że droga z Warszawy prowadziła przez Błonie, Seroki, Sochaczew, Gąbin, Płock, Dobrzyń nad Wisłą, Lipno, Kikół i trwała trzy dni lub trasą krótszą przez Drobin, Sierpc, Rybin. Podróżni zatrzymywali się w miejscowościach, gdzie dwory swoje posiadali Zbiońscy i spokrewnieni z nimi Dziewanowskimi.

Powóz wiozący podróżnych z Warszawy w piątek 6 lipca zatrzymał się w Kowalewie pod Płockiem u Ksawerego Zbiońskiego. Hrabia Ksawery urodził się w Kozłowie i był synem Jana Nepomucena Zbiońskiego szambelana królewskiego i Józefy z Jeżewskich. Po śmierci ojca w 1796 r. otrzymał Kozłowo. Był także właścicielem Kowalewa i Dziewanowa niedaleko Sierpca w powiecie płockim³.

Fryderyk we wspomnianym liście cieszył się z urokliwego miejsca „...Powietrze świeże, słonko ślicznie świeci, ptaszki świergocą, strumyka nie ma, bo by mrucała, ale za to jest staw i żaby prześlicznie śpiewają!”.

Następnego dnia powóz Ksawerego Zbiońskiego zawiózł wędrowców do Płocka i pobliskiego Rościszewa. U dziedzicki dworu Józefy Genowefy ze Zbiońskich wdowy po generale Józefie Jeżewskim w niedzielę turyści wzięli udział we mszy. Tego samego dnia powóz zajechał do Kikoła, gdzie w sali rycerskiej klasycystycznego pałacu Karola Zbiońskiego dał koncert Fryderyk Chopin.

Pałac został zbudowany przez Ignacego Antoniego Zbiońskiego w 1790 roku. Klasycystyczny, wywodzący się od Palladia był jedną ze wcześniejszych tego typu budowli w Polsce. Budynek piętrowy, na rzucie prostokąta, z ryzalitami od frontu i w elewacji tylniej, zwieńczony trójkątnymi szczytami. Fasadę wypełnia kolumnada wgłębna z sześcioma kolumnami i dwoma półkolumnami. Wewnątrz na osi sień. W części wschodniej sala „Rycerska” dwukondygnacyjna, z polichromią klasycystyczną. Obiekt otacza piękny park krajobrazowy założony przez Karola Zbiońskiego na początku XIX wieku. Znakoomicie wkomponowany w ukształtowanie terenu ze stromym stokiem i parowem, którego dnem płynie strumień spiętrzony groblami w staw. W parku stare dwustuletnie drzewa: modrzewie, kasztanowce, graby. Na osi pałacu schody ogrodowe. Od frontu kolisty podjazd, kiedyś flankowany oficynami. Pałac w 1945 roku uległ drobnym zniszczeniom, które odbudowano.

Już od dzieciństwa Fryderyk znany był ze swych publicznych występów. Jako ośmioletnie dziecko występował razem z sześciolatnim Zyg-

muntem Krasieńskim deklamującym poezję w pałacu Radziwiłłowskim. Dziesięcioletni Chopin popisywał się swą grą przed śpiewaczką Catalanii, która obdarzyła malca złotym zegarkiem. W wieku jedenastu lat Chopin skomponował Poloneza As-dur dedykowanego swemu nauczycielowi muzyki Żywnemu, a w rok później Poloneza gis-moll ofiarowanego pani Dupont. To niezwykle dziecko wkrótce zyskało sławę i grało w wielu salonach warszawskich. „Nie ulega żadnej wątpliwości, że Chopin był pieszczochem salonów, nie schodził z kolan różnych Potockich, Czetwertyńskich, Mariolek, że słuchała go księżna Łowicka i oślawiona „księżna” Zajączkowska, pieścili go magnaci, generałowie książęta. Wcześniej się wciągał do „herbat, wieczorów i balików”, które z wolna stały się jego przyzwyczajeniem, bez którego obejść się nie mógł. Był to narkotyk, który rujnował jego zdrowie... Niewątpliwie wyniósł je jeszcze z Warszawy. Już w dzieciństwie urzekły go parkiety salonów, rzęsiście światła, jedwabne toalety i atłasowe rączki dam, służba w liberiach i roznoszone słodycze. Urzeczenie tymi „sztucznymi rajami” pozostało na całe życie” pisze o Chopinie Jarosław Iwaszkiewicz⁴.

Od 1824 roku Chopin grał na organach w kościele Wizytek. Dużym sukcesem był też koncert przed carem Aleksandrem w kwietniu 1825 r. W tym samym roku w czerwcu gazety donosiły, że w Warszawie wyszło drukiem w największej warszawskiej księgarni A. Brzeziny Rondo G-dur dedykowane pani Linde oraz Mazurki G-dur i B-dur⁵. W 1826 roku po ukończeniu Liceum Warszawskiego Fryderyk został studentem Szkoły Głównej Muzyki w klasie kompozycji Józefa Elsnera⁶. Był znanym w Warszawie nie tylko jako wykonawca ale i kompozytor.

To „błyszczące życie” wciągało Chopina od dziecka. Ten chorowity chłopak, rozchwytywany przez damy, otoczony w domu uwielbieniem matki i sióstr, nie dał się zwieść i odskoczni od rzeczywistości szukał w życiu wiejskim. Korzystał z zaproszenia Dziewanowskich z Szafarni i Zboińskich z Kikoła spędzając u nich wakacje w 1824 i 1825 roku. W liście do rodziców z dn. 26 sierpnia 1825 r. pisał: „Najukochańszy Rodzice! Zdrów jestem, pigułki zażywam, ale już niewiele mam, myślę o domu i przykro mi, że będę musiał całe wakacje obejść się bez widzenia najdroższych mi osób, często jednak zastanawiając się, iż później nie na miesiąc, lecz dłuższy z domu wyjechać przyjdzie, uważam ten czas za preludium do przyszłego. Jest to preludium umysłowe, albowiem muzyczne na samym odjeździe odśpiewać muszę. Podobno i tu w Szafarni kuranta zaśpiewam, gdy ją opuszczać będę, może już jej tak prędko więcej nie zobaczę, bo nie mam tej nadziei [...] co przyszłego

roku. Ale porzuciwszy owe sentymta, którymi jestem w stanie całą zapisać stronę, wróćmy do onegdaj, wczoraj i dzisiaj. Najzabawniejsze onegdaj, może nawet ze wszystkich dni mego pobytu w Szafarni, dwa ważne obejmuje zdarzenia. Primo: że panna Ludwika wróciła zdrowo z Obrowa w asystencji samej pani Bożewskiej z panią Teklą Bożewską, po wtóre, iż tego samego dnia okrzęzne dwóch wsi się odbyło”⁷.

Kim byli Dziewanowscy i Zboińscy, u których spędzał wakacje Fryderyk Chopin i jakie były ich powiązania z młodym artystą. Zboińscy sprawowali ważne funkcje administracyjne między innymi byli wojewodami i kasztelanami płockim. Dziewanowscy m.in. zasłynęli z bohaterstwa na różnych polach walk.

Zboińscy właściciele Kikoła byli znaną rodziną w Polsce nie tylko jako właściciele ziemscy noszący tytuły hrabiowskie ale sprawowali wiele funkcji i urzędów. Należeli do polskiej elity umysłowej⁸. Dziadek Karola właściciela Kikoła, u którego gościł Fryderyk Chopin w 1827 Ignacy Antoni Zboiński (1715–1796) herbu Ogończyk był bardzo zamożnym człowiekiem⁹. Posiadał dobra Kikół oraz majątki Radziochy z Rumunkami, Grzeń, Cietuchwo, Głuchowo, Korzeczewo, Wolęcín, Lubin, Lubinek z młynem, Widno, Radomice, Kretki Wielkie a od 1771 roku Lipno. W 1745 r. nadał Kikołowi nowy przywilej lokacyjny, a w dokumencie z 1791 roku określił granice miasta i nadał przywileje. Dbał o rozwój gospodarczy miasta. Słynął również jako kolator kościołów w ziemi dobrzyńskiej. W 1767 roku odnowił kościół Ojców Bernardynów w Skępem, a w 1768 r. ufundował kościół w Grodzeniu koło Kikoła.

Sprawował też wiele znaczących funkcji i urzędów. Od roku 1751 był chorążym dobrzyńskim. W 1756 r. został mianowany kasztelanem płockim, lecz zrezygnował w 1777 r. W r. 1766 został konsensem królewskim. Po otrzymaniu od brata stryjecznego ożenionego z Dziewanowską¹⁰ dóbr Lipno został starosta lipnowskim, a po spadku od Piotra Szumińskiego otrzymał wójtostwo lipnowskie. Pełnił urząd ostatniego wojewody płockiego w Rzeczypospolitej, na który został mianowany z kasztelana płockiego w dniu 11 kwietnia 1791 roku. Za swe zasługi posiadał liczne odznaczenia m.in. Order Orła Białego i Order Św. Stanisława.

Po śmierci Ignacego Antoniego Kikół przeszedł w posiadanie jego syna Franciszka Ksawerego (1751–1818)¹¹ kasztelana płockiego, senatora Królestwa Polskiego. Posiadał dobra kolskie i Kretki Duże, a w 1774 r. otrzymał Lipno i wójtostwo w Dobrzyniu nad Wisłą. Chcąc powiększyć swe dobra w roku 1800 Franciszek Ksawery zakupił od Skarbków Izbicę na Kujawach miejsce urodzenia matki Chopina Justyny

Krzyżanowskiej (1782–1861)¹². Po śmierci ojca dobra te odziedziczyła córka z drugiego małżeństwa Franciszka Ksawerego Barbara Łucja Zboińska (1792–1858) żona generała wojsk koronnych, senatora i kasztelana Feliksa Kretkowskiego, a od 1819 roku po rozwodzie z pierwszym mężem żona generała Augusta Słubickiego, który wszedł w posiadanie Izbicy¹³.

Podobnie jak ojciec Franciszek Ksawery sprawował wiele odpowiedzialnych funkcji. Od 1777 był kasztelanem raciążskim. W 1786 r. został powołany w skład Komisji Dobrego Porządku dla miast województwa płockiego, a w listopadzie tegoż roku został kasztelanem płockim. W 1798 r. otrzymał od króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III prawo używania tytułu hrabiowskiego potwierdzony w Królestwie Polskim w 1824 r., a w Rosji w 1842 r. W 1806 r. stanął na czele zorganizowanej przez Józefa Wybickiego w Płockiej Kasy Ofiar Obywatelskich podległej gen. Henrykowi Dąbrowskiemu jako prezesowi Centralnej Kasy Ofiar. Fundusze były przeznaczone na cele wojskowe. W 1807 r. w okresie Księstwa Warszawskiego został sędzią pokoju powiatu lipnowskiego. W latach 1815–1818 był senatorem Królestwa Polskiego. Przyczynił się do zabudowy i rozwoju gospodarczego miasta Kikoła, w którym ufundował kościół.

Po śmierci ojca Franciszka Ksawerego dobra Kikół w skład których wchodził: Boguchwała, Buchowa, Nowopole, Korzyczewo, Cieluchowo, Kołat, Grodzień, Janowo, Gołuchowo, Wałęcin, Konotopie, Radziochy, Bógzaptać, Franciszkowo, Lubin, Lubinek, Bielicy, Wydmuchowo, Wildno, Niepotrzeba, Ksawery, Szczekorzewo, Kretki Wielkie i Wólka przeszły na syna Karola (?–1850)¹⁴. Był on jednym z najzamożniejszych posiadaczy ziemskich w ziemi dobrzyńskiej. Trudnił się ogrodnictwem. Był projektantem parku założonego przy pałacu w Kikole.

W latach 1824 i 1825 Fryderyk Chopin na zaproszenie Juliusza Dziewanowskiego, ojca swego szkolnego kolegi Dominika, spędził wakacje w Szafarni na ziemi dobrzyńskiej¹⁵. W literaturze przedmiotu funkcjonuje jeszcze jedna informacja mająca związek z Dziewanowskim. Autorzy opracowania o matce Chopina podają, że Mikołaj Chopin był guwernerem u Jana Dziewanowskiego przed zamieszkaniem u Skarbków w Żelazowej Woli w 1802 roku, gdzie był zatrudniony jako wychowawca Fryderyka Skarbków¹⁶. W informacji tej powołują się na artykuł S.A. Boleścica Kozłowskiego z 1927 r., który jednak nie podaje źródła tej wiadomości¹⁷. Mikołaj Chopin trudniący się wychowaniem dzieci szlacheckich miał duże osiągnięcia. Lata 1790–1794 spędził w okolicach Kalisza, gdzie uczył w Czarniejewie miejscowe dzieci. Opiekę nad czworgiem swoich dzieci powierzył Mikołajowi

w Warszawie Jan Dekert. Po uczestnictwie w powstaniu kościuszkowskim Chopin, został zatrudniony w 1795 przez wdowę Ewę Łączyńską jako guwerner w Kiernozi. Opiekował się dwoma córkami: Antoniną i Marią. To właśnie wychowanka Chopina Maria z Łączyńskich Walewska ożeniła Napoleona swą francuszczyzną, wykształceniem muzycznym, znajomością geografii i historii Francji. Ewa Łączyńska poleciła swego guwenera Skarbkom z Żelazowej Woli, gdzie przeniósł się Mikołaj i został wychowawcą Fryderyka Skarbków, późniejszego profesora Uniwersytetu Warszawskiego¹⁸. W 1810 r., dyrektor Liceum Warszawskiego Samuel Bogumił Linde zaproponował Mikołajowi pracę nauczyciela języka francuskiego i rodzina Chopinów przeprowadziła się do Warszawy¹⁹. Wykorzystując swe doświadczenia i umiejętności edukacyjne Chopinowie założyli pensjonat dla chłopców z rodzin ziemiańskich. Tam właśnie trafił Dominik Dziewanowski.

Dziewanowscy to znany i szanowany na Mazowszu ród herbu Jastrzębiec. Wywodzili się z Płonego, z których wydzielono Szafarnię.

Jan Dziewanowski (1755–1815) syn Juliusza pła i kasztelana chełmińskiego i Ludwiki z Pawłowskich w wyniku podziałów po ojcu w 1792 r. otrzymał Szafarnię. Miał trzech synów: Jana Nepomucena, Juliusza Ignacego Alojzego i Stefana. Te właśnie dzieci mógł uczyć Mikołaj Chopin.

Bratem Jana był Dominik Dziewanowski (1759–1827) generał wojsk Księstwa Warszawskiego, pisarz i tłumacz. Otrzymał staranne wykształcenie. Władał biegle językiem niemieckim i francuskim. To on po ojcu w 1792 r. w wyniku podziałów rodzinnych otrzymał Płonne. Jednakże nie chciał gospodarować w rodzinnym majątku i zaciągnął się do wojska. W stopniu porucznika był adiutantem ks. Józefa Poniatowskiego. W czasie insurekcji kościuszkowskiej razem z bratem Janem i braćmi Piwnickimi rozbił garnizon pruski w Rypinie. Przedostał się do wojska gen. Józefa Henryka Dąbrowskiego i w stopniu majora pracował w sztabie. W starciu pod Łabiszynem koło Bydgoszczy uratował swego dowódcę od niewoli. W 1807 r. oku sformował pułk kawalerii i stanął na jego czele. Prowadził walki podjazdowe przeciw Prusakom. Został odznaczony Legią Honorową. W 1809 r. walczył z Austriakami w Lublinie, Zamościu i Sandomierzu. W 1809 r. awansował do stopnia generała brygady. W 1812 roku został komendantem departamentu radomskiego oraz dowódcą 28 Brygady Kawalerii Wielkiej Armii. Brał udział w kampanii napoleońskiej na Rosję. W czasie odwrotu został ciężko ranny i wzięty do niewoli. Powrócił do kraju w 1814 roku i osiadł w Płonnem. Był autorem prac z dziedziny wojskowości. Zmarł beztotomnie²⁰.

Synem Jana Łukasza i Cecylii z Trembeckich był Juliusz Ignacy Alojzy (1779–1854). Od 1815 roku został właścicielem dóbr ziemskich Szafarnia, wycenianych na 150 tys. zł., które odziedziczył po ojcu. W roku 1824 zakupił jeszcze dobra Działyń. Ziemianin, patriota. Z pierwszego małżeństwa z Wiktorią z Rafałowiczów miał syna Dominika Jana Henryka, z drugiego małżeństwa z Honoratą Borzewską z Ugoszcza miał córki Józefę i Ludwikę.

Bohaterem rodu Dziewanowskich był brat Juliusza Jan Nepomucen (1782–1808) pułkownik wojsk polskich, który zginął pod Somosierrą. Odznaczony na polu walki przez Napoleona Legią Honorową, został zapisany jako jedyny Polak w biuletynie bitwy armii napoleońskiej. Odznaczył się wielkim bohaterstwem dowodząc 3 kompanią w 3 szwadronie szwoleżerów. Podczas natarcia, jako młodszy rangą, oddał swego konia gen. Koziętulskiemu, który stracił konia. Ciężko ranny Jan zmarł po bitwie w szpitalu w Madrycie.

Ciekawe były losy Juliusza Dziewanowskiego po powstaniu listopadowym. Był podejrzany o kontakty z Kalikstem Borzewskim dowódcą partyzantki płk. Zaliwskiego na terenie ziemi dobrzyńskiej. Zarzucano mu także posiadania nielegalnych druków i nielegalny wyjazd za granicę. Z polecenia naczelnika wojennego województwa płockiego barona Bohlen razem z Antonim Wybranieckim z Sokołowa i Józefem Borzewskim z Giżycka został osadzony w areszcie w Warszawie, z którego po pewnym czasie został zwolniony. Lecz od 1834 r. decyzją namiestnika warszawskiego oddano go pod surowy nadzór policji.

Syn Jana Dominik Jan Henryk (1811–1881) rozpoczął naukę w 1822 r. w Liceum Warszawskim. W czasie nauki zamieszkał w pensjonacie dla chłopców prowadzonym przez małżonków Chopinów. Nie tylko była stacją utrzymującą podopiecznych, ale także dodatkowo uczono języków obcych i gry na fortepianie „wszystko było w bardzo dobrym tonie”, i należało do szyku oddawać synów na mieszkanie do państwa Szoppę. Był to pensjonat dla zamożnych obywateli ziemskich²¹. Wielu chłopców z Mazowsza mieszkało u Chopinów m.in. Jan Białobłocki z Sokołowa, Artur i Alfred Zawisza. Z wieloma chłopcami z tego internatu zaprzyjaźnił się Fryderyk syn właścicieli np. z Tytusem Wojciechowskim, Janem Białobłockim²² i Dominikiem Dziewanowskim. Świadczą o tym zachowane listy. Kontakty nawiązane w Warszawie owocowały też zaproszeniami na okres wakacji do dworów dzieci ziemian i tak też dzięki Dominikowi Fryderyk spędzał wakacje u Dziewanowskich. Po wyjeździe do Paryża Fryderyk utrzymywał kontakty z Dominikiem Dziewanowskim. Dominik

w 1828 roku wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Brał udział w powstaniu listopadowym, a po jego upadku kontynuował studia w Berlinie. Tam nawiązał kontakt z Arturem Zawiszą uczestnikiem wyprawy Zemsta Ludu na teren ziemi dobrzyńskiej. W 1833 roku Dziewanowski powrócił do kraju i osiadł w majątku Działyń. W 1838 r. otrzymał od ojca majątek Szafarnia. Posiadał jeszcze majątek Bocheniec. Sprawował także funkcje społeczne. Od 1848 został członkiem Towarzystwa Dobroczynności powiatu lipnowskiego. W 1850 r. jako działacz gospodarczy został radcą Komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego guberni płockiej. Działał także w Towarzystwie Rolniczym a w l. 1859–1861 został członkiem delegacji przygotowującej oczyszczenie włościan w lipnowskim. Od 1848 roku był członkiem i naczelnikiem tajnej organizacji wojskowej Henryka Krajewskiego na powiat lipnowski. Po wykryciu organizacji 1850 roku został aresztowany i oddany pod nadzór policji. W styczniu 1862 r. został mianowany tymczasowym członkiem Rady Stanu. Od 30 lipca 1862 do 18 lipca 1863 pełnił funkcje gubernatora cywilnego płockiego Królestwa Polskiego²³. Cieszył się dobrą opinią władz rosyjskich, był zwolennikiem polityki Aleksandra Wielopolskiego. W maju 1865 otrzymał medal „na pamiątkę zgniecenia buntu 1863–1864”, a w lipcu 1867 r. rosyjski order Św. Włodzimierza kl. III. Ożenił się z Józefą Romocką córką Heronima i pozostawił córkę Cecylię z męża Ciechomską, która otrzymała dobra Działyń²⁴.

Pobyt w Szafarni, a także w okolicznych miejscowościach: Bocheńcu, Płonem²⁵, Płonku, Rodzonym, Rętwinach, Radominie, Golubiu, Dobrzyniu nad Drwęcą, Białkowie, Sokołowie, Dulsku, Obrowie, Dulniku, Ugoszczu, Oborowie, Krawęczynie, Kikole był dla Fryderyka Chopina okazją do poznania nowych ludzi, kultury i obyczajów. Czasem także prezentował swe umiejętności muzyczne. W Ugoszczu²⁶, gdzie mieszkał spokrewniony z Dziewanowskimi Antoni Borzewski, grał podziwiany przez mieszkańców dworku. W Sokołowie, którego właścicielem był kapitan wojska polskiego Antoni Wybraniecki²⁷ ojczym Jasią Białobłockiego, także posadzano go do pianina. Po latach Fryderyk pisał do niego z rozrzewnieniem: „Jeśli zobaczysz Szafarnię wspomnij imię moje”. W Obrowie u Ignacego Romockiego, ożenionego z Dziewanowską, Chopin zabawiał całe towarzystwo grą znakomitą i doskonałym humorem²⁸.

O swych wrażeniach pisał w listach do rodziny. W liście z 10 sierpnia 1824 młody Chopin pisze: „W sobotę było wiele gości w Szafarni. Pan Podawski, Pan Sumiński, Państwo Piwniccy, Pan Szambelan Piwnicki, Pani Borzewska, brat

Pani Dziewanowskiej, Pan Wybraniecki z Białobłockim. W niedzielę byliśmy u państwa Piwnickich, dziś jesteśmy w Sokołowie u Wybranieckiego²⁹. W liście z 26 sierpnia 1825 r. szczegółowo opisał zwyczaj ludowy zwany okrężnem: „Siedzieliśmy przy kolacji, ostatnią dojadając potrawę, gdy z daleka dały się usłyszeć, chóry fałszywych dyskantów, już to z bab przez nosy [...] gęgających, już też z dziewczyn o pół tonu wyżej większą połową niemilosiernie piszczących złożone, z akompaniamentem jednak skrzypków, i to o trzech strunach, które za każdą prześpiewaną strofą altowym z tyłu odzywały się głosem. Porzucając kampanię wstaliśmy z Domusiem od stołu wybiegliśmy na podwórze, gdzie cały tłum wolnym postępując krokiem coraz bardziej do domu się zbliżał. J. panna Agieszka Guzowska i J. panna Agnieszka Turowska-Bąkiewna pompatycznie z wieńcami na głowach przewodniczyły żniwiarkom, prowadzone od dwóch mężatek J. Pani Jaśkowej i Maćkowej, z pęczkami na rękach. Stając w takiej kolumnie przed samym dworem, odśpiewali wszystkie strofy, w których to każdemu łatkę przypinają, a między innymi dwie następujące strofy na mnie:

Przed dworem (...) zielony kierz,

Nasz warszawiak chudy jak pies

Na stole stoją jętki,

Nasz warszawiak bardzo prędko.

Z początku nie wiedziałem, czy to na mnie, później jednak, jak mi Jaśkowa całą dyktowała piosenkę, mówiła, gdy przyszło do tych słów, że „teraz na pana”. Domyśliłem się, że owa druga strofa jest konceptem dziewczynki, którą na kilka godzin przedtem na polu z powrostem gonilem [...]. Odśpiewawszy więc ową kantatę, idąc z wieńcami dwie panny wyżej wymienione do dworu pana, tymczasem dwóch parobków z kubtami wody nieczystej, przy drzwiach w sieni na nie czatujących, tak ślicznie obie panny Agnieszki [...] przywitani, iż każdej z nosa kapało, a w sieni struga się zrobiła; złożono wieńce i pęczki, a Fryc jak utnie dobrzyńskiego na skrzypcach, tak wszyscy na dziedzińcu w taniec. Piękna noc była i gwiazdy świeciły, jednakże musiano wnieść dwie świece, już to dla traktującego wódką ekonomą, już też dla Fryca, który, choć na trzech strunach grał, tak rzępolił, jakby drugi o czterech nie potrafił. Zaczęły się skoki, walec i obertas, aby jednak zachęcić stojących cicho i tylko w miejscu podrygujących parobków, poszedłem w pierwszą parę walca z panną Teklą, na koniec z panią Dziewanowską. Później tak się wszyscy rozochocili, że do upadłego na dziedzińcu wywijali; słusznie mówię, że do upadłego, bo kilka par upadło, gdy pierwsza bosą nogą o kamyk zawadziła. Już była prawie jedenasta, gdy Frycowa basetle przynosi, gorszą od skrzypiec, o jednej tylko strunie. Dorwawszy się zakurzonego smyka, jak zaczę-

basować, takim tego dudlił, że się wszyscy zlecieli patrzeć na dwóch Fryców, jednego śpiącego przy skrzypcach, drugiego rzępolącego na bassetli, gdy wtem panna Ludwika „raus” zawołała; trzeba było więc wrócić, dobranoc powiedzieć i pójść spać. Cała więc kompania się rozeszła i do karczmy, z podwórza poszła na zabawę; gdzie długo się bawiono, czyli źle, czy dobrze, nie wiem, bom się o tym jeszcze nie pytał. Bardzom był wesół tego wieczora, a kontent niezmiernie z dwóch wydarzonych okoliczności. Struny czwartej nie było. Cóż robić? Skąd ją wziąć? Idę ja na podwórze, a tu Pan Leon i Wojtek, z niskimi, z niskimi, o wystaranie się struny proszą. Dostałem więc 9 nitkę od pani Dziewanowskiej. Dałem im, ukręcili sobie strunę, lecz na nieszczęście los chciał, aby o trzech strunach tańcowali, bo co tylko nową ukręcili, jużci kwinta pęka, której miejsce świeżo ukręcona zastąpić musiała. Po wtóre panna Tekla Borzewska dwa razy ze mną tańcowała. Wielcem z nią rozmawiał podług zwyczaju, nazwano mnie więc jej kochankiem i narzeczonym, dopiero ktoś tam drugi chłop wyprowadził z błędu i już później znano nawet moje imię, a Krawczyk gdy z panią Dziewanowską w pierwszą chciał tańczyć parę, odezwał się: teraz pan Szope z Imością. [...]

Jutro rano jedziemy do Turzna i nie mamy wrócić aż dopiero w środę, wątpię więc, abym na środową pocztę list napisał, za tydzień dopiero listu niech się Ludwika spodziewa. [...] Białobłockiego nie widziałem ani też Wybran[ieckiego]. Zostałem od wczoraj tutejszym Krystianim i już most stawiać zacząłem. Jeżdżę prawie co dzień na wozie. Książki śpią, bo piękna pogoda. Moschel w robocie. Ośm kąpieli wziąłem, ostatnio już prawie z samego wywaru. Wszystkie dzieci ściskam. Mamie i Papie nóżki i rączki serdecznie całuję najprzywiązańszy syn F. Chopin³⁰.

O wakacjach spędzonych w Szafarni relacjonował Chopin w „Kurierze Szafarskim”, rodzaju pisemka, którego cztery „numery” zachowały się do dziś. Były tam wiadomości krajowe i zagraniczne redagowane przez Pana Pichona. Opisuje w nim Fryderyk ludowe święta i uroczystości np. okrężne w Obrowie oraz cytuje ludowe pieśni i porzekadła. Pisze także o własnych popisach muzycznych „Dnia 15 sierpnia r. b. na zgromadzeniu muzycznym w Szafarni, złożonym z kilkunastu osób i półosóbek, popisywał się J. P. Pichon, grał koncert Kalkbrennera, który nie tyle zrobił wrażenie, szczególnie na małych figurach, ile Zydek grany przez tegoż pana Pichon³¹. Oprócz utworu potocznie zwanego „Zydek” w Szafarni Chopin napisał „Mazurka a-mol, op. 17”³².

W numerze z 16 sierpnia redaktor wspomina o grze na fortepianie niejakiego J.P. Bettera berlińczyka, wyrażając się iż „w układzie palców przechodzi panią Łagowską, a z takim uczu-

ciem, iż każda prawie nutka nie z serca, ale z potężnego brzucha wychodzić się zdaje"³³.

Pobyt w Szafarni był okazją do zwiedzania okolicznych miast i zabytków. Razem z Dominikiem Dziewanowskim i Ludwika Dziewanowską odwiedził Chopin Golub, a w nim zamek Anny Wazówny siostry Zygmunta III.

Relacje z pobytu w Golubiu nad Drwęcą podaje w „Echach Płockich i Łomżyńskich” z 1899 r. (artykuł napisany w pięćdziesięciolecie śmierci Chopina) Józef Zieliński (syn Gustawa właściciela Skępego) ukrywający się pod pseudonimem „Józef z nad Drwęcy”. Píše on: „Budowano tam właśnie kościół ewangelicki, do którego zaszło towarzystwo, by go obejrzeć. Gdy wszyscy znaleźli się wewnątrz wykończającej się świątyni młody Fryderyk z Dominikiem Dziewanowskim weszli na kazalnicy. Fryc zaczął najkomiczniej tãmaną z niemiecka polszczyzną udawać pastora, a ukryty za nim Dominik, wsunąwszy ręce w rękawy ubrania Fryderyka, najpociesniejszą do jego przemowy zastosował gestykulację, czym nie tylko całe towarzystwo ubawił, ale i obecnych robotników tak, że wszyscy się od śmiechu pokładali”. Inna wersja tej anegdoty podaje, że w czasie zwiedzania pojawił się w kościele kataryniarz, a obecna Ludwika datkiem go obdarzyła. Chopin ułożył natychmiast czterowiersz, na nutę niemieckiego sztagera: Panna Ludwika za pół złotego. Kazała grać walca pruskiego. Żeby nie było panny Ludwiki. To by nie było pruskiej muzyki"³⁴.

Latem 1825 roku Chopin znów wybrał się na wakacje na ziemię dobrzyńską. Razem z Juliuszem i Dominikiem Dziewanowskimi pojechał do Torunia. Zwiedził Dom Kopernika i kościoły Św. Jana i Najświętszej Marii Panny z grobem Anny Wazówny oraz dom w którym urodził się Samuel Linde. O wrażeniach z podróży pisał w liście z sierpnia 1825 roku do swego przyjaciela Jana Matuszyńskiego: „Cóżżeś widział w Puławach? Cóż? Widziałeś część matą tego, na co moje oczy w całości spoglądały. Wszak żeś widział w Sybilli cegielkę wyjętą z domu Kopernika, z miejsca jego urodzenia? A ja widziałem cały ten dom, całe to miejsce ...”³⁵.

Pałac w Kikole

Fot. Tomasz J. Gałgźka

Młodzięcza przyjaźń do Dominika Dziewanowskiego i wakacje spędzane w Szafarni pozostały w pamięci Chopina na całe swe życie. Znamiennym jest list pisany przez Orłowskiego, przyjaciela Chopina do kraju: „Chopin jest zdrow i silny. Wszystkim kobietom głowy zawraca, a w mężczyznach wznieca zazdrość. Ja mu to od razu przepowiedziałem. Jest on też w modzie i niedługo zobaczycie rękawiczki 'a la Chopin. Tylko tęsknota za krajem go trawi”³⁶.

Sam Fryderyk w liście z 1832 r. do Dominika z Paryża pisał: „Gdybym miał przyjaciela, co przed kilku laty (przyjaciela z dużym krzywym nosem, bo tu o innych nie mowa), a więc który przed kilkoma laty ze mną w Szafarni bąki zbijał, co mnie zawsze z przekonaniem kochał, a mego ojca i matkę z wdzięcznością kochał, i żeby ten, wyjechawszy z kraju, do mnie ani słowa nie pisał, myślałbym najgorzej o nim i choćby on potem płakał i prosił, nie przebaczyłbym mu, a ja Fryc, mam jeszcze tyle czoła, że bronię moją negligencją [niedbalstwem] i odzywam się po długo cichym siedzeniu jak bąk, co z wody łeb wyścibi wtenczas, kiedy go nikt o to nie prosi. Ależ nie będę się silił na eksplikację, wolę się przyznać do winy, która z daleka większą się wydaje niż z bliska, albowiem rozrywany jestem na wszystkie strony.

Wszedłem w pierwsze towarzystwo, siedzę między ambasadorami, książętami, ministrami, a nawet nie wiem, jakim cudem, bom się sam nie piął. Dla mnie jest to dziś rzecz najpotrzebniejsza, bo stąd niby dobry gust wychodzi. Zaraz masz większy talent, jeżeli cię w ambasadzie angielskiej czy austriackiej słyszano; zaraz lepiej grasz, jeśli cię księżna Vaudemont protegowata.

Między artystami mam przyjaźń i szacunek, nie pisałbym tego, jak tylko po roku przynajmniej pobycia tutaj, ale dowodem szacunku jest, że mi dedykują swoje kompozycje ludzie z ogromną reputacją, wprzód ja im, i tak Pixis³⁷ swoje ostatnie wariacje z orkiestrą wojskową mnie przypisał, po wtóre komponują wariacje na moje temata. Kalkbrenner mego mazurka jednego zwariował. Uczniowie konserwatorium, uczniowie Moschelesa, Herza, Kalkbrennera, słowem artyści skończeni, biorą ode mnie lekcje, stawiają moje imię pod Fieldowskim, słowem żebym był jeszcze głębszy, myślałbym, że jestem na szczycie mojej kariery, tymczasem widzę, ile mam jeszcze przed sobą, a widzę to tym bardziej, że żyję ściśle z pierwszymi artystami i wiem, czego każdemu nie dostaje. Ale aż mi wstyd tyle banialuk, com popisał, pochwaliłem się jak dziecko albo ten, co czapka na nim gore i sam się zawczasu broni. Znalazłbym, ale czasu nie mam drugiej kartki pisać, zresztą możeś jeszcze mego charakteru nie zapomniat, to sobie przypomnisz tego, co taki dziś jak wczoro-

ra, z tą różnicą, że z jednym faworytem, drugi nie chce rosnąć i nie chce. Pięć lekcji mam dziś dać, myślisz, że majątek zrobię. Kabriolet więcej kosztuje i białe rękawiczki, bez których nie miałbyś dobrego tonu. Kocham karlistów, nie cierpię filipistów, sam jestem rewolucjonistą, zatem nic sobie z pieniędzy nie robię, tylko z przyjaźni, o którą Cię błagam i proszę”³⁸.

W roku 1827 roku Ksawery Zboiński z Kowalewa razem z Fryderykiem Chopinem odbył podróż do Gdańska. Podczas podróży zatrzymywano się w okolicznych dworach u krewnych Zboińskich. Między Toruniem a Chełmą podróżni odwiedzili Turzno posiadłość Gajewskich spokrewnionych ze Zboińskimi i Dziewanowskimi. Z dawnego pałacu powstały jedynie oficyny, a w 1926 r. Władysław Gajewski postawił nowy pałac³⁹.

Przez Chełmno i Świecie podróżni dotarli do Kozłowa posiadłości rodziny Zboińskich. Dalej droga prowadziła przez Waplewo Wielkie, gdzie mieszkała siostra Karola Zboińskiego Antonina ze swym mężem Sierakowskim. Rodzina znana była z tradycji historycznych i kulturalnych. W późniejszym okresie często w ich pałacu gościli znani polscy wielcy twórcy jak Ignacy Kraśzewski i Jan Matejko. Zapewne młody Chopin przyjmowany był z wielką serdecznością.

Przez Malbork i Trzczew podróżni dotarli do Gdańska. Biografowie piszą, że Zboiński jako dobry gospodarz chciał zorientować się w sprawach gospodarczych. Zapewne interesowały go ceny zboża i ich spław do miasta portowego. Chopin wyposażony w list, od Samuela Linde-

go chciał poznać jego brata pastora doktora Jana Lindego i złożyć mu uszanowanie, a może prosić o pomoc w zwiedzaniu miasta.

Wakacje spędzane na ziemi dobrzyńskiej były odskocznią od dnia codziennego Fryderyka warszawiaka. Rodzice wysyłali go dla podratowania wątłego zdrowia, wyposażając w pastylki i przykazy jedzenia tylko białego pieczywa. Posłuszny chłopak starał się te zalecenia stosować, choć czasem prosił o odstępstwa np. jedzenia żytniego chleba⁴⁰.

Pobyt w dworku u Dziewanowskich niósł wiele niespodzianek i przygód dla młodego człowieka. Jeździł konno, chodził do lasu, a nawet polował, o czym donosił w listach do przyjaciół oraz „Kurierze Szafarskim”.

W szlacheckich domach Chopin spotkał się z polską duszą, gościnnością, patriotyzmem i miłością. Tam też, jak pisze J. Jaroszkiewicz ... „poznał te pieśni, które spełniały rolę tączników pomiędzy pieśnią artystyczną i ludową. Pieśni „dworskowe” szły w lud – a natomiast z ludu rozchodziły się melodie, które napętniały swymi dźwiękami głowę młodego Frycka i stały się jego skarbnicą, z której czerpał do końca życia”⁴¹. Słusznie więc napisał o Chopinie Artur Rubinstein: „Cały Chopin powstał w młodości i przez całe życie czerpał jak ze źródła, z lat spędzonych w Polsce i z jej ducha”⁴². Zapewne wakacje spędzone w województwie płockim nie były bez znaczenia na przyszłe ukształtowanie charakteru znakomitego polskiego kompozytora.

Przypisy

1. Data tego listu F. Chopina budziła kontrowersje wśród autorów opracowań o kompozytorze. np. Z. Jeżewska [w:] *Chopin w kraju rodzinnym*, Warszawa 1985 podaje, że Chopin pisał ten list w 1825 r.. Podobnie podał M. Pawłowski, *Gmina Obrowo. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2002, s. 44 oraz J. Iwaszkiewicz, *Chopin*, Warszawa 1954; 1985 i również K. Wierzyński, *Życie Chopina*, Warszawa 1999. Także te datę przyjął Narodowy Instytut Fryderyka Chopina na swej stronie internetowej. Najnowsze publikacje *Korespondencja Fryderyka Chopina T. 1 1816–1831* opr. Z. Helman, Z. Skowron, H. Wróblewska–Straus Warszawa 2009 r. datę listu przesuwają na rok 1827.
2. K. Wierzyński, *Życie Chopina*, Warszawa 1999
3. P. Mysłakowski, A. Sikorski, Ksawery Zboiński, *Ziemia dobrzyńska w życiu Chopinów*, „Rocznik Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie” 2009, T. I, s. 139–167.
4. J. Iwaszkiewicz, *Chopin*, Warszawa 1983 s. 48–49.
5. K. Wierzyński, op. cit. s. 57–59.
6. Z. Jachimecki, *Fryderyk Chopin. Wybór listów*, Wrocław 2008 s. XI
7. J. Iwaszkiewicz, op. cit. s. 23–24.
8. W. Trzebiński, *Działalność urbanistyczna magnatów i szlachty w Polsce w XVIII wieku*, Warszawa 1962, s. 13.
9. M. Krajewski, *Dobrzyński słownik biograficzny*, Włocławek 2002 s. 711.
10. Pochodziła z Dziewanowskich właścicielki Płonno i Szafarni do których przyjeżdżał Chopin na wakacje w 1824 i 1825 r.
11. M. Krajewski, *Dobrzyński słownik* op. cit. s. 709–710.
12. A. Sikorski, P. Mysłakowski, *Rodzina matki Chopina*, Warszawa 2000 s. 66.
13. *Polski Słownik Biograficzny* T. XXXIX s. 90–92, M. Krajewski po-

daje, że córkami Franciszka Ksawerego z drugą żoną Joanną z Grabińskich były: Antonina żona hrabiego Antoniego Sierakowskiego i Honorata druga żona Sierakowskiego. Brak jest danych o córce Barbarze. Franciszek miał jeszcze dwóch synów Ignacego i Karola.

14. M. Krajewski, *Dobrzyński słownik* op. cit. s. 714.
15. M. Krajewski, *Związki Chopina z ziemią dobrzyńską*, „Biuletyn Przewodnicki PTTK” 1986, nr 38, s. 13–16.
16. A. Sikorski, P. Mysłakowski, *Rodzina matki Chopina*, Warszawa 2000 s. 21–22.
17. S. A. Boleścic Kozłowski, *Przyczynek do rodowodu Fryderyka Chopina*, „Warszawianka” 1927, nr 195 z lipca oraz J. Szczepkowski, *Protoplaści Fryderyka Chopina*, „Życie Śpiewacze” 1949, nr 3
18. K. Wierzyński, op. cit. s. 21.
19. F. Skarbek, *Pamiętniki*, Poznań 1878.
20. J. Staszewski, *Generał Dominik Dziewanowski*, Poznań 1933, *Polski Słownik Biograficzny* 1948, T. VI, s. 168–189.
21. J. Iwaszkiewicz op. cit. s. 21.
22. *Listy Fryderyka Chopina do Jana Białobłockiego* oprac. Pereświat – Sołtan, Warszawa 1926.
23. M. Krajewski, *Dziewanowscy z Płonno i Szafarni*, „Kujawy” 1988, nr 28, s. 10 oraz *Związki Chopina* op. cit. s. 13–16; P. Gałkowski, *Genealogia ziemian ziemi dobrzyńskiej XIX–XX wiek* (do 1939 roku), Rypin 1997, s. 65–66.
24. M. Krajewski, *Dobrzyński słownik*, op. cit., s. 198.
25. M. Krajewski, *Płonno i okolice*, Toruń 1983.
26. M. Krajewski, *Ugoszcz i okolice. Rys historyczny – ludzie – zabytki*, Ostrowite 1980 oraz *Borzewscy herbu Lubicz z Ugoszcza w ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 1990.

- ²⁷ Antoni Wybraniecki (1781–1834) kapitan wojsk polskich. Posiadał Sokółwo i Dobrzyń nad Drwęcą w pow. rypińskim. Od 1807 roku służył w Wojsku Polskim Księstwa Warszawskiego. W 1813 r. otrzymał stopień kapitana. Brał udział w bitwach pod Pułtuskim 1807 i Raszynem 1809 oraz w batalii 1812 roku. W 1813 r. został w Dreźnie wzięty do niewoli. W 1815 r. służył w I Pułku Strzelców Konnych, w 1816 r. został zdymisjonowany. Zajął się gospodarstwem w Sokółowie. Ufundował kościół w Dobrzyniu nad Drwęcą. Był ojczymem Jana Białoblockiego, który zmarł w 1828 roku. Po upadku powstania listopadowego swój majątek zapisał Antoniemu Borzewskiemu bratu Kaliksta Borzewskiego organizatora powstania w 1832 roku na ziemi dobryńskiej, aby pomagał powstańcom. W 1834 r. Wybraniecki został aresztowany i wkrótce zmarł.
- ²⁸ Józef z nad Drwęcy [Józef Zieliński] *Fryderyk Chopin w Lipnowskim (kartka z lat młodszych Chopina)*, „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1899, nr 91, s. 2–3.
- ²⁹ Z. Jeżewska, *Chopin op. cit.*, s. 67.
- ³⁰ I. Iwaszkiewicz, *op. cit.*, s. 24–26.
- ³¹ Ibidem, s. 52.
- ³² M. Krajewski, *Dobrzyński słownik op. cit.*, s. 139–140.
- ³³ Józef z nad Drwęcy, *op. cit.*
- ³⁴ Z. Jeżewska, *op. cit.*, s. 60.
- ³⁵ Ibidem, s. 62.
- ³⁶ K. Wierzyński, *op. cit.*, s. 158.
- ³⁷ Jan Piotr Pixis (1788–1845) pianista, kompozytor oper romantycznych.
- ³⁸ List do Dominika Dziewanowskiego z 1832 r., *Franciszek Chopin, Wybór listów*, oprac. Z. Jachimecki, Wrocław 2008, s. 147–148
- ³⁹ Z. Jeżewska, *op. cit.*, s. 67.
- ⁴⁰ List do rodziców z Sokółowa z 10 sierpnia 1824 r. *F. Chopin wybór listów*, oprac. Z. Jachimecki, *op. cit.* s. 4 oraz J. Iwaszkiewicz, *op. cit.*, s. 45.
- ⁴¹ I. Iwaszkiewicz, *op. cit.*, s. 22.
- ⁴² K. Wierzyński, *op. cit.*, s. 7.

CHOPIN'S CONCERT AT THE PŁOCK PROVINCIAL GOVERNOR' PALACE IN KIKÓŁ

Summary

Frederic Chopin was frequently sent by his parents for holidays in the country, where fresh air and grocery products as well as a welcome change from daily routines were to build up his weak health. In 1824 and 1825, Frederic, invited by his friend Dominik Dziewanowski, spent his holiday time in the land of Dobrzyń (then a part of the Province of Płock). In 1827, while travelling to Gdańsk, Chopin visited Płock, where he was to collect his correspondence at the post office. At the classical palace in Kikół, built by Ignacy Zboiński, the Provincial Governor of Płock, the composer gave a concert.

POSTAWY POLITYCZNE ZIEMIEN MAZOWSZA PŁOCKIEGO W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Abstrakt

W okresie międzywojennym ziemianie Mazowsza Płockiego popierali początkowo Związek Ludowo-Narodowy dbający o ich interesy. Ziemianie Mazowsza Płockiego byli przeciwni reformie rolnej, a ich poglądy wpisywały się w hasła głoszone przez organizacje wiejskie. Po rozczarowaniu jakie postawa ZLN przyniosła ziemianom po uchwaleniu reformy, rolnej ziemianie płocki zwrócili się po przewrocie majowym w kierunku Józefa Piłsudskiego tworząc Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze, które opowiedziało się za obozem rządowym. Ziemianie nie odegrali jednak poważniejszej roli politycznej. Po porażce ich sympatie ponownie zaczęły kierować się w stronę Narodowej Demokracji. Czołowymi politykami wiejskimi byli: Tadeusz Świecki, Karol Mierzejewski, Władysław Rutkowski, Wacław Szujski, Michał i Stanisław Bojanowscy. W latach 30. w dworach organizowano czasem zjazdy partyjne, ale w przekształconym z ZLN – Stronnictwie Narodowym pozostała garstka ziemian. Pod koniec okresu międzywojennego wiejskość Mazowsza Płockiego podobnie jak wiejskość polska straciła zupełnie wpływ i wykazywała bierność polityczną.

Słowa kluczowe: ziemianie, Mazowsze Płockie w latach 1918–1939, partie polityczne, przewrót majowy 1926 r.

Początek niepodległości zastał wiejskość nie przygotowaną do wyzwań jakie przed nią stanęły. Walka polityczna tocząca się na wsi o poprawę bytu większości ludności spowodowała, że do głosu zaczęły dochodzić nowe nurt polityczne. Domagały się one reformy rolnej i ograniczenia wpływów wiejskich na wsi. Procesów tych nie udało się wiejskości zatrzymać. Następowano wypychanie tej warstwy z głównego nurtu politycznego przez uzyskującą coraz większą samodzielność polityczną warstwę wiejską i robotniczą, walczących o pełny zakres praw i wpływów¹. Politycznie wiejskość związana była z prawicowymi nurtami politycznymi a więc konserwatystami, Chrześcijańską Demokracją i Związkiem Ludowo-Narodowym zwanym też „Endecją”. U progu niepodległości większość wiejskości opowiedziała się po stronie Endecji widząc w niej przede wszystkim tarczę ochronną przed reformą rolną. Sympatie dla środowisk wiejskich były również wyraźne w kręgach przywódczych Narodowej Demokracji². Podobnie rzecz się miała z wiejskością Mazowsza Płockiego³.

W wyborach do Sejmu Ustawodawczego z 26 stycznia 1919 roku z list narodowych kandydowali m.in. ziemianie: Kazimierz Dziewanowski z Grodkowa w powiecie płockim i Stefan Sokołowski a w akcję przedwyborczą zaangażowany był Tadeusz Świecki⁴. Okręg płocki obejmowały powiaty płocki, płoński i sierpecki. Wiejskość poparła Chrześcijańsko-Narodowy Komitet Wyborczy. Jedyną osobą związaną

z wiejskością, która uzyskała mandat poselski był Karol Mierzejewski, nauczyciel pochodzący z wiejskiej rodziny w Radziwiu, ale posiadający majątek wiejski Żerniki, wieloletni zasłużony działacz endecki⁵. W okręgu IV obejmującym powiaty: ciechanowski, mławski, pułtuski i przasnyski sukces również odniosła prawica narodowa. Mandaty poselskie zdobyli – wiejskość Michał Bojanowski oraz członek zarządu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Przasnyszu – Józef Biliński⁶. W Sejmie Michał Bojanowski zgłosił się do Komisji Administracyjnej, Ochrony Pracy i Petycyjnej. Karol Mierzejewski pracował w Komisji Apropowacyjnej, której prezesował i Komisji Oświatowej⁷.

W kwietniu 1919 roku zaczął organizować się w Płocku Związek Ludowo-Narodowy w którego działalność włączyli się wiejskość⁸. Od początku w prace ZLN zaangażowanych było wielu członków rodzin wiejskich powiatu płockiego. Wśród nich wymienić można takie postacie jak: Wincenty Orzeszkowski z Leszczyna Szlacheckiego, Stanisław Waśniewski z Goślic, Józef Kleniewski z Jączewa, Władysław Płoski z Nagórek, Stefan Różycki z Bądkowa Jeziornego i Winnicy, Władysław Rutkowski z Krzykos i Turowa, Edward Zakrzewski z Majk rozwijający pracę w 5 gminach, Zofia Dziewanowska z Grodkowa, Józef Wernik z Jączewa, Czesław Grabowski z Kędzierzyna, Kazimierz Gościcki z Lelic, Witold Waśniewski z Karwowa, Maria Jaroszevska właścicielka majątku Brody Wielkie i Małe⁹. W Sierpcu w działalność ZLN zaangażowany

gazowani byli ziemianie: Stanisław Ożarowski z Borkowa, Zygmunt Umiński z Dziembakowa, Leopold Dramiński z Uniecka, Bronisław Giżyński. W powiecie płońskim aktywnie działali w ZLN ziemianie: Stefan Sokółowski z Dalanówka i Janina Czarnowska z Kroczewa. W powiecie ciechanowskim oraz sąsiednich mławskim i przasnyskim pierwszoplanową rolę odgrywali Michał Bojanowski i Zygmunt Choromański¹⁰.

Związek Ludowo-Narodowy zdyktował swoją działalność przed zbliżającymi się na jesieni 1922 roku wyborami do Sejmu wstępując do niego pod nazwą Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej popierany między innymi przez Związek Ziemian¹¹. Ziemianstwo popierało mocno Narodową Demokrację chociaż nie było też wobec niej bezkrytyczne. Eugeniusz Kłoczowski – ziemianin z powiatu przasnyskiego wspominał: „Sam byłem zdecydowany popierać narodowców, choć i w nich widziałem sporo kołtunerii i stawiania interesów partii, ponad interesy kraju”¹².

Listę tego bloku w okręgu płońskim otwierał Karol Mierzejewski, drugie miejsce zajmował Tadeusz Świecki. Rekomendacje jako kandydata uzyskał on od Zarządu Głównego Związku Ziemian w Warszawie. W czasie kampanii wyborczej ChZJN odżegnywał się od wszelkich ideologii partyjnych. Eksponowano za to idee rządów opartych na zasadach chrześcijańskich, z chrześcijańskim szkolnictwem oraz walkę z wpływami żydowskimi. Karol Mierzejewski zachęcał do głosowania na ChZJN podkreślając, że rząd powinien tworzyć warunki do swobodnego rozwoju życia gospodarczego a państwo pełnić jedynie rolę regulatora. Jednocześnie kandydatów Narodowej Demokracji popierało też ziemianstwo.

Na łamach Dziennika Płockiego do głosowania na listę narodową zachęcał ziemianin Kazimierz Gościcki¹³.

W wyborach 5 listopada 1922 roku mandat poselski uzyskali spośród ziemian: Tadeusz Świecki i Karol Mierzejewski. Michał Bojanowski tym razem został senatorem. Ziemianie ogółem stanowili w Sejmie zaledwie 3 % a w Senacie 13,5 % składu. Tadeusz Świecki pracował w Komisji Rolnej i Reform Rolnych oraz zastępował w Skarbowej i Ochrony Pracy. Michał Bojanowski w senackiej Komisji Administracyjnej. Po wyborze na posła Tadeusza Świeckiego ziemianie dobrzyńscy ufundowali mu w jego majątku Radomice telefon, a w Płocku ufundowano z inicjatywy ks. Ignacego Lasockiego stypendium dla „słuchaczy wyższych zakładów naukowych” im. Tadeusza Świeckiego¹⁴. Posłem na Sejm został także związany z Warszawą ale posiadający majątek Goślice w powiecie płońskim Jerzy Gościcki. Wybrany został z listy nr 8 i wstąpił do Klubu Sejmowego ZLN. Pracował w Komisjach Przemysłowo-

Handlowej i Skarbowej. Z kolei Karol Mierzejewski pracował w Komisjach: Drożynianej i Oświatowej. Na forum Sejmu zabierał głos w sprawie ustawy o wyrównaniu opłat stemplowych oraz gmachu szkolnego w Sierpcu¹⁵.

Po wyborach środowisko narodowe rozgrzewało wybory prezydenckie. Płoccy działacze włączyli się w nagonkę antysemitką. Na łamach „Dziennika Płockiego” pojawiły się artykuły o tematyce antyżydowskiej. Prezes płockiego oddziału Związku Ziemian i członek ZLN Tadeusz Sułowski po wyborze na prezydenta Gabriela Narutowicza wypowiadał się w tonie antysemitkim¹⁶. Po zabójstwie Gabriela Narutowicza głosy te zaczęły tonować, a na początku 1923 roku Tadeusz Świecki i liderzy endeccy zaczęli minimalizować niechlubną rolę ZLN w tych wydarzeniach całą winę składając na barki lewicy¹⁷.

Na Mazowszu Płockim poglądy przywódców ziemiańskich i zarazem endeckich na tym terenie nie zawsze pokrywały się z ogólną linią partii. Jednym z jej wyznaczników był stosunek do reformy rolnej. Tadeusz Świecki czołowy działacz i zarazem Prezes Związku Ludowo-Narodowego w okręgu płońskim skrytykował uchwałę o reformie rolnej 1919 roku uważając, że: „zmierza do zlikwidowania wyższego państwowotwórczego intelektu na wsi (...) Zasada odbierania (niemal bez wynagrodzenia, co zmienia dopiero Konstytucja) wprowadziła ferment moralny niemal we wszystkie stosunki państwowe, przy nieustalonym i podważonym przez wojnę poczuciu cudzej własności”¹⁸.

Prace nad reformą rolną nabrały przyspieszenia po zawarciu przez ZLN i PSL „Piast” „paktu lanckorońskiego” w 1923 roku. Przeciwno niej wypowiadali się ziemianie Mazowsza Płockiego. Tadeusz Świecki znalazł się w skromnej sześcioosobowej grupie posłów ZLN, którzy głosowali przeciwko ustawie o parcelacji i reformie rolnej uchwalonej 20 lipca 1925 roku. Drugi poseł związany z warstwą ziemiańską – Karol Mierzejewski opowiedział się za reformą¹⁹. W marcu 1926 roku Zarząd Główny Związku Ziemian postanowił postawić przed Sądem Obywatelskim posłów, którzy głosowali za reformą rolną lub wstrzymali się od głosu. Ciekawe było tutaj zachowanie Tadeusza Świeckiego, który wyszedł z posiedzenia Zarządu mimo, że głosował po linii Związku Ziemian²⁰.

Sytuacja polityczna ziemianstwa Mazowsza Płockiego uległa zmianie po przewrocie majowym. Przerwane wtedy zostały zamierzenia zjednoczenia ruchu konserwatywnego w ramach Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego. Partia ta skupiona wokół ks. Maurycego Zamoyckiego i ks. Witolda Czartoryskiego krytycznie odniosła się do zamachu majowego choć jednocześnie zaczęła szukać porozumienia z sa-

nacją. Część ziemian poparła wprowadzony przez Piłsudskiego system rządów. Po spotkaniu Józefa Piłsudskiego dnia 2 października 1926 roku w Nieświeżu u księcia Albrechta Radziwiłła z przedstawicielami elity ziemiańskiej rozpoczął się proces weryfikacji poglądów tej warstwy i osłabiania wpływów ZLN. Ziemianie pozytywnie nastawieni do Marszałka utworzyli Organizację Zachowawczej Pracy Państwowej. Stronnictwo Pracy Narodowej wycofało się z potępienia zamachu a SChN zostało przez piłsudczyków rozbite²¹. Do współpracy z rządem przekonywał również Walery Stawek spotykając się z ziemianami w Dzikowie, Jabłonowie, na Pomorzu, w Wielkopolsce²². Ziemianie zaczęli się skłaniać w kierunku sanacji.

Eugeniusz Kłoczowski wspominał, że przed zamachem majowym wielu ziemian z terenu Mazowsza szanowało Józefa Piłsudskiego a wielu nawet go wielbiło. Wśród nich był Bartłomiej Bojanowski z Wiśniewa. Wspomniany już Eugeniusz Kłoczowski pisał: „Ojciec Bartłomieja, przeznacny pan Ignacy Bojanowski z Gruduska, był gorącym zwolennikiem Dmowskiego, ale z synem jałowych dysput o osobę Piłsudskiego nie prowadził, sam Marszałka cenił”²³. Jednocześnie na wieść o przewrocie majowym żona Kłoczowskiego – Irena według jego wspomnień: „zerwała portret Piłsudskiego wiszący w kancelarii, porwała go, pocięła na drobne kawałki wrzuciła do pieca (...). Ja byłem wewnętrznie zgryziony i jak najostrzej nastawiony przeciw gwałtowi, przeciw łamaniu konstytucji”²⁴.

Na Mazowszu Płockim pod koniec 1926 roku wśród ziemian ścierały się wpływy Obozu Wielkiej Polski, Związku Ludowo Narodowego, Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego, Chrześcijańskiej Demokracji i Stronnictwa Zachowawczego. Ziemianstwo zaczęło zbliżać się do idei silnego rządu. W powiecie ciechanowskim na przykład ziemianie podjęli próby nawiązania bliższych kontaktów z korpusem oficerskim 11 Pułku Ułanów z Ciechanowa²⁵. W grudniu 1926 roku odbyło się szereg zjazdów ZLN w powiatach płońskim, płockim, mławskim i sierpeckim. Na wiecu w Sierpcu poseł Karol Mierzejewski skrytykował politykę personalną rządu oraz uznał, że deklaracja Radziwiłła w Nieświeżu miała tło polityczne²⁶.

Ziemianie współtworzyli również organizacje o charakterze paramilitarnym. W 1926 roku powstała w Płocku Straż Narodowa pozostająca pod wpływami Narodowej Demokracji. W jej deklaracji programowej można przeczytać m.in.: „Celem Straży Narodowej jest: a) troska o całość i niepodległość Państwa Polskiego i utrwalanie w Państwie Polskim zasad państwowotwórczych i praworządnych, b) uświadomienie i zabezpieczenie państwa przed anarchią, szerzoną

przez żywioły destrukcyjne”. Cele te Straż chciała osiągnąć między innymi poprzez: „urządzenie odczytów, zjazdów, kursów, wieców, poprzez organizowanie względnie popieranie wśród członków sportów ćwiczeń gimnastycznych, wybieżek, itp.”. Organizacjami współdziałającymi ze Strażą miały być m.in.: Stowarzyszenia i Związki Dowborczyków, „Sokół”, Bractwo Strzelców Kurkowych i Legia Obrony Konstytucji²⁷.

W Sierpcu istniał oddział Straży Narodowej, którego członkami byli ziemianie zbierający się na zebrania w majątkach i utrzymujący łączność z Warszawą. W Płocku oddział tej organizacji składał się głównie z inteligencji (około 100 osób). Celem jej było przeciwdziałanie „czynnikom wyrotowym”. Zamierzali też potężyć się z OWP. W Płocku powołano ją do życia 13 grudnia 1926 roku. Skarbnikiem płockiego oddziału był ziemianin Paweł Nieniewski pełniący wtedy funkcję prezesa Płockiego Oddziału Banku Ziemiańskiego. Jednym z głównych działaczy Płockiego Koła Straży Narodowej był ziemianin Kazimierz Gościcki – właściciel Lelic²⁸. W powiecie przasnyskim Straż Narodowa również cieszyła się dużym poparciem ziemian. W skład zarządu powiatowego weszli przedstawiciele tej warstwy: Józef Holnicki-Szulc i Kazimierz Sokolnicki. W powiecie ciechanowskim Naczelnikiem Straży Narodowej był Bolestaw Bojanowski, z kolei w powiecie mławskim przyjęto do Straży kilku ziemian – członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” jako członków popierających²⁹. Ponieważ organizacja ta tworzyła bojówki ćwiczące się we władaniu bronią władze sanacyjne rozwiązywały oddziały Straży Narodowej w 1927 roku³⁰.

Ziemianie Mazowsza Płockiego zaangażowani byli także w działalność Ruchu Monarchistycznego. W 1925 roku powstała Monarchistyczna Organizacja Wszechstanowa. Podnosiła ona postulat ustanowienia dziedzicznej monarchii oraz realizacji reformy rolnej w ramach której ziemianie otrzymaliby odszkodowanie w akcjach państwowych przedsiębiorstw. MOW krytykowała BBWR, ale jednocześnie otaczała kultem Józefa Piłsudskiego. W powiecie ciechanowskim na początku 1927 roku zaangażowany w jego działalność był współwłaściciel majątku Sońsk – Artur Putjatycki oraz Jerzy Żarnowski – właściciel majątku Młock³¹.

W roku 1927 po zebraniach ZLN w Mławie, Płocku i Przasnyszu, na których przemawiał Tadeusz Świecki wielu ziemian stało jeszcze na stanowisku popierania Endecji. W powiecie przasnyskim na czele Zarządu Powiatowego ZLN stał ziemianin Kazimierz Czarnowski. Na początku 1927 roku ziemianie byli zdezorientowani sytuacją polityczną tocząc dyskusje polityczne na

zebraniach Związków Ziemi. Część z nich zaczęła z sympatią odnosić się do Józefa Piłsudskiego. Wpływy straciło Stronnictwo Zachowawcze a nadal wśród ziemian utrzymywała się popularność Chadecji i Edecji. Największą aktywność ZLN dało się zauważyć w powiecie ciechanowskim i płońskim podczas gdy w powiatach płońskim, sierpeckim i przasnyskim jego działalność zamarta³².

Przed wyborami w marcu 1928 roku kierunek polityczny ziemian wyznaczała Rada Naczelna Organizacji Ziemiańskich i Partii Konserwatywnych. Większość ziemian jednak niechętnie angażowała się w politykę czekając na wskazówki idące „z góry” i uzależniając swoje zdanie od polityki jaką aktualnie realizował Józef Piłsudski³³. Po spotkaniu z Walerym Sławkiem w Dziukowie w dniach 14–16 września 1927 roku pierzchy nadzieje ziemian na samodzielne wystartowanie do Sejmu a ziemiańskie stronnictwa konserwatywne opowiedziały się po stronie BBWR. Doszło również do rozłamu w Stronnictwie Chrześcijańsko Narodowym. Wyłoniło się z niego Stronnictwo Chrześcijańsko–Rolnicze, które uzyskało poparcie Związku Ziemi. Skupiło się w nim ziemiaństwo, które opowiedziało się ostatecznie po stronie Piłsudskiego³⁴.

Stopniowo poprzez oddziaływanie na wybitniejszych przedstawicieli ziemian wpływy wśród nich coraz bardziej zdobywała sanacja. Ziemianie płoccy po dyskusjach, spotkaniach i naradach w tonie Okręgowych Towarzystw Rolniczych stopniowo zaczęli przechodzić na stronę rządu. W listopadzie 1927 w majątku Tupadły u Henryka Waśniewskiego w powiecie płońskim tamtejsze ziemiańskie Koło Porad Sąsiedzkich udzieliło poparcia rządowi.

W powiecie ciechanowskim sympatie dla rządu wzrosły po zjeździe w Luberadzu dnia 18 grudnia 1927 roku na którym ziemianie spotkali się z Walerym Sławkiem i Józefem Targowskim. Poparcia rządowi udzieliło również ziemiaństwo mławskie. Płoński oddział Związku Ziemi na kandydatów do parlamentu wysunął Lecha Rościszewskiego sympatyka Stronnictwa Chrześcijańsko–Narodowego do Sejmu i konserwatystę Kajetana Piechowskiego do Senatu. Na stronę BBWR przeszedł również jeden z czołowych działaczy ziemiańskich w powiecie przasnyskim Józef Holnicki–Szulc, wybrany do sejmiku powiatowego³⁵.

Narodowa Demokracja przed wyborami stanęła do walki pod nazwą Komitet Katolicko–Narodowy (nazywana też Blokiem Katolicko–Narodowym) razem z Obozem Wielkiej Polski i Stronnictwem Chrześcijańsko–Narodowym. W Ciechanowie wielkim zaskoczeniem była odmowa ziemian płacenia składek na cele wyborcze tego obozu. Bardzo dużym osłabieniem tej

formacji w tym rejonie było przejście wpływowego i znanego ziemianina Zygmunta Chormańskiego do współpracy z rządem a także odmowa kandydowania przez Stanisława Bojanowskiego oraz Michała Bojanowskiego, który tłumaczył się tym, że do Senatu startuje z Warszawy. Pierwszoplanowym politykiem ziemiańskim został prezes ciechanowskiego oddziału Związku Ziemi Waclaw Szujski z Kraszewa – współzałożyciel w Ciechanowie Powiatowego Komitetu Zjednoczenia Gospodarczego dla Współpracy z Rządem. W powiecie mławskim ziemiaństwo oficjalnie opowiedziało się za BBWR a skrycie popierało ND wykazując dużą dezorientację i wyczekując na sygnał władz ziemiańskich³⁶.

W Płocku powołując się na list pasterski biskupów lider obozu narodowego Tadeusz Świecki głosił hasła Polskiej katolickiej, rządzonej przez Polaków, a za główną drogę i ideały uważał polskość i katolicyzm. W wyborach 1928 roku z listy narodowej oprócz niego startował także Karol Mierzejewski. Blok ten uzyskał poparcie części ziemiaństwa choć niektórzy zwrócili się już w stronę BBWR. Edecja zaczęła tracić wpływy w Towarzystwach Rolniczych. Prezes OTR w Płocku odmówił wynajęcia sali na zebranie ZLN twierdząc, że Towarzystwo jest organizacją apolityczną. Za współpracą z rządem opowiedziało się także większość ziemian powiatu sierpeckiego, a kilku pracowało nawet w Komitecie Powiatowym BBWR. W powiecie płońskim ziemianie zaczęli deklarować sympatie prorządowe choć nadal czekali na instrukcje władz ziemiańskich. Akcję wyborczą BBWR finansował też ciechanowski oddział Związku Ziemi³⁷.

Edecja uzyskała znacznie słabszy od poprzedniego wynik wyborczy, a postem na Sejm spośród ziemian został z listy przekształconego z ZLN Stronnictwa Narodowego tylko Tadeusz Świecki. W Sejmie zasiadał w Komisji Ochrony Pracy. Na Mazowszu zwycięstwo odniósł BBWR, który odebrał Edecji sporą ilość głosów w tym ziemiańskich. W Senacie ziemian Mazowsza Płockiego reprezentował Waclaw Szujski z Kraszewa w powiecie ciechanowskim, który działał w Kole Gospodarczym Postów i Senatorów BBWR. Na forum Senatu zabierał głos w sprawach rolniczych i działał w senackiej Komisji Regulaminowej³⁸.

W lipcu 1928 roku miała miejsce wizyta prezydenta Ignacego Mościckiego w Płocku i Płońsku. W sprawozdaniu Wydziału Bezpieczeństwa Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego pisano: „Ziemianie gremialnie zgłaszali akces do wszystkich uroczystości i licznie brali w nich udział czy to jako grupa nie zrzeszona, czy pod postacią Związku Ziemi, Izby Rolniczej lub Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych. Było to zjawisko ogólne i miało miejsce nawet

w tych powiatach, jak ciechanowski, gdzie prawie wszyscy ziemianie pozostają pod wpływami Stronnictwa Narodowego i dotąd odnosili się bardzo wrogo do poczynań rządu³⁹. Prezydent zwiedził Ognisko Kultury Rolnej „Poświętne” w powiecie płońskim i „Opatówiec” w powiecie płockim a także Szkołę Rolniczą w Niegłosach. Przyjmowany był też na uroczystym przyjęciu w budynku Towarzystwa Rolniczego w Płocku. Poparcie dla obozu rządowego wyraził prezes Płockiego Towarzystwa Rolniczego Czesław Grabowski. Na spotkaniu z prezydentem Mościckim powiedział on m.in.: „Rozumiemy przytem, że zasada solidarności nakazuje zorganizowanym siłom społecznym mieć pełne zaufanie do przedstawicieli Rządu i współdziałać z administracją Państwową w osiągnięciu jednego wielkiego celu podniesienia mocy i majestatu Najjaśniejszej Rzeczypospolitej”⁴⁰.

Sympatie części ziemianstwa płockiego i sierpeckiego kierowały się również w kierunku Monarchistycznej Organizacji Wszzechstanowej. W styczniu 1929 roku Radę Naczelną MOW tworzyli ziemianin Czesław Grabowski z Kędzierzyna oraz ksiądz hrabia Karol Stadnicki, właściciel Staroźreb i Woronic w powiecie płockim. W marcu 1929 roku do płockiego MOW przystąpił zasłużony działacz narodowy Franciszek Wybult. Organizacja rozstała do ziemian okólnik z prośbą o wsparcie finansowe oraz wysłała ziemian: Czesława Grabowskiego i Stefana Waśniewskiego na pertraktacje z płockimi konserwatystami⁴¹.

W wyniku zmian politycznych ziemianie porzucili gremialnie obóz narodowy i kierując się własnym interesem przeszli do sanacji. Dnia 23 lutego 1929 roku powstało prosanacyjne Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze stawiające sobie za cel pozyskiwać zwolenników wśród średniej i większej własności rolnej oraz przyciągnąć zwolenników Stronnictwa Narodowego. SChR powołało do życia Okręgowy Związek Pracodawców i Pracowników RP oraz przejęło należący do SN „Dziennik Płocki”. Zarząd Stronnictwa tworzyli prawie wyłącznie ziemianie. Prezesem został Kazimierz Grodzicki z Sokołowa w powiecie włocławskim, pierwszym wiceprezesem Czesław Grabowski z Kędzierzyna w powiecie płockim (prezes MOW), drugim wiceprezesem Stanisław Piwnicki z Sikorza w powiecie płockim, sekretarzem Wiktor Przecławski z Płocka. Członkami zarządu zostali: Adolf Buchowiecki z Czerniewic w powiecie rawskim, Zdzisław Boski z Czerniewa w powiecie łowickim, Bohdan Chełmicki z Kowalek w powiecie rypińskim, Karol Grabowski z Setropia w powiecie płockim, Witold Jarociński z Sudrag w powiecie sierpeckim, Stefan Sokołowski z Dalanówka w powiecie płońskim i Wacław Szujski z Kraszewa w powiecie ciechanowskim. Jednocześnie ze Stronnictwa Narodowego

odszedł bardzo znany i wpływowy w całym województwie warszawskim Kazimierz Dziewanowski z Grodkowa⁴². W wyniku tych zmian większość ziemiańskich działaczy społecznych i politycznych znalazła się w obozie rządowym. W dniu 26 lipca 1929 roku odbył się w Płocku Zjazd Powiatowy członków i sympatyków SChR. Przewodził mu ówczesny Prezes Płockiego Oddziału Związku Ziemian Stanisław Piwnicki z Sikorza, jednocześnie prezes Warszawskiego Zarządu Wojewódzkiego. W zjeździe uczestniczył również senator Wacław Szujski – ziemianin z Kraszewa w powiecie ciechanowskim oraz Henryk Łubieński – sekretarz generalny Stronnictwa. Wybrano zarząd na czele którego stanął Jan Karczewski z Drobina. Przyjęto też jednogłośnie rezolucję wyrażającą całkowite zaufanie rządowi⁴³. W 1930 roku SChR w powiecie płockim liczyło 16 kół, zarząd łącznie z mężami zaufania liczył 117 osób a zarejestrowane były 543 osoby⁴⁴.

Partia ta na Mazowszu Płockim zdynamizowała działalność przed wyborami 1930 roku. Dnia 28 września tego roku na zebraniu przedwyborczym w Płońsku w którym brało udział około 300 osób program i zadania SChR wyjaśnił Jan Karczewski z Drobina. Krytykował „zgubne skutki socjalistycznej myśli prawodawczej”, które legły u podstaw odrodzonej Polski, scharakteryzował sytuację gospodarczą i polityczną i zachęcał do popierania rządu Józefa Piłsudskiego jako dającego najlepszą gwarancję poprawy sytuacji. Uchwalono rezolucję wzywającą rolników do wstępowania do SChR oraz potępiono zakusy niemieckie na ziemie polskie. Dnia 7 października 1930 roku odbyło się zebranie Zarządu i ważniejszych działaczy Stronnictwa w liczbie 60 osób. Spotkanie miało na celu ustalenie kandydatów na posłów i senatorów tego ugrupowania. Z powiatu płockiego zostali nimi: Jan Karczewski, Stefan Mieczkowski i Karol Grabowski. Z powiatu płońskiego ziemianin Jan Cichocki i rolnik Mieczysław Calak. Z powiatu sierpeckiego ziemianin Jan Podczaski i chłop Józef Kraszewski. Z kolei w skład komitetu wyborczego tej partii mającego współdziałać z BBWR weszli ziemianie: Leopold Dramiński z powiatu sierpeckiego, Chamski i Żołędziowski, z powiatu płońskiego, Stefan Mieczkowski i Karol Grabowski z powiatu płockiego⁴⁵.

Do przejęcia wpływów politycznych przez sanację doszło również w organizacjach rolniczych Mazowsza Płockiego wcześniej zdominowanych przez Narodową Demokrację. Dnia 7 września 1929 roku w lokalu Towarzystwa Rolniczego w Płońsku odbyło się zebranie unifikacyjne zdominowanego przez ziemian Okręgowego Towarzystwa Rolniczego i Okręgowego Związku Kótek Rolniczych. Wybrano nowy zarząd w którym znaleźli się zwolennicy Stronnictwa Naro-

dowego. Do podobnej unifikacji doszło w Sierpcu w dniu 3 września 1929 roku. Nowa organizacja przyjęła nazwę Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kótek Rolniczych (OTO i KR)⁴⁶. W Płocku mimo antyunifikacyjnych działań działaczy PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwa Chłopskiego Józefa Białoskórskiego i Bolesława Mańkowskiego a także prezesa Okręgowego Związku Kótek Rolniczych Lutyńskiego dokonano unifikacji dnia 8 listopada 1929 roku przyjmując bez zastrzeżeń statut nowej organizacji OTO i KR w Płocku⁴⁷. Dnia 13 lutego 1930 roku odbył się w lokalu płockiego Towarzystwa Rolniczego zjazd delegatów OTO i KR powiatu płockiego, które pozostawało już wtedy pod wpływami BBWR. Zebraniu przewodniczył ziemianin i ówczesny prezes – Jan Karczewski z Drobiną. Przyjęto na nim sprawozdanie za rok 1930 i dyskutowano nad budżetem na rok 1931, a także dokonano wyboru nowej Rady⁴⁸.

W Stronnictwie Narodowym pozostali nieliczni ziemianie. Na Kongres Stronnictwa do Poznania w dniu 3 sierpnia 1929 roku wydelegowany został Karol Mierzejewski, który uzyskał zadanie odbudowania szeregów partyjnych powiatu płockiego. Po wyborze na posła Tadeusz Świecki przeniósł się do Warszawy. Karol Mierzejewski osiadł w swoim majątku Żerniki pod Płockiem. W latach 30. w Stronnictwie Narodowym w okręgu płockim wśród 361 członków pozostało tylko kilku ziemian. Wśród nich byli: Karol Mierzejewski, Tadeusz Świecki, Władysław Płoski a także Kazimierz i Władysław Rutkowski⁴⁹.

W powiecie ciechanowskim działali w Stronnictwie Narodowym ziemianie: Ignacy i Michał Bojanowscy oraz Michał Smoliński z Kluszcza urządzając szereg prywatnych zebrań w majątkach i prywatnych mieszkaniach⁵⁰.

W kolejnych wyborach mających się odbyć dnia 16 listopada 1930 Rada Naczelna Organizacji Ziemiańskich stanęła po stronie sił rządowych. Żaden ziemianin z Mazowsza Płockiego nie wszedł do parlamentu z jej listy. Ziemianie płockcy drogo zapłacili za koniunkturalne poparcie obozu sanacyjnego. Okazali się przegranymi wyborów.

Nie lepiej przedstawiała się sytuacja ziemian w obozie narodowym. Wybory te postawiły ciechanowskie Stronnictwo Narodowe startujące pod nazwą Listy Narodowej przed problemem znalezienia odpowiednich kandydatów do Sejmu. Jednym z nich został ziemianin Stanisław Bojanowski niezbyt lubiany w Ciechanowie, którego kandydatura przyczyniła się do niższego wyniku wyborczego Listy Narodowej choć i tak Endecja zaznaczyła przyrost głosów w porównaniu z poprzednimi wyborami, a Bojanowski został posłem. W Sejmie zasiadał w komisjach rolnej i spraw zagranicznych⁵¹. W powiecie sierpeckim

agitację na rzecz Stronnictwa Narodowego wśród ziemian prowadził Kazimierz Wiśniewski z Piastowa – komisarz wyborczy tej partii. Ziemianstwo okręgu płockiego przystępowało do wyborów rozbite na zwolenników sanacji i Narodowej Demokracji⁵².

Powtórzone w okręgu płockim „wybory brzeskie” w roku 1931 przeprowadzone w atmosferze nacisków sanacyjnych i fałszerstw spowodowały uzyskanie mandatu posła przez ówczesnego prezesa Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kótek Rolniczych ziemianina Władysława Rutkowskiego z Krzykos. Na listę narodo-demokratyczną oddano 23% głosów w okręgu⁵³. Z kolei z okręgu nr 8 posłem III kadencji z ramienia SN został też Henryk Kakowski – właściciel 70 hektarowego majątku Chrostowo-Brońki w powiecie przasnyskim, który rozwijał agitację w powiatach mławskim i przasnyskim⁵⁴.

Z listy BBWR startował i został posłem w „płockim” okręgu Jan Rudowski – ziemianin z powiatu rypińskiego, odpowiedzialny m.in. za unifikację OTR z Kótkami Rolniczymi w tym powiecie⁵⁵.

W latach 30. w działalności Stronnictwa Narodowego zaznaczyła się aktywność posłów tej partii: Władysława Rutkowskiego z okręgu płockiego i Stanisława Bojanowskiego z okręgu ciechanowskiego będącego jednocześnie prezesem Zarządu Powiatowego tej partii. W trakcie spotkań omawiano bieżące sprawy polityczne oraz gospodarcze szczególnie wobec nasilającego się kryzysu. Na zebraniach w Przasnyszu w styczniu 1931 roku protestowano także przeciwko uwięzieniu posłów w Brześciu⁵⁶.

Posł Władysław Rutkowski wykazywał się aktywnością w terenie organizując spotkania, krytykując rząd oraz nawołując do organizowania kół OWP i SN. Po przegranych dla ziemiańskich zwolenników sanacji wyborach już w roku 1932 według sprawozdań Wydziału Bezpieczeństwa Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego ziemiaństwo zaczęło koniunkturalnie kierować swoje sympatie ponownie w stronę Narodowej Demokracji. Pogłębiający się kryzys spowodował niezadowolenie ziemian z polityki rządu. Władysław Rutkowski starał się to wykorzystać agitując wśród ziemian za wstrzymaniem sprzedaży zboża i płacenia podatków, wstrzymaniem się od zakupów produktów przemysłowych i spłaty długów prywatnych. Do strajku zbożowego starał się przyciągnąć ówczesnego prezesa OTO i KR Czesława Grabowskiego. Ziemianie akcentując swoje niezadowolenie przeciwko polityce rolnej rządu demonstracyjnie jeździli III klasą PKP⁵⁷.

Przed wyborami 1935 roku Stronnictwo Narodowe starało się nawiązać współpracę z Akcją Katolicką. W zamian za poparcie przez duchowieństwo Stronnictwo Narodowe proponowało

kandydaturę poselską ziemianinowi Stanisławowi Żórawskiemu – ówczesnemu prezesowi Katolickiego Stowarzyszenia Mężów⁵⁸.

Środowisko narodowe zaczęło także akcję bojkotu sklepów żydowskich. Zachęcali do tego na zebraniach młodych narodowców w Drobinie Władysław Rutkowski oraz Stanisław Bojanowski w Grudusku. Przejawiała się ona pikietowaniem sklepów żydowskich i odsyłaniem kupujących do tych, których właścicielami byli chrześcijanie. W Płocku bojówka Sekcji Młodych SN uzbrojona w gumowe pałki siłą kierowała do sklepów chrześcijańskich dopuszczając się licznych ekscesów⁵⁹. W dniu 14 czerwca 1936 roku na zjeździe prezesów i kół Stronnictwa Narodowego Władysław Rutkowski krytykował ostro obóz rządowy. Potępił go szczególnie za zwalczanie ruchu narodowego. Zdaniem Rutkowskiego ataki sanacji na SN otwierały drogę do zwycięstwa komunizmu. Zarzucił jej również współpracę z masonerią, dzięki czemu dopuszczalne były ataki na Kościół katolicki⁶⁰.

Dotychczasowi przywódcy – Tadeusz Świecki i Karol Mierzejewski zrezygnowali z działalności politycznej ograniczając się do wygłaszania odczytów i publikacji. Tadeusz Świecki wydał w 1936 roku broszurę pt: „Przesilenie społeczno-gospodarcze w świetle praw moralnych organicznego rozwoju” w której zawarł swoje najważniejsze poglądy na tematy społeczne, polityczne, religijne i ekonomiczne. Poglądy przez niego prezentowane w tym czasie przeanalizowane przez znawcę tej problematyki Andrzeja Dwojnycha dowodzą, że miał bardzo sprecyzowane poglądy na temat wszystkich najważniejszych idei politycznych i gospodarczych funkcjonujących w tamtym czasie. Pojawiał się w nich również antysemityzm. Tadeusz Świecki oskarżał Żydów o zdobycie wpływów politycznych dzięki pieniądзом i bankowości. Zarzucił im przynależność do masonerii i destrukcyjne oddziaływanie na robotników poprzez ideologię socjalistyczną⁶¹.

Działalność ziemian w Stronnictwie Narodowym ograniczyła się już tylko do działań obstrukcyjnych wobec sanacji oraz organizowania bojkotu handlu żydowskiego. Stanisław Bojanowski rozwijał akcję wstrzymywania się od udziału w wyborach delegatów do okręgowego zgromadzenia wyborczego opanowanych przez sanację. Przeciwko praktykom BBWR na posiedzeniu Wydziału Powiatowego Sejmiku Ciechanowskiego protestowali ziemianie i członkowie Stronnictwa Narodowego Jan Bojanowski i Stanisław Milewski. W roku 1938 ciechanowskie Stronnictwo Narodowe pod przewodnictwem Stanisława Bojanowskiego zorganizowało obchody 18-lecia „cudu nad Wisłą” w ramach których odbył się pochód po hasłami „walki z masonerią i żydo-kmuną”, krytykowano rząd i Pił-

sudskiego. Ziemianie nadal pozostawali liderami Narodowej Demokracji w powiecie ciechanowskim, płońskim i przasnyskim. W tym pierwszym był nim wymieniony wyżej Stanisław Bojanowski, w drugim Tadeusz Barciński – syn właściciela majątku Baboszewo.

W powiecie przasnyskim liderem Stronnictwa Narodowego został właściciel Rostkowa Kazimierz Czarnowski, skazany na dwa miesiące aresztu za organizację bojkotu wyborów 1938 roku. Na zjeździe partyjnym w roku 1936 było u niego 700 osób. Dwa lata później na podobnym spotkaniu w majątku Dzierzgowo Tadeusza Reinharda już tylko 150 osób⁶².

Dnia 21 lutego 1937 roku ogłoszona została przez płk. Adama Koca deklaracja ideowa Obozu Zjednoczenia Narodowego. Ziemiaństwo ustosunkowało się do niej przychylnie.

W skład władz tymczasowych Sektora Wiejskiego OZN powiatu płońskiego wszedł Aleksander Orłowski właściciel majątku Skrzyńki⁶³.

Podsumowując należy stwierdzić, że w okresie międzywojennym ziemianie Mazowsza Płockiego popierali opcje polityczne najbardziej dbające o ich interesy. Początkowo był to Związek Ludowo-Narodowy. Związani z nim politycy ziemiańscy: Tadeusz Świecki, Karol Mierzejewski, Stanisław i Michał Bojanowscy odgrywali pierwszoplanową rolę polityczną na Mazowszu Płockim. Wymienieni politycy pozostali wierni Narodowej Demokracji. Większość ziemian jednak zachowywała się koniunkturalnie. Ogół większych właścicieli Mazowsza Płockiego był przeciwny reformie rolnej, a ich poglądy wpiisywały się w hasła głoszone przez organizacje ziemiańskie. Po rozczarowaniu jakie postawa ZLN przyniosła ziemianom po uchwaleniu reformy rolnej ziemianie płocky zwrócili się w kierunku Józefa Piłsudskiego. Po przewrocie majowym wyrazem ich koniunkturalizmu było Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze, które opowiedziało się za obozem rządowym. Za swoją postawę ziemianie zapłacili wysoką cenę, ponieważ partia ta nie odegrała poważniejszej roli politycznej. Po porażce ziemian w obozie sanacyjnym ich sympatie ponownie zaczęły kierować się w stronę Narodowej Demokracji.

W latach 30. liderzy tacy jak Tadeusz Świecki i Karol Mierzejewski zrezygnowali z działalności politycznej a rolę przywódców przejęli przedstawiciele inteligencji. Dużą rolę nadal odgrywali ziemianie – Władysław Rutkowski i Stanisław Bojanowski. We dworach organizowano czasem zjazdy partyjne, ale w Stronnictwie Narodowym pozostała już jednak garstka ziemian. Pod koniec okresu międzywojennego ziemiaństwo Mazowsza Płockiego podobnie jak ziemiaństwo polskie straciło zupełnie wpływy i wykazywało bierność polityczną.

Przypisy

- 1 J. Jachymek, *Stosunek ruchu ludowego do innych ruchów politycznych [w:] Sójusznicy i przeciwnicy ruchu ludowego 1895–1995*, red. J. Jachymek, Lublin 1996, s. 31; A. Zakrzewski, *Wincenty Witos*, Warszawa 1985, s. 34.
- 2 R. Wapiński, *Narodowa Demokracja 1893–1939*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1980, s. 218–219.
- 3 Na potrzeby niniejszego artykułu Mazowsze Płockie traktuje jako obszar powiatów: płockiego, sierpeckiego, płońskiego, ciechanowskiego, mławskiego i przasnyskiego.
- 4 Kandydatury poselskie, „Kurier Płocki” 1918, nr 296, z 29 grudnia, s. 1.; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w latach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s. 308–309; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym [w:] Dzieje Płocka t. II. Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006, s. 462–465; tenże, *Obraz polityczny i społeczno-gospodarczy Mazowsza po odzyskaniu niepodległości (1918–1939) [w] Mazowsze w dwudziestolecie międzywojennym (w granicach województwa warszawskiego)*, red. A. Stawarz, Warszawa 1998, s. 18; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji w Płocku w latach 1919–1939* (cz. I), „Notatki Płockie” 2007, nr 1, s. 20.
- 5 G. Gołębiowski, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. w Płocku i Okręgu Płockim* (cz. I), „Notatki Płockie” 1999, nr 2, s. 25; tenże, *Wybory...* (cz. II), „Notatki Płockie” 1999, nr 3, s. 25.
- 6 R. Waleszczak, *Przasnysz i powiat przasnyski w latach 1866–1939. Zarys dziejów*, Przasnysz 1999, s. 241; B. Gałka, *Ziemiańskie w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Toruń 2000, s. 23; J. Lutyńska, *Bojanowski Michał Ignacy h. Junosza [w:] Ziemiańskie polscy XX wieku. Słownik biograficzny. Część I*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1999, s. 20.
- 7 *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, red. H. Mościcki, W Dzwonkowski, Warszawa 1928, s. 101; B. Gałka, *Ziemiańskie w parlamencie...*, s. 23–24; J. Lutyńska, *Bojanowski Michał Ignacy...*, s. 20; R. Waleszczak, *Przasnysz...*, s. 241.
- 8 Na zebraniu w dniu 16 kwietnia 1919 roku do zarządu tej partii weszli m.in. ziemianie: Tadeusz Świecki i Kazimierz Dziewanowski, który wchodził w skład Komisji Rewizyjnej. W dniu 4 maja 1919 roku odbył się Zjazd Założycielski ZLN. Płock stał się siedzibą okręgu obejmującego powiaty: płocki, sierpecki, lipnowski, rypiński i płoński. Na czele Zarządu Okręgowego stanął Tadeusz Świecki a w gremiach kierowniczych znalazł się również inny ziemianin – Tadeusz Sutołowski z Łeksyna w powiecie płockim. *Związek Ludowo-Narodowy*, „Kurier Płocki” 1918 nr 88, z 18 kwietnia, s. 3.; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 393; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 20–21.
- 9 *Związek Ludowo-Narodowy*, „Kronika Ziemi Płockiej” 1919 r. nr 1, s. 10–11; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 396.; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 21.
- 10 Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 397.
- 11 L. Hass, *Wpływy ugrupowań politycznych wśród ludności woj. warszawskiego w latach 1919–1922* (w świetle wyborów sejmowych), „Rocznik Mazowiecki”, T. IV (1972), s. 134–135.
- 12 E. Kłoczowski, *Wspomnienia mazowieckiego ziemianina za lata 1897–1951*, Ciechanów 2006, s. 395.
- 13 T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 401–402, 405; K. Gościński, *Zadania polityki*, „Dziennik Płocki” 1922, nr 4 z 2 XI, s. 1.
- 14 *Parlament...*, s. 116; B. Gałka, *Ziemiańskie w parlamencie...*, s. 53–54; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 413–414; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 22.
- 15 *Parlament...*, s. 87, 101.
- 16 T. Sutołowski, *Memento*, „Dziennik Płocki”, 1922 r., nr 38 z 13 XII s. 1.
- 17 R. Wapiński, *Narodowa Demokracja...*, s. 221–222; E. Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1918–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2000, s. 72–73; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 22–23.
- 18 T. Świecki, *Sprawa rolna*, „Kurier Płocki” 1921, nr 265, 3 XII, s. 1.
- 19 *Sprawozdanie z Zebrania poselskiego*, „Dziennik Płocki” 1925, nr 113 z 14 V, s. 2; A. Dwojnych, *Pierwiastki katolickie w koncepcjach ideowo-politycznych Narodowej Demokracji na Mazowszu Płockim*, „Notatki Płockie”, 2004, nr 4, s. 30; tenże, *Endecja na Mazowszu Północnym a Kościół katolicki 1898–1939*, Kraków 2008, s. 215–216; E. Maj, *Związek...*, s. 346.
- 20 W. Mich, *Związek Ziemian w Warszawie (1916–1926). Organizacja i wpływy*, Lublin 2007, s. 429.
- 21 S. Rudnicki, *Ziemiaństwo [w:] Społeczeństwo polskie XX wieku*, red. J. Żarnowski, Warszawa 2003, s. 242; P. S. Łoś, *Szkice do portretu ziemian polskich XX wieku*, Warszawa 2005, s. 235.
- 22 S. Rudnicki, *Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze. Walka ziemian o zdobycie wpływów politycznych [w:] Ziemiaństwo polskie 1795–1945. Zbiór prac o dziejach warstwy i ludzi*, pod red. J. Leskiewiczowej, Warszawa 1985, s. 208–209.
- 23 E. Kłoczowski, dz. cyt., s. 398.
- 24 Tamże, s. 400–401. Autor wyraźnie stwierdził, że przewrót majowy zniweczył jego sympatię dla Józefa Piłsudskiego, choć wśród ziemian dało się zauważyć pełne nadziei wyczekiwanie, szczególnie wobec nowego prezydenta Mościckiego, który pochodził ze szlachty ciechanowskiej.
- 25 Archiwum Państwowe miasta stołecznego Warszawy (dalej APW), Urząd Wojewódzki Warszawski 1918–1939 (dalej UWW), *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne VIII–XII 1926*, sygn. 10, k. 42.
- 26 Tamże, k. 37.
- 27 Statut Stow. „Straż Narodowa”, „Dziennik Płocki” 1926, nr 160, 15 VII, s. 2.
- 28 APW, UWW, sygn. 10, k. 9–10, 44; Tamże, *Sprawozdania tygodniowe 19 IV – 29 VIII 1927*, sygn. 16, k. 49–50.
- 29 Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc I, II, III 1927*, sygn. 12, k. 50; Tamże, *Sprawozdania tygodniowe 19 IV – 29 VIII 1927*, sygn. 16, k. 60.
- 30 M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 24.
- 31 APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc I, II, III 1927*, sygn. 12, k. 21; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 483–484.
- 32 APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc I, II, III 1927*, sygn. 12, k. 4, 27, 49; Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu wyrotowego zawodowego i bezp. publicznego II – VII 1927*, sygn. 14, k. 38–39.
- 33 B. Gałka, *Ziemiańskie w parlamencie...*, s. 77.
- 34 Tamże, s. 79–80, 84–85; W. Władyka, *Działalność polityczna polskich stronnictw konserwatywnych w latach 1926–1935*, Warszawa–Wrocław 1977, s. 96–97, 98–100; S. Rudnicki, *Ziemiaństwo...*, s. 242.
- 35 APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe VIII–XII 1927 r.*, sygn. 18, k. 619–620, 636, 649; Tamże, sygn. 19, k. 372; Tamże, *Sprawozdania tygodniowe 30 VII – 20 X 1928 r.*, sygn. 27, k. 1.
- 36 Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne od I do V 1928 r.*, sygn. 21, k. 31, 51, 67, 170; J. Szczepański, *Po przewrocie majowym. Życie polityczne Mazowsza w latach 1926–1928*, „Rocznik Mazowiecki” Tom XIX (2007), Warszawa 2007, s. 108; D. Piotrowicz, *Ciechanów w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, Ciechanów 1998, s. 183.
- 37 APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne od I do V 1928 r.*, sygn. 21, k. 2–3, 14–15, 31, 97, 99.; T. Świecki, *Stronnictwa i listy kandydatów*, „Dziennik Płocki”, 1928, nr 40 z 17 II, s. 2.; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 484–485; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 25; J. Szczepański, *Po przewrocie...*, s. 111.
- 38 T. K. Rzepeccy, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933*, Poznań 1928, s. 189–190, 204, 209; B. Gałka, *Ziemiańskie w parlamencie...*, s. 85–88, 102–103.
- 39 APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I–VIII 1930 r.*, k. 112.
- 40 *Pobyt pana prezydenta Rzeczypospolitej Prof. Dr. Ignacego Mościckiego w Płocku*, „Dziennik Płocki” 1928, nr 158, 11 VII, s. 2, tamże, *Mowa prezesa C. Grabowskiego*, s. 3.; P. Prezydent Rzplitej wśród rolników, „Rolnik Płocki” 1928, nr 28–29 z 21 VII, s. 1–2; „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1928, nr 7, s. 82–89.
- 41 APW, UWW, *Sprawozdania od I do V 1928 r.*, sygn. 21, k. 98, 117; tamże, sygn. 31, k. 67, 82, 153, 244.
- 42 Tamże, sygn. 31, k. 244, 275, 277, 310, 331.
- 43 Tamże, *Sprawozdania tygodniowe*, sygn. 36, k. 232. Stanisław Piwnicki zrzekł się piastowanych stanowisk z powodu złego stanu zdrowia na początku października 1929 roku. Tamże, k. 289.
- 44 W zarządzie obok ziemian znaleźli się też chłopcy: Jan Karczewski – prezes, Konstanty Chrobociński i Adam Dobraniecki – wiceprezesi, Bronisław Chlebowski – sekretarz, Feliks Ambroziewicz – skarbnik, członkowie zarządu: Ludwik Śmiechowski, Jan Chut

- owski, Jan Małkowski, Marian Matusiak, Zygmunt Gorzechowski, Franciszek Radomski i Michał Krawczyk. APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I–VIII 1930 r.*, sygn. 42, k. 117.
- ⁴⁵ Tamże, sygn. 42, k. 95, 185.; tamże, *Sprawozdania tygodniowe 1 IX – 28 XII 1930 r.*, sygn. 46, k. 239.
- ⁴⁶ APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe*, sygn. 36, k. 276, 302.
- ⁴⁷ Tamże, *Sprawozdania tygodniowe V–XII 1929 r.*, sygn. 37, k. 192, 218, 260; *Unifikacja organizacji rolniczych*, „Dziennik Płocki” 1928, nr 218, 20 IX, s. 2.
- ⁴⁸ Większość członków rady było zwolennikami lub członkami pro-sanacyjnego Stronnictwa Chrześcijańsko–Rolniczego (ChR). Wybrano też kilku członków Stronnictwa Narodowego. Wybrano 15 członków Rady OTO i KR na 3 lata. Byli to w większości ziemianie: Wincenty Orzeszkowski (ChR), Tadeusz Goćkowski (bezpartyjny), Czesław Grabowski (ChR), Władysław Rutkowski (SN), Jan Lewicki (ChR – rolnik), Kazimierz Dziewanowski (bezpartyjny), Jan Karczewski (ChR), Ignacy Pawlak (BBWR – rolnik), Maria ki (ChR), Władysław Płoski (SN), Antoni Zaleski (ChR – rolnik), Stefan Mieczkowski (ChR). APW, UWW, *Sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa (tygodniowe) 29 XII 1930 – 12 IV 1931*, sygn. 52, k. 188.
- ⁴⁹ APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe*, sygn. 36, k. 231; Archiwum Państwowe w Płocku, Starostwo Powiatowe Płockie 1918–1939, *Wykaz członków Stronnictwa Narodowego*, sygn. 16, k. 8–9.
- ⁵⁰ APW, UWW, sygn. 36, k. 288.
- ⁵¹ Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe 18 I–17 IX 1930 r.*, sygn. 44, k. 440; „Głos Mławski” 1930, nr 29, s. 2; W. Oleńska, Bojanowski Stanisław h. Junosza [w:] *Ziemiańskie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*. Część I, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1999, s. 21; D. Piotrowicz, *Ciechanów...*, s. 197–200.
- ⁵² APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe 1 IX–28 XII 1930 r.*, sygn. 46, k. 190, 201, 221.
- ⁵³ *Okręgowe Listy Kandydatów do Sejmu w Okręgu 9 – tym*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 244 z 19 X, s. 3; *Dlaczego została unieważniona w okręgu 9–tym lista sejmowa Nr 4 Stron. Narod.*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 254 z 31 X; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 490; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 24.
- ⁵⁴ *Kto był kim w II RP*, s. 311; *Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930, województwo warszawskie*, oprac. T. Epsztajn, S. Górzyński, Warszawa 1991, s. 31.
- ⁵⁵ *Nasi kandydaci*. Jan Rudowski, „Dziennik Płocki” 1930, nr 263, 11 XI, s. 2.; *Wyniki wyborów do Sejmu w Okręgu Płockim*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 269 z 17 XI, s. 1.
- ⁵⁶ APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I–XII 1931*, sygn. 57, k. 9.
- ⁵⁷ Tamże, *Sprawozdania z legalnego ruchu społeczno–politycznego miesięczne I–XII 1932*, sygn. 66, k. 16, 221, 291, 330, 375, 380–381.
- ⁵⁸ Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1935*, sygn. 86, k. 10.
- ⁵⁹ Tamże, sygn. 86, k. 12; tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1936*, sygn. 99, k. 94.; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 496.
- ⁶⁰ APW, UWW, sygn. 99, k. 203.
- ⁶¹ A. Dwojnych, *Endecja...*; T. Świecki, *Przesilenie społeczno–gospodarcze w świetle praw moralnych organicznego rozwoju*, Włocławek 1936, s. 16 – 18.
- ⁶² APW, UWW, sygn. 99, k. 240; Tamże, *Sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa miesięczne IX–XII 1937 r.*, sygn. 101, k. 44; Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1937*, sygn. 102, k. 3; Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1937*, sygn. 102, k. 3; Tamże, sygn. 109, k. 189, 254–255, 287–288; R. Waleczak, *Przasnysz...*, s. 368; D. Piotrowicz, *Ciechanów...*, s. 202.
- ⁶³ APW, UWW, sygn. 102, k. 44, k. 195.

POLITICAL BACKGROUNDS OF PŁOCK–MAZOVIAN LANDOWNERS DURING THE INTERWAR PERIOD

Summary

During the interwar period landowners of Płock–Mazovian district initially supported The National Democracy – being in favour of landowners' interests. They were against the agricultural reform and their views on the subject were incorporated in typical landowners' beliefs. After being disappointed with an acting the reform by The National Democracy, landowners of Płock turned to Józef Piłsudski and created The Christian–Pheasant Party. The leading politicians among Mazovian landowners were: Tadeusz Świecki, Karol Mierzejewski, Władysław Rutkowski, Wacław Szujski, Michał I Stanisław Bojanowscy.

At the end of the interwar period Płock–Mazovian landowners, together with Polish landowners, both lost importance and showed political passivity.

NIEZNANE RELACJE NA TEMAT UDZIAŁU TATARSKIEGO PUŁKU UŁANÓW W OBRONIE PŁOCKA W 1920 R.

Abstrakt

Na temat udziału Tatarskiego pułku ułanów w obronie Płocka w 1920 r. ciągle odnajdowane są nowe relacje. Należą do nich opublikowane w 1936 r. wspomnienia Wojciecha Jedliny-Jacobsona, który w sierpniu 1920 r. rozmawiał z uczestnikami walk oraz list do rodziny ułana Seweryna Koźmińskiego. Uzupełniają one naszą dotychczasową wiedzę o nowe szczegóły.

Słowa kluczowe: wojna polsko-rosyjska 1920 r., obrona Płocka 1920 r., Tatarski pułk ułanów, Bogdan Hoff, Lucjan Nestorowicz, Seweryn Koźmiński

Uzupełnieniem relacji rtm. Romualda Boryckiego¹ jest krótki opis walk w Płocku, zamieszczony we wspomnieniach wielkopolskiego lekarza Wojciecha Jedliny-Jacobsona². W sierpniu 1920 r. na polecenie zastępcy szefa sanitarnego Dowództwa Okręgu Generalnego Warszawa płk. dr. Stanisława Rouperta³, W. Jedlina-Jacobson organizował ewakuację rannych na statku „Łokietek”, pływającym po Wiśle z Warszawy i Modlina w dół rzeki. Sanitariuszami na statku byli płoccy klerycy. W czasie jednego z postojów w Płocku spotkał się z komendantem portu por. Bogdanem Hoffem, a w późniejszym czasie z oficerem Tatarskiego pułku ułanów, wymienionym w relacji rtm. R. Boryckiego – por. Lucjanem Nestorowiczem. Obaj wspominali walki w Płocku i udział w nich Tatarskiego pułku ułanów. W. Jedlina-Jacobson pisze wprawdzie o komendancie przystani Haufie, ale jest to na pewno por. sap. Bogdan Hoff (1865–1932), syn krajoznawcy, malarza – amatora i wydawcy materiałów etnograficznych Bogumiła Hoffa (1829–1894), zasłużonego dla rozwoju Wisły. Podobnie jak ojciec Bogdan Hoff w 1905 r. osiedlił się w Wiśle i działał na rzecz jej rozwoju jako miejscowości letniskowej. W 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich, pozostając w wojsku do 1926 r. W 1928 r. powrócił do Wisły, gdzie zmarł 19 lipca 1932 r. Za udział w obronie Płocka odznaczony został Krzyżem Walecznych⁴.

Warto przytoczyć fragment relacji Wojciecha Jedliny-Jacobsona opublikowanej w pracy *Z ludem wielkopolskim przeciw zaborcom. Wspomnienia* wydanej w Toruniu w 1936 r.⁵

„Podczas jednego z późniejszych naszych postojów [w Płocku – G.G.] opowiedział mi komendant przystani – artysta-malarz Hauf z Krakowa (przemity człowiek) przebieg walki o Płock w następujący sposób:

Do miasta zjechał sztab dywizji⁶. Podczas wspólnego obiadu rozmawiano o tym, że wróg

jeszcze daleko od miasta, że po przeprowadzeniu się wojsk wyruszą przeciw niemu. Nagle wpadł jakiś rotmistrz z meldunkiem, że bolszewicy znajdują się tuż pod miastem⁷. Zaalarmowana piechota – raczej ta część piechoty dywizji, która zdążyła przybyć już do miasta, wyruszyła bez rozkazu ku jego wyłotom, skąd słychać było strzały. Cały sztab „wycofał się” na złamany kark przez most. P. Hauf postanowił wrócić do swej komendy, by zaalarmować załogę. Wtem zobaczył oddział bolszewicki skradający się z dołu Wisły ku mostowi. Dwunastu ludzi z komendy oraz cała „wiara” rybaków i robotników portowych stawia mu zawzięty opór, chroniąc się za barykady z beczek i skrzyń. Zasilają ich spieszeni ułani. Lecz powoli wszyscy muszą się cofać. Coraz bardziej także zbliża się złowrogi odgłos strzałów z miasta, nad mostem pękają jak wściekle – rosyjskie szrapnele. Czy odwrót będzie możliwy w takich warunkach? – Nagle most zadudnił odgłosem setek kopyt. Ten sam rotmistrz, który przywiózł wiadomość o przybyciu bolszewików, wali teraz jak

Por. Bogdan Hoff (ze zbiorów Muzeum Beskidzkiego im. A. Podzorskiego w Wiśle)

Okładka wspomnień W. Jedliny-Jacobsona

piorun przez most na czele Tatarów i ułanów ku położonemu w górze miastu!⁸.

Pomimo gęsto padających szrapneli wszyscy szczęśliwie przejeżdżają na drugą stronę. Część – która dotychczas wspomagała Haufa i jego grupę walczących – dosiada teraz koni i pędzi ze swoim szwadronem do miasta. W chwilę później przebiega pędem most piechota polska. Hauf ze swoją grupą – zasiloną przez garść piechoty i ułanów – urządza wypad na oddział bolszewicki, nacierający na most. Po krótkiej walce udało im się rozpedzić ów oddział i ułani puścili się w pogoń za uciekającymi. – Tymczasem szwadron ułanów i Tatarów przebił się brawurowym, wprost szaleńczym atakiem przez piechotę bolszewicką w mieście i rzucił się na artylerię i tabory – wzniciając popłoch na tyłach wroga, na którego natarła teraz piechota. Wszystko to rozegrało się dosłownie w kilkunastu minutach. Po godzinach żaźartej walki z przewagą bolszewickich sił – jeden wspaniały atak polskich ułanów rozstrzygnął o losie miasta. Nieodrodni potomkowie bohaterów spod Somosierry pokazali, co potrafią. Pogoń trwała przeszło dobę. Na trzeci dzień – prawie przez 8 godzin bez przerwy – prowadzono jeńców przez most. Szli kolumnami po 200 ludzi – każdą kolumnę prowadził jeden ułan. [...]⁹.

Świetne, lecz pełne gorzkości uzupełnienie opisu tej walki o Płock dał mi później śp. rtm. Lucjan Nestorowicz¹⁰.

Wysłano mój szwadron – zebrane niedobitki jazdy tatarskiej i 18 p.uł. z wyprawy kijowskiej – pod Płock. Po drodze mijalem rozmaite oddziały: piechotę, tabory i in. Pożal się Boże! Szli pomieszani z sobą jak trzoda. Nikt im widocznie nie wydał dokładnych dyspozycji. Załedwie zgłosiłem się w sztabie w Płocku zapytał mnie ironicznie szef sztabu – wiesz, taki „arab” w polskim mundurze (widywałem go nieraz później

w Warszawie)¹¹ – czy czuję się na siłach, czy mam ochotę przejechać się na rekonesans w kierunku Bodzanowa. Nie ściągnąłem mej jazdy do Płocka, wyruszyłem z plutonem natychmiast. Ujechałem już spory kawał drogi – nikt go nie spotkawszy. Nagle spostrzegłem ze wzgórza, że na innych drogach aż się roi od wojsk idących na Płock. Mają bliżej do miasta – niż ja. Co sił w koniach ruszyłem z powrotem. Do rogatek przybyłem załedwie kilkaset metrów przed bolszewikami. Rozstawiłem moich ludzi, a w drodze do sztabu zaalarmowałem – już na własną odpowiedzialność – beztrósko odpoczywającą w mieście piechotę. Sztab obiadował w ratuszu. Kiedy wpadłem tak i krzyknąłem – Do broni! Bolszewicy w mieście! – wstał ów „arab” od stołu i nakazał mnie zamknąć za szerzenie popłochu. Tymczasem rozległy się już salwy karabinów. Jakiś ordynans uwolnił mnie z zamknięcia. Sztabu już nie było, „zwiął”! Porwałem ze stołu – suto zastawionego rozmaitymi potrawami – potężny kawał jakiejś pieczeni, pochłonąłem go w mig i wypadłem na miasto.

Wycofałem moich ułanów spod rogatek, kazałem im czekać koło mostu, a sam wróciłem po resztę szwadronu. Jakim sposobem przedostałem się z nim przez most do miasta – tego już nie wiem. Piechota była się przejść jako pierwsza. Przebiegu samej walki także dokładnie nie pamiętam, wiem tylko, że przejechaliśmy jak wariaci przez kolumny bolszewików w mieście, wjechaliśmy w artylerię i wpadli na tabory. Powstał nieopisany popłoch – wszystko zakotłowało się i rzuciło na łeb na szyję do ucieczki. Uderzając na prawo i lewo wpędzaliśmy jedne formacje bolszewickie na drogie i gnaliśmy za nimi co siły w koniach. Dopiero na drugi dzień pod wieczór ustaliliśmy w pościgu, nabrawszy co niemiara jeńców i zdobyczy¹².

Wizyta nuncjusza A. Rattiego (ósmy od lewej) na statku „Łokietek”. W. Jedlina-Jacobson stoi trzeci od lewej („Życie Mazowsza” 1935, nr 1, s. 8)

W 1919 r. 18-letni Seweryn Koźmiński (14 I 1901 – 5 V 1957), mieszkający z rodzicami w Łodzi, jako ochotnik zgłosił się do wojska. Oficer, rekrutujący ochotników powiedział mu, że jest wprawdzie zbyt młody, ale poradził iść do punktu werbunkowego pułku jazdy tatarskiej, gdzie dosyć liberalnie patrzono na wiek ochotników. Tak trafił do Tatarskiego pułku ułanów. Z pułkiem walczył w czasie ofensywy na Ukrainie w 1920 r. i podczas ciężkich walk odwrotowych. Służąc w 3 szwadronie latem 1920 r. trafił najpierw na północne Mazowsze, wykonując patrolę i wypadki zwiadowcze, a następnie – do Płocka, który właśnie przygotowywał się do odparcia ataku nieprzyjaciela. W krytycznych dniach 18–19 sierpnia 1920 r. walczył w obronie miasta pod komendą rtm. Romualda Boryckiego.

W czasie służby w wojsku pisał listy do rodziców. Kilka się zachowało, z których najciekawszy – z 6 września 1920 r. – dotyczy walk w Płocku¹³. Przechowane przez rodzinę w 1948 r. trafiły w ręce Selima Achmatowicza. Według jego relacji szkolny kolega Przemek Koźmiński któregoś dnia niespodziewanie oświadczył, że chce z nim rozmawiać jego ojciec. W czasie rozmowy Seweryn Koźmiński oznajmił, że służył w pułku ułanów tatarskich imienia przodka Selima – płk. Mustafy Achmatowicza i to w szwadronie stryja Selima – Iskandera Achmatowicza.

Po dosyć wczesnej śmierci Seweryna Koźmińskiego listy przechowywała jego żona, a następnie dzieci. Ostatecznie trafiły do córki Krystyny, zaś Selim Achmatowicz skserował je za pozwoleniem Przemysława Koźmińskiego. Na temat listów S. Koźmińskiego wspominał w czasie spotkania w Towarzystwie Naukowym Płockim 10 kwietnia 2010 r., kiedy przyjechał do Płocka na zaproszenie prezesa Towarzystwa Miłośników Radziwia Bogustawa Osieckiego. Zeskanowane listy S. Achmatowicz podarował B. Osieckiemu, który z kolei przekazał je do wykorzystania osobom zainteresowanym tematem, m.in. wyżej podpisanemu. Wprawdzie dotychczas najważniejszy z listów – z 6 września 1920 r. – został opublikowany dwukrotnie przez płockich dziennikarzy, jednak bez krytycznego komentarza, a wręcz ze stwierdzeniem jakoby list zaprzeczał informacjom o ucieczce ułanów tatarskich z pola walki¹⁴.

O ucieczce części swego oddziału pisze w relacji rtm. R. Borycki¹⁵, także sam S. Koźmiński na początku listu pisze o ucieczce 4 szwadronu. 19 sierpnia 1920 r. na skutek fałszywych pogłoszek o ponownym ataku rosyjskim na Płock kilkudziesięciu ułanów galopem ruszyło przez miasto ku mostowi, wywołując krótkotrwałą panikę wśród ludności cywilnej¹⁶. Oburzenie S. Koźmińskiego wydaje się więc nieco przesadzone.

Przytoczony list publikowany jest za wiedzą i zgodą Selima Achmatowicza i córki Seweryna Koźmińskiego – Krystyny Koźmińskiej. W tekście opuszczono fragmenty typowo prywatne, które nic nie wnoszą do wiedzy o Tatarskim pułku ułanów, odnoszące się do rodziny i znajomych Seweryna Koźmińskiego¹⁷.

List starszego ułana Seweryna Koźmińskiego

Płock, dn. 6 września 1920 r.

Najdrożsi Rodzice!

Pozdrawiam Was słowami: „Niech będzie zdrowiony Jezus Chrystus”. – Piszę do Was jeszcze z Płocka, chociaż z pewnością spodziewaliście się, że będę pisać skądś dalej. Niestety, na froncie nie jesteśmy, a obijamy się już od jakiegoś czasu w Płocku, gdzie mają nas przyłączyć do innego pułku, czy też nawet rozformować, a to z powodu pewnych okoliczności, które opstaram się Wam ze smutkiem opowiedzieć.

Jak się tego spodziewacie, przyjechałem do Płocka szczęśliwie, a w kilka dni zaraz potem wyruszyliśmy na pozycję, gdyż bolszewicy uka-

Płock, dn. 6 września 1920 r.

Najdrożsi Rodzice!

Pozdrawiam Was słowami: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.” – Piszę do Was jeszcze z Płocka, chociaż z pewnością spodziewaliście się, że będę pisać skądś dalej. Niestety, na froncie nie jesteśmy, a obijamy się już od jakiegoś czasu w Płocku, gdzie mają nas przyłączyć do innego pułku, czy też nawet rozformować, a to z powodu pewnych okoliczności, które opstaram się Wam ze smutkiem opowiedzieć. – Jak się tego spodziewacie, przyjechałem do Płocka szczęśliwie, a w kilka dni zaraz potem wyruszyliśmy na pozycję, gdyż bolszewicy uka-

Z tego powodu, że pułk nasz był sam jeden na całym froncie od strony dolnej Wisły, więc otrzymał zadanie postrotować, robić wypadki, a szczególnie robić wypadki, jeśli taki ma tylko widok powiększenia, i zarazem miał powolnie wycofywać się w stronę Wisły, t. j. Płocka. Tak też i było: odebrano okoliczności od Płocka, a wkrótce do Wisły, broniłymi sami. W dniach poprzedzających, ja sam, jak również Karik byliśmy w kilku bardzo niebezpiecznych wypadkach. Raz nawet ledwo uciekliśmy przed pogonią kozaków. Karik nawet miał szczęście być w wypadku, w którym tylko we 4te ludzi zabrali całą tabór bolszewicki, a mianowicie: 5^{tych} bolszewików (bezprzebieżnie pijanych jak swinie, gdyż przed chwilą ogrzeli miadzeckie dołbin), 11 podwód, natadowanych młotką, kłosem i cukrem, i 1 bryczkę z koniem.

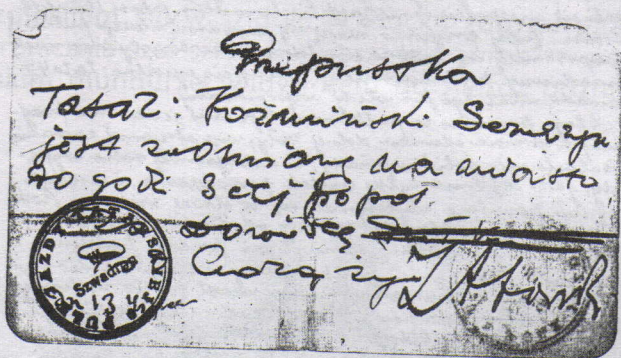
W taki to sposób wycofywaliśmy się aż do Płocka, gdzie tymczasem na gwałt przygotowywano się do obrony. – Przyjrzeliśmy trochę piechoty i artylerii i postaraliśmy się o kilka dziesiątków sztuk kolesów do obrony Płocka. Nawet sama miasto przygotowywano się do obrony: porabiono po ulicach barykady, ułożono barabary trwały, za które mieliśmy nadzieję, że by to dobrze bronić. Przyjrzeliśmy jeszcze kilka oddziałów piechoty, obsadzono linie okopów i czekano już z dobrą myślą bolszewików, chociaż na nadzieję, że wkrótce się pojawią. – Nie czekano na bolszewików zbyt długo. Już na drugi dzień zaczęła się bitwa między nami a strażakami artyleryjskimi i trwała przez 3 dni.

Początek listu S. Koźmińskiego z 6 września 1920 r.

zali się niespodziewanie pod Ciechanowem, jakieś 10 mil od Płocka¹⁸. Tutaj przyznać muszę, że 4-ty szwadron naszego pułku napotkawszy na większe siły bolszewickie bezwstydnie uciekł, narobiwszy popłochu między ludnością cywilną. Za to 4-ty szwadron miał być już wtedy rozformowany.

Z tego powodu, że pułk nasz był sam jeden na całym prawie odcinku dolnej Wisły, więc otrzymał zadanie patrolować, robić wywiady¹⁹, a szczególnie robić wypad, jeśli taki ma tylko widok powodzenia i zarazem miał powolnie wycofywać się w stronę Wisły, tj. Płocka. Tak też i było: odcinek dzielący od Płocka, a zarazem do Wisły broniliśmy sami jedni przeszło tydzień. Ja sam, jak również Kazik²⁰ byliśmy w kilku niebezpiecznych wywiadach. Raz nawet ledwie uszliśmy przed pogonią kozaków. Kazik nawet miał szczęście być w wypadzie, w którym tylko we 4-ch ludzi zabrali cały tabor bolszewicki, a mianowicie: 5-ciu bolszewików (oczywiście pijanych jak świnie, gdyż przed chwilą ograbili miasteczko Drobin), 11 podwód, natadowanych mąką pszenną i cukrem, i 1 bryczkę z koniem.

W taki to sposób wycofaliśmy się aż do Płocka, gdzie tymczasem na gwałt przygotowywano się do obrony. Przyszło trochę piechoty i artylerii i poczęto robić okopy i zakładać druty kolczaste naokoło Płocka. Nawet samo miasto przygotowywało się do obrony: porobiono po ulicach barykady bardzo trwałe, za którymi można by się było dobrze bronić. Przyszło jeszcze kilka oddziałów piechoty, obsadzono linię okopów i czekano już z dobrą myślą bolszewików, licząc na nadejście wkrótce większych posiłków.

Przepustka S. Kozmińskiego z czasów służby w Tatarskim pułku ułanów

Nie czekali na bolszewików zbyt długo. Już na drugi dzień zaczęła się silna wymiana strzałów artyleryjskich i trwała przez 3 dni. Po kilku dniach bolszewicy przypuścili szturm na miasto. Oddział piechoty 10 pułku, trzymający okopy z lewego skrzydła, uciekł z linii, zostawiwszy wolny wstęp bolszewikom z lewej strony do miasta. Przez to całe skrzydło środkowe i prawe zostało odcięte od miasta. W takiej to krytycznej chwili rotmistrz naszego szwadronu (Borycki) spieszył²¹

szwadron, który był w mieście, wystął konie z koniowodami za most i ze spieszonymi ludźmi na czele począł bronić miasta w luce pozostawionej przez 10 pp. Tu dopiero rozgorzała walka uliczna, odkrył się ogień huraganowy. Bolszewicy atakowali ze wściekłością. Jednakże dowódca nasz z nadzwyczaj zimną krwią i rozwagą dawał rozporządzenia, tyżące się walki. Postawą swą i spokojem dodawał ducha naszym chłopcom do ciężkiej walki. Tak więc postanowił rotmistrz bronić mostu i części miasta przez bolszewików nieopanowanej do ostatniej kropli krwi. Wytrwaliśmy na stanowisku od południa do godz. 2-ej w nocy, aż zmieniła nas piechota, która przyszła na pomoc miastu z drugiej strony Wisły. Tatarzy zaś otrzymali rozkaz wycofania się na chwilowy odpoczynek na drugą stronę rzeki.

W czasie boju, dowodząc jedną z barykad nie widziałem się wcale z Kazikiem. Dopiero przy luzowaniu nas przez piechotę, rotmistrz nasz zawiadomił mnie, że Kazik został ranny, lecz na szczęście lekko, tak, że nie ma większej obawy o jego zdrowie. Niestety, pomimo tego, że nazajutrz szukałem go po szpitalach, znaleźć go nie mogłem. Podobno wywieziono go gdzieś dalej. Przedwczoraj rotmistrz powiedział mi, [że] Kazik już jest zdrow i otrzymał 14-sto dniowy urlop. Spodziewam się więc, że może już jest w domu.

Za spokój duszy.

S. + P.

**PORUCZNIKA LISIECKIEGO
PODCHORAŻEGO SKINDERA**

oraz

innych oficerów i żołnierzy pułku Tatarskiego Ułanów im. Achmatowicza,

poległych podczas inwazji bolszewickiej w dn. 18 sierpnia 1920 r., którzy przy obronie Płocka po bohatersku oddali swe życie—odbędzie się w niedzielę, d. 5 września 1920 r. w Bazylice katedralnej o godz. 10 rano nabożeństwo żałobne, na które zapraszają kolegów i wszystkich obywateli-patriotów.

OFICEROWIE I ŻOŁNIERZE.

Zawiadomienie o nabożeństwie żałobnym za poległych w obronie Płocka oficerów i żołnierzy Tatarskiego pułku ułanów („Kurier Płocki” 1920, nr 207 z 2 września, s. 4)

Co do dalszej walki, to muszę Wam z radością powiedzieć, że już nazajutrz przyszły jeszcze większe posiłki wojska i bolszewików z triumfem z miasta wyparto, a nawet pognano dalej i dalej. Pułk nasz początkowo poszedł wraz z piechotą naprzód, lecz został wkrótce wycofany do Płocka, gdzie jak już zaznaczyłem, zamiast podziękowania za to, że broniliśmy Płocka, że około 80-ciu Tatarów poległo i poraiono²², za to, że podchorąży [Bolesław] Skinder (chłop jak lew odważny), nie mając już ładunków, a nie chcąc zhańbić się niewolą, strzelił

sobie w głowę, za to, że porucznik [Michał] Lisiecki, niegdyś dowódca naszego szwadronu, w czasie walki zaś dowódca szwadronu pieszego, będąc już w czasie boju rannym, a broniąc się, został na części posiekany szablami przez kozaków²³, za to, że około stu Tatarów, nie mając ratunku, zostali pognani w straszną niewolę, za to wszystko jakieś wstrętne, przeklęte ręce starają się zhańbić nasz pułk, zarzucając mu ucieczkę (wprost śmieszne) z Płocka. Cała ta sprawa przejęła nas bardzo i postanowiliśmy bronić (oczywiście nie zbrojnie) honoru pułku, gdyż dla każdego żołnierza honor jego pułku jest świętością.

Zdaje się jednakże, że z 13-go pułku ułanów i naszego zrobią jeden pułk 13-ty²⁴.

Z powodu takich zamieszkań w pułku nie mamy ustalonego adresu i wobec tego nie mogłem też pisać. Teraz jednakże możecie pisać jeszcze pod starym adresem, bo i pod takim listy dochodzą.

[...]²⁵

Zegnam Was, całując po niezliczone razy.
Kochający Was szczerze syn i brat
Seweryn

[...]

Przypisy

- ¹ Zob. R. Borycki, *Epizod z wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku. Płock, sierpień 1920 r.*, przygot. do druku G. Gołębiowski, „Notatki Płockie” 2010, nr 1, s. 26–29
- ² W. Jedlina-Jacobson, *Z ludem wielkopolskim przeciw zaborcom. Wspomnienia*, Toruń 1936, s. 172–174; także – Płock w „Wspomnieniach” z pamiętnych dni sierpniowych 1920 r., „Głos Mazowiecki” 1937, nr 192 z 21 sierpnia, s. 3–4. W sierpniu 1920 r. W. Jedlina-Jacobson miał stopień kapitana, wkrótce awansowany do stopnia majora.
- ³ Stanisław Rouppert (1887–1945), jeden z założycieli ZWC, działacz Związku Strzeleckiego, od 1914 r. w Legionach Polskich jako lekarz naczelny I Brygady i szef sanitarny 1 pp Leg., w 1917 r. internowany w Beniaminowie, w listopadzie 1918 r. brał udział w rozbrajaniu okupantów w Lublinie, od 11 XI 1918 z-ca szefa sanitarnego DOGen. Lublin, od 1 III 1919 naczelny lekarz garnizonu m.st. Warszawy, od 15 XI 1919 z-ca szefa sanitarnego DOGen. Warszawa, do II 1924 DOK I Warszawa, 1924–26 – wykładowca w Wyższej Szkole Sanitarnej, IX 1926 – IX 1939 – szef Dep. St. Zdrowia MSWojsk., potem we Francji i Wlk. Brytanii w obozach Cerizay i Rothesay. Zmarł w Szkocji 13 VIII 1945, gen. bryg. z 1927 r.
- ⁴ CAW, akta odznaczeniowe por. Bogdana Hoffa, sygn. KW-39/H-540. Wniosek odznaczeniowy wystawiony przez gen. M. Osikowskiego 7 marca 1921 r. KW nadany po raz pierwszy 26 marca 1921 r. Biogram Bogdana Hoffa autorstwa L. Brożka, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Warszawa-Wrocław-Kraków 1960–1961, s. 563; biogram Bogumita Hoffa autorstwa J. Reychmana, w: ibidem, s. 563–564.
- ⁵ Fragment dotyczący walk Tatarskiego pułku ułanów, s. 172–174.
- ⁶ 20 DP, ale mógł to być też sztab Grupy Dolnej Wisły.
- ⁷ Według relacji rtm. R. Boryckiego to on dotarł do sztabu Grupy Dolnej Wisły (R. Borycki, op. cit., s. 28).
- ⁸ Według relacji rtm. R. Boryckiego był to rtm. Edward Antoniewicz z Tatarskiego pułku ułanów (ibidem).
- ⁹ Opuuszczono fragment dotyczący spotkania wśród jeńców dawnego ordynansa B. Hoffa.
- ¹⁰ Awans na rotmistrza L. Nesterowicz otrzymał 27 VIII 1920 r. (Dz. Pers. MSWojsk., 1920, nr 33 z 1 IX, poz. 791, s. 795).
- ¹¹ Zapewne szef sztabu Grupy Dolnej Wisły ppłk. SG Mieczysław Wyżel-Ścieżyński.
- ¹² W. Jedlina-Jacobson, op. cit., s. 172–174.
- ¹³ W pierwszym z zachowanych listów datowanym na 27 grudnia 1919 r. autor opisuje święta Bożego Narodzenia w pułku,

w drugim liście z 18 VII 1920 r. ogólnie wspomina o walkach w czasie odwrotu z Ukrainy. W obu listach obszerne fragmenty dotyczą spraw rodzinnych.

- ¹⁴ R. Łabarewski, *Strzela raz po raz, mierząc we mnie*, „Sygnaty Płockie” 2010, nr 14 z 1 VIII, s. 15; L. Szatkowska, *Szara legenda*, wyd. II, popr. i rozsz., Płock 2010, s. 220–222.

- ¹⁵ R. Borycki, op. cit., s. 28.

- ¹⁶ G. Gołębiowski, *Niechlubny epilog udziału Tatarskiego pułku ułanów w obronie Płocka*, „Notatki Płockie” 1996, nr 2, s. 26–29. Problemy z dyscypliną w Tatarskim pułku ułanów występowały już wcześniej, o czym świadczy wyrok więzienia na 8 ułanów za rabunek mieszkania Żydów w Krzywanicach koło Starożreb, czy relacja Tadeusza Skowrońskiego o rabunku sklepów przy rynku w Płońsku (*Sąd wojskowy doraźny*, „Kurier Płocki” 1920, nr 184 z 8 VIII, s. 2; P. Borecki, *Pułk Tatarski Ułanów imienia Mustafy Achmatowicza*, „Rocznik Muzułmański” 1994, s. 72; także – T. Skowroński, *Wojna 1920 r. widziana oczami ochotnika 203 P.U.*, „Prz. Kaw. i Br. Panc.” 1974, t. X, nr 77, s. 445).
- ¹⁷ Informacje biograficzne oraz o losach listów pochodzą od Krystyny Koźmińskiej i Selima Achmatowicza.

- ¹⁸ Pomyłka, Płock od Ciechanowa dzieli ok. 80 km.

- ¹⁹ Działania rozpoznawcze.

- ²⁰ Kolega S. Koźmińskiego Kazimierz Gratowski.

- ²¹ W artykule R. Łabarewskiego czytamy, że „(Borycki) spłoszył szwadron”, co jest oczywistą pomyłką. W liście jest prawidłowo – spieszył. Spieszenie kawalerzystów polegało na zejściu z koni, pozostawieniu ich tzw. koniowodnym i dalszej walce pieszo, tak jak formacje piechoty.

- ²² V. B. Jedigar podaje, że w czasie walk w Płocku zginęło 56 ułanów, a kilkudziesięciu było rannych (V. B. Jedigar, *Zarys historii wojennej Tatarskiego Pułku Ułanów imieniem Pułkownika Mustafy Achmatowicza*, Warszawa 1933, s. 43). Imam Mahmud Taha Żuk zidentyfikował 5 poległych w Płocku (łącznie z por. Michałem Lisieckim, przy którym jako miejsce śmierci omyłkowo podano Połock) – M. T. Żuk, *Pamięci poległych ułanów z pułku im. pułkownika Mustafy Achmatowicza*, „Rocznik Muzułmański” 1994, t. 2, s. 73–75.

- ²³ Opiswane wydarzenia miały miejsce 18 sierpnia 1920 r. w czasie natarcia batalionu zapasowego 6 pp Leg. oraz spieszono szwadronu tatarskiego p. ul.; zob. V. B. Jedigar, op. cit., s. 40–41.

- ²⁴ Po zakończeniu walk w Płocku pułk faktycznie został rozwiązany, a jego część wcielono do szwadronu zapasowego 13 pułku ułanów.
- ²⁵ Opuuszczono niewielki fragment dotyczący spraw rodzinnych.

UNKNOWN ACCOUNTS ON THE TARTAR LANCER REGIMENT TAKING PART IN THE DEFENCE OF PŁOCK IN 1920

Summary

New accounts of the Tartar Lancer Regiment taking part in the defence of Płock in 1920 are still being discovered. Among them, there are the memories of Wojciech Jedlina-Jacobson (published in 1936), who had a chance to talk to the people participating in fights, as well as a letter from Seweryn Koźmiński's family. Similar documents supplement our knowledge of these historical events with new details.

KONRAD JAN WALUŚ
JAN HENRYK WALUŚ

211 PUŁK UŁANÓW NADNIEMEŃSKICH I JEGO ROLA W SIERPNIU 1920 ROKU

Abstrakt

Wojna z bolszewikami zagarniała coraz to nowe obszary kraju. Jej rozprzestrzenianie się zmusiło dowództwo Wojsk Polskich do podjęcia działań taktycznych i organizację obrony. Płock znalazł się w strefie „Dolnej Wisły”, której dowódcą został generał brygady Mikołaj Osikowski, a dowódcą przedmościa „Płock” major Janusz Mościcki. Do walki z bolszewikami stanęła ludność cywilna i młodzież sformowana w 206 ochotniczy pułk piechoty i kilka jednostek wojskowych, w tym 211 pułk ułanów, stacjonujących w Płocku lub z lewej strony Wisły. Zapis czynów walki pułku niesie nowe światło na rolę tych żołnierzy w sierpniu 1920 r.

Słowa kluczowe: wojna polsko-bolszewicka, Płock, Góra, pułk ochotniczy, ułani

Ułani w walce o Polskę

Wojna polsko-bolszewicka z sierpnia 1920 roku w Płocku mimo upływu 90 lat od jej zakończenia wywołuje zainteresowanie coraz to nowych pokoleń mieszkańców. Wielu historyków i badaczy szuka nowych dokumentów tych wydarzeń. Płocczanie z niedowierzaniem przyjmują informację, że w czasie tych tragicznych dni było w Płocku 3633 żołnierzy¹ w różnych jednostkach wojskowych i ogromna rzesza osób cywilnych i młodzieży szkolnej zorganizowanej w 206 pułk piechoty armii ochotniczej^{2,3}. Jedną z tych jednostek będących do dyspozycji majora Janusza Mościckiego dowódcy obrony miasta był 211 pułk ułanów^{4,5} w sile 8 oficerów, 380 szabel i dwóch karabinów maszynowych.

Rozkaz formowania pułku⁶ otrzymał rotmistrz Jerzy Dąmbrowski od generała Józefa Hallera zaraz po zakończeniu walk pod Grodnem. Resztki z oddziału broniącego Wilno, w sile 100 szabel

weszły do nowo organizowanego pułku jako pierwszy szwadron. Dowódcą 1 szwadronu został por. Franciszek Zasadzki. Szwadrony, drugi dowodzony przez ppor. Kazimierza Ertmana i pozostałe, utworzone zostały z ochotników z okolic i przedmieść Warszawy. Dowódcą 211 pułku ułanów został mianowany mjr Władysław Dąmbrowski⁷, a jego zastępcą rotmistrz Jerzy

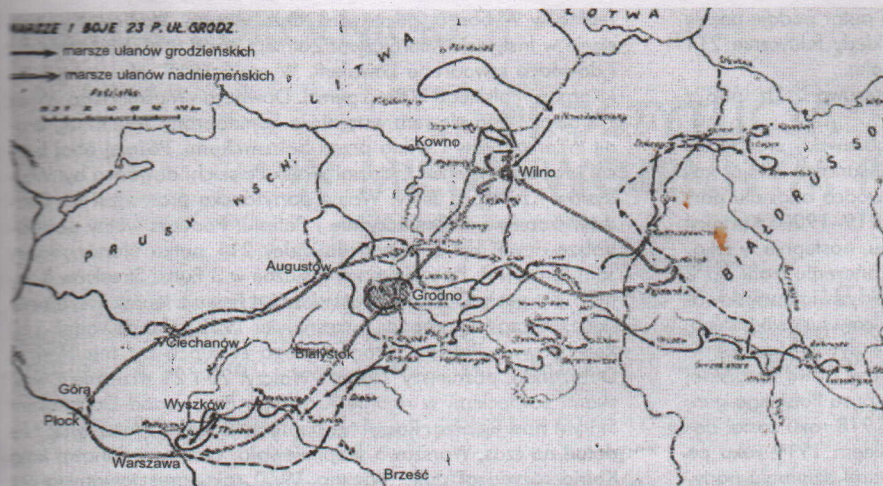
Dąmbrowski⁸. W połowie sierpnia pułk skończył pośpiesznie organizację i ruszył zgodnie z rozkazem gen. Osikowskiego do Płocka prawym brzegiem Wisły prowadząc jednocześnie patrolowanie w kierunku Blichowa i Męczenina. Dotarł do celu 17 sierpnia 1920 roku i stoczył swoją pierwszą bitwę. W kronice pułku tak ją opisano: *Pierwsza walka nowo zorganizowanego pułku była jedną z najpomyślniejszych dla pułku. Było to pod wsią Góry, ziemi płockiej, w noc z 17 na 18 sierpnia 1920 roku. Pułk tutaj w walce z kawalerią korpusu Gaja, opanowując tą wieś energicznym kombinowanym konnym i pieszym atakiem zdobył 11 karabinów maszynowych i zagarnął 109 jeńców, naliczono z górą 100 zabitych nieprzyjaciół, rannych zaś znacznie więcej. Prowadzili do walki zachęcając i pociągając własnym przykładem major i rotmistrz Dąmbrowscy; szczególnie zaś odznaczyli się dowódca 1 szwadronu porucznik Franciszek Zasadzki, dowódca 2 szwadronu podporucznik Kazimierz Ertman i młodszy oficer 2 szwa-*

Dowódca obrony Płocka mjr Janusz Mościcki

Od lewej: mjr Władysław Dąmbrowski oraz rotmistrz Jerzy Dąmbrowski

Odznaka pułkowa
23 Pułku Ułanów Grodzieńskich

Marsze i boje 23 pułku ułanów grodzieńskich⁹

dronu podporucznik Józef Skrzypkowski. Wszyscy wymienieni oficerowie za odwagę wykazaną w tym boju odznaczeni zostali Orderem Virtuti Militari V klasy. Jeden z najbardziej mężnych oficerów pułku porucznik Franciszek Zasadzki przypłacił odwagę swą zdrowiem, gdyż ranny wówczas w obydwie nogi pozostał kaleką – inwalidą. Po zdobyciu wsi Góry, pułk zluzowany przez brygadę gen. Kosteckiego (4 i 10 pułk ułanów), został wysłany dla ubezpieczenia lewego południowego jej skrzydła. Po południu tegoż 18 sierpnia kawaleria nieprzyjacielska natarła ogromnie przyniatającą liczbą na brygadę generała Kosteckiego i wyparła ją ze wsi Góry. Przez tą wieś posuwały się główne siły korpusu Gaja. Należało więc zdobywać wieś powtórnie. Otrzymały to zadanie brygada gen. Kosteckiego, która miała wykonać manewr oskrzydlający i 211 pułk ułanów, który miał wiązać nieprzyjaciela z frontu. I tu pułk natarł energicznie tak, że wieś tą zdobył nim brygada wykonała manewr. Nieprzyjaciel jednak zdążył się wycofać, pozostawiając 4 jeńców¹⁰.

Pułk nie walczył na ulicach i barykadach Płocka. Dalsze losy tej jednostki to działania bojowe pod Mławą, Kolnem, Druskiennikami i Litwie Środkowej. W styczniu 1921 roku pułk został przemianowany na 23 Pułk Ułanów Nadniemeńskich, a 1 czerwca wszedł w skład 23 Pułku Ułanów Grodzieńskich. Wraz z nazwą przyjął nowe znaki pułkowe: odznakę, proporzec i umundurowanie.

W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku pułk został przydzielony do Armii "Prusy". Bronił przepraw i mostów nad Pilicą. Stoczył walkę z Niemcami pod Przysuchą. Otoczony przez liczniejszego nieprzyjaciela uległ rozproszeniu. Żołnierze małymi grupami przedzierali się na Św.

Katarzynę w Górach Świętokrzyskich. 10 września 1939 roku w rejonie wsi Królewsczyzna nastąpiło rozwiązanie pułku z powodu utraty zdolności bojowej i organizacyjnej.

Podsumowanie

Wojna polsko-bolszewicka z sierpnia 1920 roku w Płocku jest wciąż żywym elementem pamięci nowych pokoleń mieszkańców. W walce obok ludności miasta uczestniczyło wiele jednostek wojskowych. 211 pułk ułanów, który pozytywnie zapisał się w historii walczył we wsi Góra¹¹ w pobliżu Płocka, gdzie odniósł zwycięstwo. Zdobył jeńców i broń. Dowódcy i oficerowie wykazali odwagę i bohaterstwo. Za czyny bojowe uzyskali order i odznaczenia. Pułk w swojej księdze chwały niesie następnym pokoleniom żołnierzy opis walki i postępowania w chwili zagrożenia Ojczyzny.

Zbiorowa mogiła 23 Pułku Ułanów Grodzieńskich poległych w 1939 roku w miejscowości Przysucha¹⁰ koło Radomia

Przypisy

¹ Z. Bohusz-Szysko., *Działania wojenne nad Dolną Wisłą w 1920 roku*, Warszawa 1931, s. 105.
² *Obrona państwa w 1920 roku. Księga sprawozdawczo pamiątkowa generalnego inspektoratu armii ochotniczej i obywatelskich komitetów obrony państwa*, Warszawa 1923, s. 274.

³ K. J. Waluś, J. H. Waluś., *Krzyż za Męstwo i Odwagę*, „Notatki Płockie” 2010, nr 1, s. 30.

⁴ Pełna nazwa pułku to: 211 Ochotniczy Pułk Ułanów Nadniemeńskich.

⁵ G. Gołębiowski, *Obrona Płocka przed bolszewikami 18–19*

sierpnia 1920 r. Płock 2004. Na stronie 75 autor podaje nazwę pułku jako 211 ochotniczy pułk piechoty, kładę faktycznie 211 ochotniczy pułk piechoty powstał w 1939 roku.

⁶ Rozkaz Dowódcy Okręgu Generalnego Warszawa L .Dz. 6882/ Mob. Z dnia 3 VIII 1920 roku.

⁷ Władysław Dąmbrowski (Dombrowski, Dąbrowski) urodził się 19 kwietnia 1891 roku w Suwałkach, herbu Junosza. Major kawalerii Wojska Polskiego. Organizator i dowódca oddziału partyzanckiego na wileńszczyźnie w latach 1919–1920. Kształcił się w Korpusie Kadetów w Sankt Petersburgu, następnie w szkole kawalerii w Jelizawetgradzie i po jej ukończeniu trafił do 2 pułku lejbułanów kursanckich. W czasie I wojny światowej dowodził kompanią i batalionem 10 pułku strzelców turkiestańskich, a następnie oddziałem motocykli przy 2 dywizji kawalerii. W listopadzie 1917 roku porzucił służbę w armii rosyjskiej i wraz z 85 kawalerzystami przybył do 1 Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego. 25 grudnia 1918 roku został dowódcą Pułku Ułanów Wileńskich. Z początkiem 1919 roku po wycofaniu się Wojsk Polskich z Wilna rozpoczął działania partyzanckie, walczył z Niemcami i bolszewikami. Jego oddział zasłynął z wielu brawurowych akcji. W czerwcu 1919 roku uznano oddział za jednostkę regularną i z kawalerii utworzono 13 Pułk Ułanów, a piechota dała początek Lidzkiemu Pułkowi Strzelców. Zmarł 21 października 1927 roku. Za czyny bojowe otrzymał Order Virtuti Militari V kl., Krzyż Walecznych, Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej i odznakę honorową za męstwo dywizji podlaskiej.

⁸ Jerzy Dąmbrowski(Dombrowski, Dąbrowski) urodził się 29 kwietnia 1889 roku w Suwałkach, herbu Junosza Pseudonim „Łupaszka”. Podpułkownik kawalerii Wojska Polskiego. Ukończył szkołę

realną w Wyborgu, gdzie zdał także maturę. Studiował w Moskwie w Instytucie Mierniczym. Żołnierz armii rosyjskiej, rotmistrz i dowódca szwadronu kawalerii. W maju 1918 roku wstąpił do I Korpusu Polskiego w Rosji gen. J. Dowbora - Muśnickiego. Wraz z bratem Władysławem wstąpił do Samoobrony Wileńskiej, bronił Wileńszczyzny i Wilna przed bolszewikami. Później obaj bracia utworzyli Wileński Oddział Wojsk Polskich, dowódcą był Władysław i zastępcą Jerzy. Wojnę partyzancką prowadzili na Grodzieńszczyźnie, Wileńszczyźnie i Polesiu. Podczas wojny polsko-bolszewickiej był zastępcą dowódcy 211 pułku ułanów, który sam formował. Po wojnie pełnił służbę w 3 Pułku Strzelców Konnych, Korpusie Ochrony Pogranicza i 4 Pułku Ułanów Zaniemeńskich. W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku dowodził 110 Rezerwowym Pułkiem Ułanów. Jego zastępcą był mjr Henryk Dobrzański, późniejszy "Hubal". Walczył 20 i 21 września z wojskami sowieckimi w rejonie Krasnego Boru i pod Dolistowem Starym nad Biebrzą. Ruszył na pomoc oblężonej Warszawie. Nie dotarł na czas, Warszawa skapitulowała. W rejonie Janowa koło Kolna rozwiązał pułk. Wiosną 1940 roku aresztowany przez NKWD i osadzony w Starobielsku. Skazany na śmierć, zginął w więzieniu w Mińsku w nocy 16/17 grudnia 1940 roku. Odznaczony Orderem Virtuti Milibar V kl., Krzyżem Walecznych czterokrotnie, Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Zasługi Wojsk Litwy Środkowej.

⁹ *Zarys historii wojennej pułków polskich 1918–1920, 23 Pułk Ułanów Grodzieńskich*, Warszawa 1929 rok. s. 4, 42–44.

¹⁰ http://odkrywca.pl/forum_pics/picsforum22/cimg6369.jpg

¹¹ Góra, miejscowość w gminie Staroźreby oddalona od Płocka około 25 kilometrów na północ.

THE 211TH NIEMEN RIVER LANCER REGIMENT AND ITS ROLE IN THE FIGHTS OF AUGUST 1920

Summary

The war with the Bolsheviks spread out onto new areas of Poland. This fact forced the General Headquarters of the Polish Army to take some military actions and organize the defence. Płock was in the zone of „the Lower Vistula” under Brigadier-General Osikowski's command, while the commander of the suburbs of Płock was Major Janusz Mościcki. The local civilians and youth, formed into the 206th Infantry Regiment of Volunteers, together with the 211th Niemen River Lancer Regiment and a few other army units, stationed in Płock or near Płock, took part in defending the town against the Bolsheviks. The description of the lancer regiment's military actions throws a new light upon the fights in Płock in August 1920.

PROSTYTUCJA W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU

Abstrakt

Stałym elementem życia codziennego Płocka w latach 1918–1939 były spacerujące ulicami miasta prostytutki. Zawód ten uprawiało kilkadziesiąt płocczanek. Od czasu do czasu wchodziły w konflikty z prawem. Dla zarazonych chorobami wenerycznymi założono osobny szpital.

Słowa kluczowe: prostytutka, Płock 1918–1939.

W tekście niniejszym naszkicujemy zagadnienie prostytucji w Płocku w latach 1918–1939. Nie będziemy wnikać w przyczyny tego zjawiska, które nie jest przecież specyficznie płockie. Pozostaniemy przy konstatacji, iż gdzie jest popyt, tam następuje i podaż. I jeszcze na tym, że nie jest prostytutka, jakby niektórzy chcieli, rezultatem biedy i trudnej sytuacji materialnej (choć również), skoro funkcjonuje doskonale w najlepiej rozwiniętych gospodarczo społeczeństwach.

Prostytutki nie pojawiły się oczywiście w Płocku w 1918 roku. Zagadnienie uprawiania nierządu uczynił kilka lat wcześniej tematem swojej broszury, miejscowy urzędnik Nikołaj Drużynin¹. Dane dotyczące prostytutek w Płocku przez cały XIX wiek znaleźć można w pracy Jolanty Sikorskiej-Kuleszy².

Wart przypomnienia jest epizod z lat rewolucji 1905–1907 roku. Wzorem Warszawy i innych większych miast Królestwa Polskiego, gdzie robotnicy dokonali pogromów domów publicznych, stręczycieli i sutenerów³, również w Płocku – jak opisywała prasa – „(...) tłum wyrostków wpadł do lunaparau, wypędził stamtąd dziewczęta i powyrzucił na dwór wszystkie graty, mieszczące się wewnątrz”⁴.

W międzywojennej Polsce prostytuowanie się nie było karalne. W stosunku do kobiet trudniących się nierządem obowiązywał tzw. system neoreglamentacyjny⁵. Kontrolę nad uprawiającymi nierząd przekazywał on (w przeciwieństwie do systemu reglamentacyjnego) z rąk policji na ręce służby zdrowia. Przepisy prawa zabraniały utrzymywania domów publicznych. prostytutka winna była dwa razy w tygodniu poddawać się badaniom lekarskim, które zapisywane były w książeczce kontroli zdrowia. Po godz. 21⁰⁰ nie wolno jej było spacerować po głównych ulicach miasta, chodzić w grupie, zachowywać się wyzywająco i publicznie palić papierosów. Hotelom nie wolno było przyjmować prostytutek w celu uprawiania nierządu⁶.

Materiału do napisania niniejszego przyczynku dostarczyła głównie prasa wychodząca w Płocku w latach 1918–1939, na łamach której wielokrot-

nie ępojawiły się prostytutki, głównie w kontekście łamania przez nie, opisanych wyżej, prawnych uregulowań⁷. Niestety, jest to, jak wspomniano, jedyne w zasadzie źródło wiedzy o prostytutkach. Jednak z racji swej specyfiki, wykrzywia obraz tego środowiska. Jest to swego rodzaju, korzystając z terminologii fotograficznej, negatyw obrazu prostytutek, ukazujący tylko momenty, gdy ich postępowanie było oficjalnie potępiane.

Dokonana analiza tytułów prasowych z kilku lat oraz wykazów z akt miasta Płocka pozwoliła na ustalenie, iż z prostytucji utrzymywało się, na przestrzeni całego omawianego okresu, nie mniej niż 46 kobiet⁸. Z pewnością jest to liczba niepełna, obejmuje tylko ujawnione w prasie przypadki. Poza tym wiele kobiet uprawiało tzw. potajemny, nierejestrowany nierząd, który zresztą też czasami ujawniano⁹.

Prostytutki płockie spacerowały ulicami miasta poszukując klientów, dzięki którym zarabiały na utrzymanie oraz wypatrując policjantów, mogących utrudnić im zarobkowanie.

Cytowany niżej autor wspomnień miał w latach 30. kilkanaście lat i w ten sposób wspomina interesującą nas tematykę: „Wieczorami ulica Szeroka była domeną dam z tzw. półświatka, przechadzających się ochoczo od rogu do rogu. Na ogół unikaliśmy ul. Szerokiej o tej porze, aliści wciąż nęciło nas owo nieznanne, niepokojąco niewiadome... Damy swym makijażem, strojem i specyficzną swobodą zachowania budziły w nas strach. Zdarzało się czasem, że któraś z nudów lub dla zabawy zaczepiała i nas. Wówczas: ratuj się kto może! A leciał za nami śmiech i barwny doping ich specyficznej gwary. Paradowali tam najczęściej przepustkowi żołnierze”¹⁰. Podobnie inna relacja: „Prostytutki spacerowały ulicą Kwiatka (dawniej Szeroką), Tumską. Mieszkały gdzieś po suterrenach, gdzie sprowadzały klientów. Miały taką zaczepną mowę. Były często pijane”¹¹. Dostojny „Kurier Płocki” zauważał z oburzeniem, iż po zmierzchu, ulicami Więzienną, Tumską i Kolegialną, paradują prostytutki, „które zachowaniem swoim pozostawiają wiele do życzenia”¹².

Wielokrotnie interweniowała policja, zatrzymując i osadzając w areszcie upojone alkoholem lub awanturujące się przedstawicielki najstarszego zawodu świata¹³. Niejednokrotnie dopuszczały się one również kradzieży i oszustw w stosunku do swych klientów, często współpracując w tym zakresie ze swoimi „opiekunami”¹⁴.

Recepcjoniści (a może i właściciele) w hotelach także nie przestrzegali przepisów i z myślą o dodatkowych dochodach lub za łapówkę, wpuszczali prostytutki do hoteli¹⁵.

Trudno powiedzieć cokolwiek o cenach świadczonych przez nie usług. Według Jana Burakowskiego, w dużo mniejszym Sierpcu, w latach 30., dziewczyny kazały płacić sobie do 2 zł za „jeden raz”¹⁶.

Brakuje danych dotyczących wieku i pochodzenia społecznego kobiet uprawiających w Płocku nierząd. Wiadomo np. iż niektóre kobiety wykonywały ten zawód w ciągu dziesięciu lat. Częstotliwość zatrzymań związanych z pijarstwem, awanturami i popełnianymi przez nie przestępstwami, lokuje prostytutki raczej na społecznym marginesie.

Pomoc kobietom chcącym zerwać z dotychczasowym trybem życia i zarobkowania, oferowało Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia czyli tzw. magdalenek. Pomoc uwarunkowana była gotowością do poprawy i poddania się regulaminowi zgromadzenia¹⁷. Trudno wyrokować o skuteczności tej formy pomocy¹⁸.

Z uprawianiem prostytucji i korzystaniem z tego rodzaju usług, wiązało się ryzyko zachorowania na choroby weneryczne. W 1932 roku otwarty został w Płocku szpital dla chorych wenerycznie prostytutek. Ordynatorem placówki, dysponującej dziesięcioma – dwunastoma łózkami, był Napoleon Brendel¹⁹. Budynek szpitala znajdował się na przedmieściach miasta, tzw. Działkach. W celu oddzielenia od spojrzeń ciekawskich, jego teren otoczony był wysokim parkanem²⁰.

W tekście powyższym przedstawiliśmy w sposób skromny, na tyle, na ile pozwolił zebrany materiał, zagadnienie prostytucji w Płocku lat 1918–1939. prostytutki, choć nieliczne, były częścią codziennego krajobrazu społecznego miasta w tym okresie. Poczynione ustalenia wskazują, iż Płock nie odbiegał od normy krajowej. Jak w soczewce skupiły się tu problemy charakterystyczne dla zjawiska prostytucji w ogóle.

Przypisy

¹ N. Drużynin, *Prostytucja w gorodzie Płockie*, Płock 1911.

² J. Sikorska-Kulesza, *Zło tolerowane. Prostytucja w Królestwie Polskim w XIX wieku*, [bmnw] 2004.

³ S. Kalabiński, F. Tych, *Czwarte powstanie czy pierwsza rewolucja. Lata 1905–1907 na ziemiach polskich*, Warszawa 1976, s. 218 – 220.

⁴ „Płoczanin” 1907, nr 30 z 30 IX.

⁵ Ogólnie o prostytucji w kontekście powstania systemu neoreglamentacyjnego: N. Roberts, *Dziwki w historii. Prostytucja w społeczeństwie zachodnim*, Warszawa 1997, s. 406–410; na temat systemu reglamentacyjnego patrz wcześniejsze partie tej pracy; na temat systemu reglamentacji w Królestwie Polskim – J. Sikorska-Kulesza, dz. cyt.

⁶ A. Stapiński, *Zwalczanie kłty i rzeźączki w Polsce*, Warszawa 1979, s. 259–263.

⁷ „Dziennik Płocki” (DP) 195, nr 65 z 18 III, nr 194 z 22 VIII, 1926, nr 244 z 20 X, 1927, nr 157 z 12 VII, nr 160 z 15 VII, nr 185, nr 186, nr 272, 1928, nr 24 z 28 I, 1929, nr 148 z 31 VII, 1932, nr 258 z 26 XI, „Kurier Mazowiecki” (KM) 1936, nr 24 z 30 I, nr 30, nr 38, nr 90, nr 102, nr 104, nr 116, nr 124, nr 125, nr 128, nr 139, nr 146, nr 151, nr 172, nr 231, nr 259, nr 262, nr 265, nr 268, nr 273, nr 274, nr 276, nr 280, nr 288, nr 301, nr 302, nr 307, nr 312, 1937, nr 9 z 13 I, nr 30, nr 32, nr 36, nr 50, nr 57, nr 63, nr 65, nr 66, nr 82, nr 84, nr 116, nr 129, nr 130, nr 132, nr 140, nr 142, nr 152, nr 154, nr 161, nr 166, nr 177, nr 179, nr 182, nr 186, nr 196, nr 197, nr 201, nr 219, nr 237, nr 258, nr 283, 1938, nr 12 z 17 I, nr 135, nr 171, nr 172, nr 174, nr 179, nr 182, nr 192.

⁸ Jak wyżej oraz Archiwum Państwowe w Płocku (APP): *Akta Miasta Płocka* (AMP), t. 26716, (brak paginacji), *Spis prostytutek uprawiających nierząd w Płocku z 23 IX 1938*, t. 26741, (brak paginacji), *Spis prostytutek uprawiających zawodowo nierząd*

w Płocku przed wyborami do rady miejskiej w marcu 1939 roku. DP 1926, nr 201 z 1 IX, 1927, nr 148 z 1 VII.

⁹ M. Sokołowski, *Mój płocki mały świat*, „Notatki Płockie” 2004, nr 3, s. 48; wspomnienia potwierdza w części notka prasowa z DP 1928, nr 175 z 31 VII.

¹⁰ Relacja Czesławy Majchrzak w zbiorach autora.

¹¹ „Kurier Płocki” 1920, nr 285 z 4 XII.

¹² DP 1926, nr 213 z 15 IX, nr 248 z 26 X, nr 291 z 17 XII, 1928, nr 20 z 24 I, nr 175 z 31 VII, nr 228 z 2 X, KM 1936, nr 260 z 7 XI; również: M. Sokolnicki, *Policja Państwowa w Płocku (1918–1939)*, „Notatki Płockie” 2009, nr 3, s. 42 (więcej w *Dzienniku Posterunku Polacji w Płocku* – APP: Sąd Okręgowy w Płocku, t. 446).

¹³ DP 1925, nr 135 z 7 VII, 1928, nr 126 z 1 VI, nr 161 z 14 VII, nr 222 z 25 IX, nr 275 z 27 XI, KM 1936, nr 191 z 19 VIII.

¹⁴ DP 1925, nr 90 z 17 IV, 1932, nr 245 z 5 XI.

¹⁵ J. Burakowski, *Kronika Sierpca i ziemi sierpeckiej*, Sierpiec 2001, s. 80.

¹⁶ Ks. A. Gretkowski, *Dłonie pełne dobra. Charytatywno społeczna działalność zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji płockiej w I połowie XX wieku*, Płock 2002, s. 53–54.

¹⁷ Ksiądz A. Gretkowski, dz.cyt., s. 53–62, pisze bardzo pozytywnie o działalności zgromadzenia. Z kolei ks. L. Świdorski w swych często (choć nie zawsze!!) bałamutnych wspomnieniach (Odmieni się jako orłowa młodość twoja, [bmnw] 1968, s. 270–271) kwestionuje skuteczność pomocy magdalenek.

¹⁸ Po mobilizacji w 1939 roku, oficer Wojska Polskiego. Zamordowany w Katyniu w 1940 roku – A. Jelec, *Polegli na polu chwaty. Żołnierze płocki polegli w drugiej wojnie światowej*, Płock 2000, s. 15; również tablica na kościele pw. św. Stanisława Kostki w Płocku.

¹⁹ „Głos Mazowiecki” 1933, nr 8 z 14 I; *Kalendarz – Informator Mazowsza Płockiego i Ziemi Sąsiednich na 1937 rok*, Płock [1936], s. 51.

PROSTITUTION IN PŁOCK BETWEEN WWI AND WWII

Summary

I became part of everyday life in Płock years 1918 -1939 have been walking the streets of prostitutes. Occupation is cultivated by a few dozen residents of Płock. From time to time come into conflict with the law. For infected with venereal diseases was founded a separate hospital.

ROWER W SYSTEMIE TRANSPORTOWYM MIASTA

Abstrakt

Problemy funkcjonowania transportu w miastach wskazują na potrzebę jego usprawnienia. Należy ograniczyć ruch tradycyjnych środków transportowych w centrach miast i zastosować innowacyjne rozwiązania. Jednym z takich rozwiązań jest system bike sharing. Płock jest miastem, w którym możliwe jest wprowadzenie tego systemu jako uzupełnienie komunikacji miejskiej

Słowa kluczowe: rower, transport miejski, systemy transportowe, bike sparing

Współczesne miasta charakteryzują się złożoną strukturą przestrzenną składającą się między innymi z przestrzeni społecznej oraz rozwiniętej działalności gospodarczej połączonych ze sobą systemami transportowymi. Obie składowe struktury przestrzennej miast funkcjonują w warunkach coraz bardziej nasilonych przepływów osób oraz towarów – co z kolei powoduje przeciążenie systemów transportowych. Nasilenie ruchu drogowego w miastach powoduje spadek ich atrakcyjności ze względu na problemy w zapewnieniu mieszkańcom i osobom przyjeżdżającym do miast (np. służbowo) – dogodnych i szybkich połączeń transportowych. Szczególnie trudnodostępne stają się centralne dzielnice, gdzie szczególnie duża jest koncentracja obiektów gospodarczych, lub administracyjnych pełniących rolę usługową dla mieszkańców.

Władze samorządowe dostrzegają ten problem i próbują go rozwiązywać na różne sposoby, między innymi starają się ograniczyć ruch samochodów indywidualnych w miastach i jednocześnie promować miejski transport zbiorowy. Najskuteczniejszą jednak alternatywą dla samochodu indywidualnego w mieście może być zharmonizowanie transportu zbiorowego i rowerowego. Rower może być niezwykle istotnym środkiem transportu zwłaszcza w ruchu miejskim i ułatwiać dojazd do głównych przystanków miejskiego transportu zbiorowego, a także do dworców kolejowych i autobusowych. Odpowiednio przygotowany system roweru publicznego jest doskonałym uzupełnieniem transportu zbiorowego. Równocześnie może być urozmaiceniem dla mieszkańców miast i zwiedzających je turystów.

Centra miast są najlepszym miejscem do wdrożenia i rozwijania systemu transportu rowerowego, dostępnego dla mieszkańców. W dzielnicach centralnych znajduje się najwięcej obiektów, które są celami podróży, takich jak: biura, urzędy, szkoły, uczelnie, ośrodki zdrowia oraz miejsca atrakcyjnych turystycznie. Rower dosko-

nale wpisuje się w potrzeby mieszkańców oraz w politykę transportową miasta, jednocześnie wymaga niewielkich nakładów środków finansowych w porównaniu z pozostałymi systemami komunikacji miejskiej.

Rower jako środek transportu miejskiego

W wielu krajach europejskich (Holandia, Dania) i na świecie rower jest ważnym środkiem transportu miejskiego. Rozwój infrastruktury rowerowej jest kształtowany przez działania władz miast i prowadzoną przez nie polityką transportową. Natomiast władza centralna ustanawia przepisy i normy, które pomagają zachować odpowiednią jakość tej infrastruktury. W krajach Europy Zachodniej od wielu lat podejmowane są działania mające na celu popularyzację roweru jako środka transportu oraz prowadzące do zwiększenia bezpieczeństwa i wygody jazdy na rowerze.

Wykorzystanie doświadczeń europejskich stwarza możliwość dobrego zorganizowania systemów transportu rowerowego również w polskich miastach. Umożliwi to poprawienie dostępności celów podróży użytkownikom systemu transportowego i zwiększy integrację z systemem transportu zbiorowego. Rozwój ruchu rowerowego jako ekologicznego systemu transportowego przynosi niewspółmiernie duże korzyści w stosunku do kosztów jakie są ponoszone w momencie jego wdrażania. Wśród nich najważniejsze to: poprawienie atrakcyjności przestrzeni miejskiej – zmniejszenie liczby samochodów, uporządkowanie ruchu, duży efekt środowiskowy – zmniejszenie energochłonności w podróżach, a zatem zmniejszenie emisji hałasu i zanieczyszczeń w mieście, zwiększenie bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez uporządkowanie ruchu rowerowego i efekt zdrowotny, przede wszystkim dzięki zachęceniu społeczeństwa do aktywności fizycznej¹.

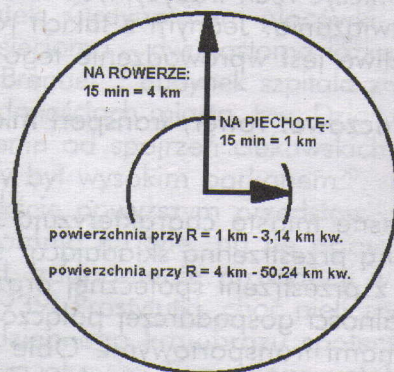
Wiedzę i doświadczenia innych zaczyna się stopniowo wykorzystywać w Polsce. W naszym kraju samorządy zaczęły inwestować w tworzenie infrastruktury rowerowej dopiero pod koniec XX wieku. Niestety komfort i bezpieczeństwo polskich rowerzystów do tego czasu nie uległy znacznej poprawie. Większość istniejącej i budowanej w naszym kraju infrastruktury rowerowej jest niskiej jakości. Do przyczyn takiego stanu można zaliczyć między innymi brak konsultacji planów rowerowych inwestycji z rowerzystami oraz z reprezentującymi ich organizacjami, a także brak troski o jakość powstającej infrastruktury rowerowej.

Samorządowcy jeszcze niedawno przekonani o tym, że rower nie będzie w naszym kraju ważnym środkiem komunikacji, traktowali infrastrukturę rowerową jako mało znaczącą dziedzinę miejskiego życia, ograniczając na nią środki finansowe. Taka sytuacja zaczyna się jednak stopniowo zmieniać. Przykładem jest Gdańsk, gdzie utworzono „społeczny zespół konsultacyjny” do spraw dróg rowerowych. Jego zadaniem jest współpraca władz samorządowych z gdańskimi rowerzystami². Efektem tej współpracy jest między innymi opracowanie gdańskich standardów projektowych, które określają parametry wszystkich nowo budowanych ścieżek rowerowych.

Tworzenie nowej infrastruktury rowerowej przez samorządy napotyka na różnego typu przeszkody. Należy do nich brak wsparcia instytucji rządowych, instytucji finansowych oraz pomocy ze strony czynników politycznych. Mimo wszystko coraz więcej miast zaczyna promować ruch rowerowy. W Gdańsku jest doskonale rozwinięta sieć dróg rowerowych, w Krakowie uruchomiono pierwszą w Polsce publiczną wypożyczalnię rowerów miejskich. W miastach takich jak Warszawa, Poznań, Wrocław, Szczecin podejmuje się działania w kierunku utworzenia infrastruktury rowerowej. Również Urząd Miasta w Płocku chce mieć „Program zrównoważonego rozwoju systemu dróg rowerowych na terenie miasta na lata 2010–2033”. Dokument powinien być gotowy pod koniec 2010 roku. Ma to być kompleksowe opracowanie. Jego autorzy nie tylko podpowiedzą, gdzie ścieżki powinny być budowane, ale też określą ich parametry techniczne³.

Należy dodać, że realizacja systemów rowerowych odpowiada współczesnym tendencjom, a także jest przyjazna ich użytkownikom. Rozwiązuje problemy komunikacyjne, zachęca do aktywnych form podróżowania i poprawia wizerunek miast. Bezpieczny ruch rowerowy nie jest możliwy bez sprawnie działającego roweru bez uregulowań prawnych mających na celu zwiększenie bezpieczeństwa rowerzystów.

Rower jako środek transportu posiada wiele zalet. Przede wszystkim jest ekonomiczny i mobilny. Koszty ponoszone podczas eksploatacji są niewielkie a jechać można nim wszędzie, nie martwiąc się w godzinach szczytu o korki na drodze i miejsce parkingowe. W mieście, które posiada dobrą przyjazną rowerzystom infrastrukturę, jazda rowerem zapewnia codzienną dawkę zdrowego ruchu. Sprawność energetyczna roweru stanowi o jego ogromnej efektywności co przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1 Efektywność przemieszczania na rowerze i pieszo.
Źródło: Dlaczego rower w mieście, <http://www.rowery.org.pl/pragmatyka.htm>, 2010 IX 10.

Według rys.1 rower umożliwia dotarcie w ciągu 15 minut do punktów leżących w promieniu ponad 4 km czyli na powierzchni aż 50 km². Dla porównania analogiczny obszar dostępny pieszo obejmuje nieco ponad 3 km². To znaczy więcej, niż liczy obszar powierzchni większości polskich miejscowości. Takie połączenie niezwykle korzystnych cech powoduje, że rower jest bardzo interesującym środkiem transportu z punktu widzenia efektywnego zarządzania miastem⁴.

Należy też podkreślić, że w ostatnich latach w Polsce zaczęto propagować szerzenie ekologicznego zdrowego trybu życia. Powstaje tzw. „rowerowa kultura” wśród mieszkańców miast i turystów odwiedzających różne regiony kraju. Przykładem może być utworzona na potrzeby turystów wypożyczalnia rowerów i riks w Szczecinku. Innym przykładem szerzenia „kultury rowerowej” jest restauracja Green Patio z Warszawy, która w ofercie oprócz ekologicznego menu uruchomiła weekendową wypożyczalnię rowerów.

Wypożyczalnie rowerów miejskich w różnych stolicach Europy Zachodniej nie tylko wynajmują rowery turystom, ale także organizują wycieczki rowerowe. Przykładem takiej wypożyczalni jest MacBike w Amsterdamie, która dodatkowo oferuje zniżkowe kupony do muzeów, kin, sklepów.

Turystyka i rekreacja jest więc także ważnym aspektem promującym rower jako narzędzie w przemieszczaniu się osób w miastach. W Płocku z racji atrakcyjnego położenia miasta istnieje wiele możliwości dla promowania roweru.

System bike sharing

System bike sharing to forma transportu miejskiego oferująca czasowe wypożyczenie za kaucję i określoną odpłatnością takiego pojazdu rowerowego jak: rower jednoosobowy, rower dwuosobowy, riksza, rolki, hulajnoga. System pozwala w dogodny sposób zamienić w mieście część ruchu samochodowego na ruch rowerowy. Prawidłowo działający system rowerowy składa się z wielu elementów. W skład systemu wchodzi:

1. właściciele – są nimi instytucje samorządu lokalnego, sieci operatorów publicznych np. Clearchannel (SmartBike), właścicielem systemu Velib w Paryżu jest miasto, ale koszty zakupu i konserwacji rowerów pokrywa firma JCDecaux, która za to uzyskała zgodę na reklamę swojej firmy, w Krakowie właścicielem systemu BikeOne jest spółka Sanmargar Team, a system Call a Bike w Niemczech działa dzięki kolejom Niemieckim DB,

2. użytkownicy – są najczęściej nimi mieszkańcy miast odbywający codzienne podróże do pracy i szkoły oraz turyści, którzy w ten sposób zyskują możliwość korzystania z taniego i niezależnego środka transportu. Do użytkowników należą uczniowie, studenci a także osoby, które wykorzystują rower do dojazdu do ważnych węzłów transportu zbiorowego np. kolejowego, autobusowego, tramwajowego lub metra,

3. prawo – zagadnienia komunikacji rowerowej regulują odpowiednie przepisy. Najważniejsze akty prawne obowiązujące w Polsce w zakresie ruchu rowerowego i jego infrastruktury to: Konwencja o Ruchu Drogowym sporządzona w Wiedniu w 1968 roku oraz Ustawa z dnia 20 VI 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym,

4. wypożyczalnie – wyróżnia się wypożyczalnie komercyjne i publiczne. Wypożyczalnia komercyjna działa na prostych zasadach. Biuro obsługi klienta najczęściej mieści się w pomieszczeniu, które jest jednocześnie magazynem rowerów oraz punktem napraw. Wypożyczalnię publiczną tworzą: biuro obsługi klienta, parkingi rowerowe wraz ze stojakami i rowerami, stacje postojowe i roweromaty, wyspecjalizowany serwis oraz strona internetowa,

5. organizacja – jest nią całość przedsięwzięć poczynawszy od koncepcji poprzez projektowanie, wykonawstwo aż do wdrożenia systemu,

6. infrastruktura systemu – infrastruktura rowerowa powinna powstawać po to, aby ułatwiać ruch rowerowy i poprawić bezpieczeństwo rowerzystów. Dla sprawnego funkcjonowania systemu niezbędne jest spełnienie przez infrastrukturę pięciu wymogów: spójność, bezpośredniość, atrakcyjność, wygoda i bezpieczeństwo,

7. wsparcie – np. programami CIVITAS. Ko-

misja Europejska za pomocą tych programów wspiera i ocenia wdrażanie ambitnych i zintegrowanych projektów związanych z unowocześnieniem i poprawą transportu miejskiego. W ramach programu CIVITAS II powstał projekt CARAVEL, który umożliwia zwiększenie wydajności transportu publicznego z uwzględnieniem zasad ekologii.

Na kształtowanie systemu roweru publicznego ma wpływ specyfika miast, uwarunkowania historyczne i wieloletnie doświadczenia. Rozwiązania techniczne poszczególnych systemów zmieniają się wraz z rozwojem techniki i rosnącymi potrzebami użytkowników. Wypożyczalnie rowerów funkcjonują od dawna na świecie i w wielu europejskich. Na przykład w **Amsterdamie** gdzie istnieje rozbudowana sieć bezpiecznych szybkich wyraźnie oznakowanych tras rowerowych najważniejszą z wypożyczalni jest MacBike. System posiada sieć składającą się z trzech wypożyczalni i dwóch punktów, w których można oddać rower, skorzystać z serwisu naprawiającego uszkodzony sprzęt, a także dokonać zakupu części rowerowych. System MacBike został utworzony przez organizację studencką w ramach promowania alternatywnej formy transportu do poruszania się na obszarze kampusu studenckiego. System wypożyczania oparty jest na modelu tradycyjnym, obsługiwanym przez personel wypożyczalni. Umożliwia to identyfikację użytkownika i zmniejsza ryzyko kradzieży roweru. Od wypożyczającego wymaga się dowodu tożsamości lub posiadania karty kredytowej i wniesienia zastawu w wysokości 50 euro. Zabezpieczenie roweru stanowi zwykłe, mechaniczne zapięcie z kłódką. Rowery w tym systemie mają czerwony kolor i nazwę systemu umieszczoną na tabliczce z przodu roweru (fot. 1).

Fot. 1. Rower w systemie MacBike.

Źródło: http://lh4.ggpht.com/_vp62TGHqhu4/SAPS63DZ1KI/AAAAAAAAABMw/sqPRbfpN9FM/DSC02034.JPG, 2010 IX 10.

W **Brukseli** funkcjonuje system roweru miejskiego Cyclocity. Jest on systemem zautomatyzowanym składającym się z 23 samoobsługowych

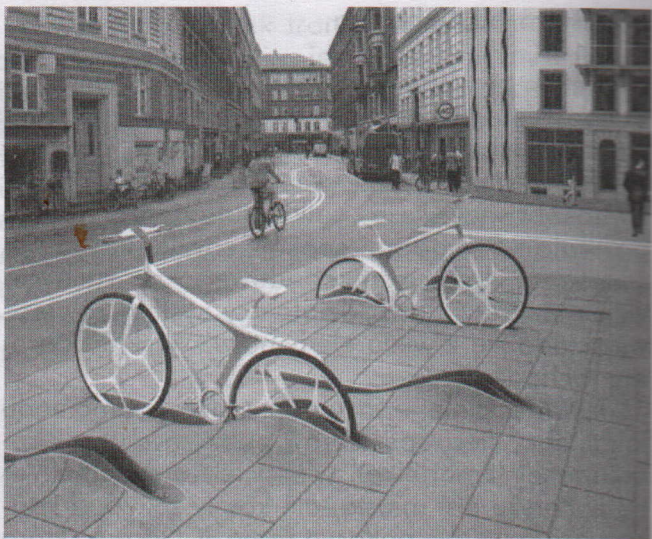
punktów wypożyczania i oddawania rowerów. Rower można wypożyczyć za pomocą karty dostępu lub biletu krótkoterminowego, który kupuje się w punkcie wypożyczania roweru. Po dokonaniu identyfikacji użytkownika i wniesieniu opłaty rower jest odblokowywany i pobierany ze stacji dokującej. W przypadku przekroczenia czasu użytkowania roweru opłaty są automatycznie pobierane z karty kredytowej. System jest prosty i wygodny w obsłudze. Rowery posiadają charakterystyczne szarozielone elementy co pokazano na fot. 2. W Kopenhadze bardzo popularny jest sys-

Fot. 2. Rowery i stanowisko postojowe w systemie Cyclocity.
Źródło: http://farm1.static.flickr.com/192/457083311_8633543bdf.jpg, 2010 VII 11.

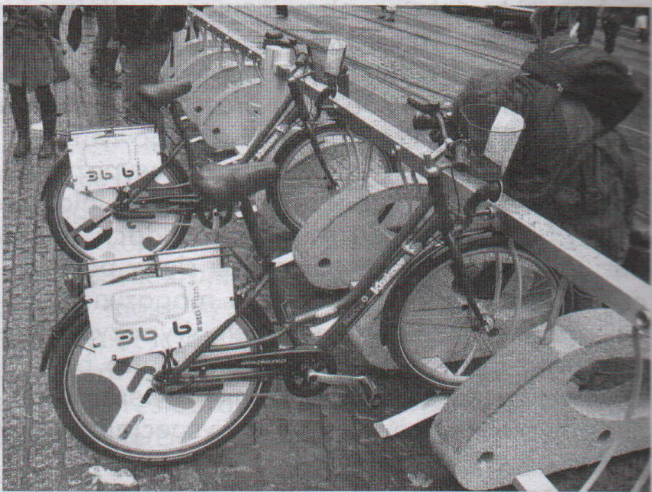
tem Urban Bike. Składa się on ze 110 samoobsługowych, niezautomatyzowanych wypożyczalni rowerów i około 2 tysięcy rowerów. Jest to bezpłatny i prosty w obsłudze system, podobny do pobrania wózka w supermarkecie. Do odpięcia roweru potrzebna jest kaucja w kwocie 20 koron, która zwracana jest w momencie oddania roweru. Z systemu można korzystać tylko w centrum Kopenhagi. Rowery są klasyczne, bez przerutek, wykonane z nietypowych części, nie pasujących do żadnych innych rowerów, w kolorze żółtym i pomarańczowym, co ma zapobiegać ich kradzieżom. Jest to system finansowany i zarządzany przez miasto. Zakup rowerów finansowany jest także przez sponsorów, którzy w zamian mogą umieszczać na tych rowerach logo swoich firm. Kopenhaga jako wiodące miasto w promowaniu ruchu rowerowego stale doskonali system wypożyczalni rowerów. Jeden z przyszłych projektów systemu bike sharing dla Kopenhagi pokazano na fot. 3.

Kraków to pierwsze miasto w Polsce, w którym powstał zautomatyzowany system roweru publicznego BikeOne. Aktualnie działa 16 stacji postojowych z czego pierwszych 12 charaktery-

Fot. 3. Przyszłość bike sharing w Kopenhadze
Źródło: <http://www.inhabitat.com/2010/03/22/a-high-tech-bike-share-plan-for-copenhagen>, 2010 VII 11.

zuje się kolorem błękitnym, pozostałe 4 stacje w kolorze czerwonym. Stacje postojowe wyposażone są w nietypowe stojaki. Stojaki nie są przymocowane do podłoża, ale są obciążone betonowymi blokami o dużej wadze, co uniemożliwia ich niepożądane przemieszczenie, (fot. 4). Aby wypożyczyć rower trzeba zarejestrować się na stronie internetowej systemu BikeOne. Odpięcie roweru nastąpi po uruchomieniu rowermatu wprowadzeniu numeru klienta potwierdzonego PIN-em. Blokada roweru zwolni się automatycznie. Zwrot roweru do stacji dokującej jest automatycznie wykrywany przez system.

Fot. 4. Stojaki w systemie BikeOne.
Źródło: http://www.rowery.org.pl/bikeone_dwa.jpg, 2010 VIII 11

Porównanie systemów bike sparing

Wybrane systemy rowerów publicznych, które funkcjonują w miastach Europy ich zalety i wady przedstawiono w tabeli 1. Analiza danych przedstawionych w tej tabeli pokazuje, że najczęściej stosowany jest system zautomatyzowany z punktami dokowania roweru. W miastach

Tabela 1. Porównanie systemów bike sharing funkcjonujących w różnych miastach

Wady systemu	Zalety systemu
Model tradycyjny – MacBike – Amsterdam	
<ul style="list-style-type: none"> – ograniczony czas funkcjonowania, – wyższe koszty wypożyczenia roweru, – mniejszy efekt promocyjny nie wpływa na wizerunek miasta wdrażającego nowoczesne rozwiązania komunikacyjne, – większe koszty terenu i wynajmu pomieszczeń. 	<ul style="list-style-type: none"> – tani (nie wymaga inwestowania w drogie rozwiązania techniczno-informatyczne), – nie wymaga specjalistycznej infrastruktury, – łatwy i zrozumiały dla każdego użytkownika, – bezpieczny ze względu na pełną identyfikację użytkownika i wygodny (użytkownik może dokonać wyboru roweru i skorzystać z obsługi technicznej).
Model zautomatyzowany z punktami dokowania rowerów – Cyclocity, CityBike, BikeOne, Velib, Biling – Bruksela, Wiedeń, Kraków, Paryż, Barcelona	
<ul style="list-style-type: none"> – duże koszty wstępne (konieczność zainstalowania skomplikowanej infrastruktury tech. – inf.), – ograniczony kontakt użytkownika z obsługą systemu, – ryzyko szybkiej degradacji rowerów, – konieczność dokonania rejestracji. 	<ul style="list-style-type: none"> – duża dostępność rowerów, – mała powierzchnia terenu, – niskie koszty funkcjonowania, – prosty i szybki sposób wypożyczenia roweru, – nieograniczony czas działania systemu, – niskie koszty wypożyczenia roweru w porównaniu z systemem tradycyjnym, – duży efekt promujący, wysoki walor wizerunkowy dla miasta, które wdraża nowoczesne rozwiązania transportowe wykorzystując technologie ITS.
Model zautomatyzowany bez punktów dokowania rowerów – DB – Berlin – Frankfurt	
<ul style="list-style-type: none"> – niepewność znalezienia wolnego roweru, – wymaga specjalistycznych rozwiązań informatycznych, – mniejszy sposób zabezpieczenia przed kradzieżą w porównaniu z systemem tradycyjnym, – ograniczony kontakt użytkownika z obsługą systemu – ryzyko szybszego zniszczenia roweru, – nieuporządkowane pozostawianie rowerów, w nieodpowiednich miejscach. 	<ul style="list-style-type: none"> – duża dostępność systemu, – niskie koszty wprowadzenia (brak kosztów budowy i eksploatacji wypożyczalni), – prosty sposób wypożyczenia roweru, – nieograniczony czas działania roweru, – dobra rozpoznawalność w mieście, – niższe koszty wypożyczenia w porównaniu do systemu tradycyjnego, – duży efekt promujący, wysoki walor wizerunkowy dla miasta.
Model niezautomatyzowany z punktami dokowania rowerów – Kopenhaga	
<ul style="list-style-type: none"> – słaby stopień zabezpieczenia przed kradzieżą, – ograniczony kontakt użytkownika z obsługą systemu, – ryzyko szybszej degradacji rowerów, – brak dochodów dla operatora systemu, – mniejszy walor wizerunkowy dla miasta. 	<ul style="list-style-type: none"> – duża dostępność do systemu, – nie wymaga dużej powierzchni terenu, – nie wymaga skomplikowanej infrastruktury technicznej i informatycznej, – najtańszy na etapie instalacji i eksploatacji, – prosty sposób wypożyczenia roweru, – nieograniczony czas działania systemu, – dobra rozpoznawalność w mieście, – brak kosztów wypożyczenia roweru dla użytkownika.

Europy funkcjonuje on pod nazwami: Cyclocity, CityBike, BikeOne, Bicing, Velib. Zaletą tego systemu są niskie koszty, proste wypożyczenie rowerów i ich dostępność całą dobę. System nie wymaga dużej powierzchni terenu przeznaczonego na urządzenie wypożyczalni rowerów, można go zlokalizować praktycznie w dowolnym punkcie miasta. Wadą natomiast są duże koszty, które należy ponieść na początku uruchomienia wypożyczalni. System wymaga bowiem zainstalowania nowoczesnej infrastruktury techniczno-informatycznej.

Nowoczesnych rozwiązań informatycznych oraz współpracy z operatorem telefonów komórkowych wymaga model zautomatyzowany bez punktów dokowania rowerów. Ze względu na brak punktów dokowania rowery mogą być zostawiane w dowolnym miejscu przede wszystkim w pobliżu skrzyżowań. Z tego względu rowery narażone są na większe zniszczenia niż w

innych systemach. Trzeba zwrócić uwagę na ważną zaletę systemów zautomatyzowanych, ponieważ podnoszą one wizerunek miasta ze względu na wdrażanie nowoczesnych rozwiązań transportowych wykorzystujących technologie ITS.

Najtańszym systemem rowerowym na etapie instalacji a także eksploatacji jest model niezautomatyzowany z punktami dokowania rowerów. Nie wymaga on skomplikowanej infrastruktury technicznej i informatycznej. Użytkownik nie ponosi żadnych kosztów, gdyż wypożyczenie roweru jest bezpłatne, nie przynosi więc także dochodu dla operatora systemu. Anonimowość użytkownika i brak ponoszonych kosztów powodują, że rowery w tym systemie są najbardziej narażone na dewastację. Pod tym względem bezpieczny jest tradycyjny system wypożyczenia. Użytkownik jest w nim identyfikowany, ponieważ w czasie wypożyczenia ma bezpośred-

ni kontakt z obsługą wypożyczalni. W tradycyjnych wypożyczalniach czas funkcjonowania jest ograniczony, co przy całodobowym działaniu zautomatyzowanych wypożyczalni decyduje o ich większej atrakcyjności.

Analiza poszczególnych typów wypożyczalni pozwala zauważyć, że zautomatyzowane wypożyczalnie premiąją krótkie podróże zazwyczaj do 30 minut, natomiast wypożyczalnie tradycyjne są skierowane do klientów pożyczających rower na dłuższy czas nawet cały dzień. Przeprowadzone porównanie systemów bike sharing może być podstawą do wybrania jednego z nich na przyszłe potrzeby opracowania koncepcji publicznych wypożyczalni rowerów w Płocku.

Podsumowanie

Systemy rowerów publicznych powstają przede wszystkim w dużych miastach. Płatne parkingi,

opłaty za wjazd, ograniczony ruch samochodowy w centrach miast, priorytety dla transportu rowerowego – wszystko to daje większe podstawy do promowania ruchu rowerowego. Rozwój wielu dziedzin między innymi techniki, elektroniki, telekomunikacji sprzyjają rozpowszechnianiu samoobsługowych wypożyczalni i umożliwiają sprawne zarządzanie i monitorowanie systemu.

Rozwój systemów roweru publicznego w Polsce jest powolny, brakuje doświadczeń związanych z ich wdrożeniem i eksploatacją. Jednak koncepcja wykorzystania roweru jako składnika uzupełniającego system transportu miejskiego rozwija się także w Polsce.

Systemy rowerów publicznych stają się więc elementem strategii transportowych miast, a ich projekty są przygotowywane i będą wdrażane. Płock jest miastem, w którym możliwe jest wprowadzenie roweru jako ważnego środka transportu.

Przypisy

1. A. Brzeziński, K. Jesionkiewicz, Problemy rozwoju systemu transportu rowerowego w miastach, <http://www.transeko.pl/publik/System%20transportu%20rowerowego%20w%20miastach.pdf>, 2010 IX 10.
2. Hyla M., Rowerowy Gdańsk, rowerowa Polska, Polski Klub Ekologiczny, 2006, http://www.rowery.org.pl/Rowerowy_Gdansk.pdf, 2010 IX 10.
3. J. Danieluk, *Przesiadamy się na rowery*, Tygodnik Płocki z 23 III 2010, <http://www.tp.com.pl/temat-numeru/przesiadamy-sie-na-rowery>, 2010 IX 10.
4. Dlaczego rower w mieście, <http://www.rowery.org.pl/pragmatyka.htm>, 2010 IX 10.

Źródła

1. Architects Envision Future of Bike Sharing in Copenhagen, <http://www.inhabitat.com/2010/03/22/a-high-tech-bike-share-plan-for-copenhagen>, 2010 09 10.
2. A. Brzeziński, K. Jesionkiewicz, *Problemy rozwoju systemu transportu rowerowego w miastach*, <http://www.transeko.pl/publik/System%20transportu%20rowerowego%20w%20miastach.pdf>, 2010 09 10.
3. A. Brzeziński, K. Jesionkiewicz, *Rowerowa Europa – przykłady rozwiązań służących rozwojowi ruchu rowerowego*, TransEko, Warszawa 2010.
4. A. Brzeziński, K. Jesionkiewicz, K. Masłowski: *Rowerowa Holandia – przykłady praktycznych rozwiązań*. Warszawa 2010
5. A. Buczyński, red., *Rower*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała 2004.
6. J. Danieluk, *Przesiadamy się na rowery*, „Tygodnik Płocki” z 23 III 2010, <http://www.tp.com.pl/temat-numeru/przesiadamy-sie-na-rowery>, 2010 IX 10.
7. *Dlaczego rower w mieście*, <http://www.rowery.org.pl/pragmatyka.htm>, 2010 IX 10.
8. M. Hyla, *Rowerowy Gdańsk, rowerowa Polska*, Polski Klub Ekologiczny, 2006, http://www.rowery.org.pl/Rowerowy_Gdansk.pdf, 2010 IX 10.
9. *Informacja o wynikach kontroli działań podejmowanych na rzecz usprawnienia systemu transportowego w największych miastach w Polsce*, NIK Delegatura w Warszawie, maj 2010.
10. J. Janczewski, *Współużytkowanie rowerów i samochodów w komunikacji miejskiej – niewykorzystane możliwości, Zarządzanie Innowacyjne w Gospodarce i Biznesie*, AHE w Łodzi, praca w druku.
11. W. Komar, *Innowacje w podróżach miejskich*, praca dyplomowa, AHE w Łodzi, promotor dr inż. Jerzy Janczewski, Łódź 2010.
12. E. Magiera, *Wiosna za pasem.... A może by tak rowerem przez miasto?*, „Zoliborz. Informacje i Wydarzenia”, nr 6, z15 III 2008, <http://www.zoliborz.eu/nr6/rower%20elzbieta%20magiera.html>, 2010 IX 11.
13. M. Myszkowski, *Rower publiczny dla Warszawy*, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, Biuro Drogownictwa i Komunikacji, Warszawa 2008.
14. Raport: Ruch rowerowy w Polsce, <http://infobike.pl/text.php?id=29700>, 2009 XII 31.
15. *Studium koncepcyjne systemu roweru publicznego dla Warszawy*, TransEko, Warszawa 2009.
16. J. Szoltysek, *Logistyczne aspekty zarządzania przepływami osób i ładunków w miastach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego, Katowice 2005.
17. B. Tundys, *Logistyka miejska*, Difin, Warszawa 2008.
18. www.bikeone.pl – strona internetowa wypożyczalni BikeOne.
19. www.bicing.com – strona internetowa sieci Bicing.
20. <http://www.call-a-bike.com> – strona internetowa telefonicznej wypożyczalni rowerów (DB) w Niemczech.
21. www.jcdecaux.com/en – strona internetowa firmy JCDecaux.
22. www.macbike.nl – strona internetowa wypożyczalni MacBike.
23. <http://www.rowerowy.szczecin.pl> – strona internetowa Stowarzyszenia Rowerowy Szczecin.
24. http://en.wikipedia.org/wiki/Bicycle_sharing_system, Bicycle sharing system, 2010 09 10.
25. <http://www.velib.paris.fr> – strona internetowa wypożyczalni rowerów w Paryżu.

BICYCLE IN THE CITY TRANSPORT SYSTEM

Summary

The city transport generates various problems that need to be solved. In city centres, transport should be restricted to its traditional forms as well as improved by innovative solutions. One of such solutions is The Bike-Sharing-System. The city of Płock provides an example that it is possible to improve this innovative concept and enrich, in this way, the presently functioning system of city transport.

50 LAT PRACY NAUKOWEJ KS. PROF. MICHAŁA MARIANA GRZYBOWSKIEGO – WICEPREZESA TNP

30 września 2010 r. w siedzibie Towarzystwa Naukowego Płockiego świętowano jubileusz 50-lecia pracy naukowej ks. prof. dr. hab. Michała Mariana Grzybowskiego, Wiceprezesa TNP. Uroczystość rozpoczęła Prezes Towarzystwa prof. ndzw. dr. hab. inż. Zbigniew Kruszewski, który powitał licznie zgromadzonych gości (ponad 130 osób) i wygłosił laudację na cześć Jubilata. Następnie głos zabrał ks. prof. dr. hab. Ireneusz Mroczkowski z Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, który przygotował referat zatytułowany „Ks. prof. Michał M. Grzybowski, autor opracowań o duchowieństwie, parafiach, seminarium duchownym oraz wydawnictwach źródłowych”. O pracach regionalistycznych ks. prof. Michała M. Grzybowskiego mówiła prof. ndzw. dr. hab. Anna Maria Stogowska.

Gratulacje jubilatowi złożyli m.in. Michał Boszko – Senator RP, członek TNP, Mirosław Milewski – Prezydent Miasta Płocka oraz Adam Sierocki – Przewodniczący Rady Powiatu Płockiego. W imieniu Marszałka Województwa Mazowieckiego Adama Struzika list gratulacyjny odczytała Barbara Chrzanowska z Delegatury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w Płocku. Wręczyła również Jubilatowi medal Pro Masovia nadawany osobom, które całokształtem działalności wybitnie przyczyniły się do gospodarczego, kulturalnego lub społecznego rozwoju Mazowsza.

Uroczystość podsumował ks. prof. Michał M. Grzybowski osobistą refleksją i podziękowaniami. Z okazji jubileuszu przygotowano również wystawę publikacji ks. prof. Michała M. Grzybowskiego.

Towarzystwo Naukowe Płockie wydało ponadto swoją 38. publikację bibliofilską, którą poświęcono osobie Jubilata.

Poniżej drukujemy wystąpienia wygłoszone podczas uroczystości.

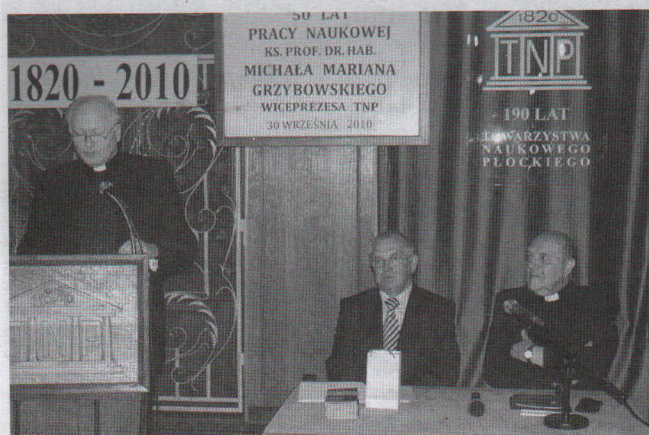
ZBIGNIEW KRUSZEWSKI

LAUDACJA NA CZEŚĆ JUBILATA

Ks. Michał Marian Grzybowski urodził się 8 września 1937 r. w Starej Wsi na ziemi przasnyskiej w rodzinie o tradycjach szlacheckich. Ukończył Liceum Ogólnokształcące w Mławie, a następnie Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku, gdzie odbył studia filozoficzno-teologiczne.

Święcenia kapłańskie przyjął w 1960 r. Pracował jako wikariusz i prefekt w Płocku, Pomiechowiei Zakroczymiu i jednocześnie studiował w Akademii Teologii Katolickiej, którą ukończył w 1968 r., uzyskując tytuł magistra teologii w zakresie historii Kościoła.

W kolejnych latach ks. Michał Marian Grzybowski pracował w Kurii Diecezjalnej, gdzie pełnił funkcję dyrektora Wydziału Katechetycznego, a następnie był dyrektorem Biblioteki Wyższego

Na zdjęciu od lewej: ks. prof. dr. hab. Ireneusz Mroczkowski, prof. ndzw. dr. hab. inż. Zbigniew Kruszewski, Prezes TNP oraz ks. prof. dr. hab. Michał M. Grzybowski, Wiceprezes TNP

Prezes TNP prof. ndzw. dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski przekazuje ks. prof. dr. hab. Michałowi M. Grzybowskiemu pierwsze egzemplarze druku bibliofilskiego poświęconego osobie Jubilat

Seminarium Duchownego i wicedyrektorem Archiwum Diecezjalnego w Płocku. W tym czasie kontynuował też pracę naukową. W 1977 r., za rozprawę poświęconą kościelnej działalności biskupa płockiego M.J. Poniatowskiego, otrzymał stopień doktora. W 1989 r. za pracę o szkolnictwie elementarnym na Mazowszu północnym na przełomie XVIII i XIX w. Rada Naukowa Instytutu Historii PAN przyznała ks. Michałowi Marianowi Grzybowskiemu stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii. Od 1991 r. pracuje jako wykładowca akademicki. Wykładał w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, w Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu, w Wyższym Seminarium Duchownym Punkcie Konsultacyjnym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego Płocku, w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, w Wyższym Seminarium Duchownym w Toruniu oraz w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku.

Pod kierunkiem lub z udziałem ks. prof. Michała Grzybowskiego napisano 204 prace poddyplomowe, 216 licencjackich, 256 magisterskich oraz 11 rozpraw doktorskich.

W 1999 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nadał ks. Michałowi Marianowi Grzybowskiemu tytuł naukowy profesora, a w 2001 r. Minister Edukacji Narodowej tytuł profesora zwyczajnego.

Większości płocczan i mieszkańców diecezji płockiej ks. prof. dr. hab. Michał M. Grzybowski znany jest jako autor licznych, bo ponad ośmiuset publikacji drukowanych, ponad stu odczytów oraz ponad stu audycji w Katolickim Radiu Płock. Wśród wielu publikacji naukowych Jubilata wymienić należy takie pozycje jak m.in. *Kościelna działalność M. J. Poniatowskiego biskupa płockiego 1773–1785*, *Wojna polsko-ro-*

syjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu, *Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku 1892–1992*, *Kalendarium życia A. J. Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941*, *Sto lat płockiej telefonizacji 1899–1999*, *Martyrologium duchowieństwa diecezji płockiej w latach 1939–1945*, *Kościół katolicki w Płocku w latach 1793–2003*, *Duchowieństwo diecezji płockiej*, *Regensi Seminarium Duchownego w Płocku 1710–2010*.

Na szczególną uwagę zasługują publikowane przez Księdza Profesora materiały źródłowe do historii Mazowsza, w tym: *Materiały do dziejów szkolnictwa i oświaty na Mazowszu*; *Materiały do dziejów ziemi płockiej w. XVIII* (11 tomów) oraz *Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX w.* (20 zeszytów).

Znane i cenione jest również zaangażowanie ks. prof. Michała M. Grzybowskiego w życie społeczne Płocka i Mazowsza. Uczestniczył na przykład w pracach Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich przeciw Narodowi Polskiemu, jest członkiem Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, a także Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, członkiem i wiceprezesem Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Jubilat w otoczeniu swoich gości. Na zdjęciu od lewej: Przewodnicząca Komisji Rewizyjnej TNP Teresa Dobrosielska, Jolanta Kruszewska, Wiceprezes TNP ks. Michał M. Grzybowski, Prezes TNP Zbigniew Kruszewski, Wiceprezes TNP Marian Chudzyński (fot. Jan Waćkowski)

Wyrazem wielkiego uznania efektów pracy ks. prof. Michała Grzybowskiego są przyznane godności i odznaczenia, w tym tytuł kanonika honorowego kapituły katedralnej płockiej, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złoty Medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Złota Odznaka za opiekę nad zabytkami, Medal za zasługi dla miasta Płocka, Medal 750 rocznicy lokacji miasta Płocka oraz Medal za zasługi dla miasta Ciechanowa.

* * *

KS. PROF. MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI – HISTORYK KOŚCIOŁA NA MAZOWSZU

Julia Hartwig w ostatnim tomie poezji, *Jasne niejasne*, pisze, że *roje niewidzialnych imion/krążą w powietrzu bezdomne*. A ona jako poetka przygarnia je w poczuciu, że rzeczy trzeba nazywać wciąż od nowa, bo *wszystko trwa niezmiennie/ponieważ trwa przy swoich nazwach*. Od kilkunastu lat mam okazję towarzyszyć Ks. Prof. Michałowi M. Grzybowskiemu w naszym seminaryjnym refektarzu profesorskim i obserwuję, jak Profesor chwyta owe *roje niewidzialnych imion* w swoją siatkę pamięci.

Lubię więc to towarzyszenie. Często słucham o historii naszego seminarium, o wielkich postaciach naszej diecezji i zwyczajnych księżach, spełniających posługę na małych wiejskich parafiach. Przysłuchuję się też dyskusjom między ks. prof. Tadeuszem Żebrowskim i prof. Michałem M. Grzybowskiem, podziwiam nie tylko ich wiedzę, ale przede wszystkim umiłowanie Mazowsza i Kościoła na Mazowszu.

Nie jest to miłość ani bezkrytyczna, ani sentymentalna. Sprawdzona została dziesiątkami lat żmudnych poszukiwań historycznych, łączonych często z wieloma innymi obowiązkami. Jeśli ośmielam się powiedzieć parę słów z okazji 50-ciu lat pracy historycznej Dostojnego Jubilata, to tylko dlatego, że jestem urzeczony jej owocami i wciąż nieugaszonym żarem pasji przygarniania owych *rojów niewidzialnych imion, które krążą w powietrzu*.

Skupię Państwa uwagę na trzech źródłach tej pasji. Są to: umiłowanie nauki przez ks. prof. M. Grzybowskiego, jego kapłaństwo oraz patriotyzm. Wszystkie prace Księdza Profesora, czy to poświęcone duchowieństwu, czy parafiom, czy plockiemu Seminarium Duchownemu, są inspirowane rzetelnymi poszukiwaniami naukowymi oraz wyczuwalnym uznaniem dla religijnej, społecznej i kulturowej działalności kapłanów. Skrupulatnie dokumentują też ich związki z polskością, ziemią ojczyzną i jej losami.

Oczarowany książką

Każdy z nas, zwłaszcza zajmujących się nauką, pamięta pierwsze olśnienia naukowe. W czasach naszej młodości, kiedy nie było Internetu i tylu wspaniałych wydawnictw, dostępnych w każdej niemal księgarni, najczęściej dostępowaliśmy olśnienie w bibliotekach uniwersyteckich. Ks. prof. M. Grzybowski doznał takiego olśnienia w Bibliotece Towarzystwa Naukowego. Jako student II roku Wyższego Seminarium Duchow-

nego w Płocku, 3 listopada 1956 r., zapisał w swoim pamiętniku: *Jest w Płocku coś, co szczególnie w tych dniach mnie interesowało. To Towarzystwo Naukowe i Biblioteka im. Zielińskich. Właśnie dziś po raz pierwszy tam byłem. Chciałem zacząć zbierać materiał do mojej pracy monograficznej o Mławie (...) Znajduje się tu czytelnia, w której można korzystać z różnych dzieł. Biblioteka liczy około 100 tys. tomów (...) Atmosfera, jaka panuje w pracowni i w ogóle w całej Bibliotece jest tak miła, iż takiej jeszcze nigdy nie spotkałem. Spędziłem tam kilka godzin. Nawiązałem kontakt z pracującą tam Haliną Kostanecką. Niezwykle sympatyczna! Poznałem również dyrektora. Przesiedziałem w Bibliotece do 18¹.*

Po kilku dniach młody student notuje, że kiedy przekracza próg Biblioteki, czuje się w innym świecie. Tęsknota za tym światem zaprowadziła młodego kleryka najpierw do Biblioteki seminaryjnej, gdzie został przyjęty do grona tzw. bibliotekarzy, czyli pomocników, niezapomnianego w naszym środowisku, ks. prof. Konrada Gąsiorowskiego, pełniącego w tamtych czasach funkcję dyrektora Biblioteki. Zaraz po święceniach kapłańskich, w latach 1960–1962, przez dwa lata, ks. M. Grzybowski ucząc religii w mieszczącej się wtedy w gmachu seminaryjnym Szkole Podstawowej nr 3, pracował również w Bibliotece i Archiwum Diecezjalnym.

W 1974 r. został dyrektorem tej Biblioteki, pełniąc obowiązki przez siedemnaście lat. W książce *Mądrość zbudowała sobie dom²*, Autor

Sala konferencyjna TNP wypełniona gośćmi uczestniczącymi w jubileuszu ks. prof. M.M. Grzybowskiego. W pierwszym rzędzie od lewej: Michał Boszko Senator RP, Mirosław Milewski Prezydent Miasta Płocka, Barbara Chrzanowska reprezentująca Marszałka Województwa Mazowieckiego Adama Struzika oraz Adam Sierocki Przewodniczący Rady Powiatu Płockiego

Widok ogólny sali (Fot. J. Waćkowski)

opisuje batalie o pieniądze na remont, nowe książki i prenumeratę czasopism. Biblioteka nie miała dofinansowania z zewnątrz. Władze seminaryjne musiały borykać się z utrzymaniem kleryków, wdowiego grosza nie starczało nie tylko na zakup książek, ale i zatrudnienie większej ilości pracowników.

Na zdjęciach z tamtych lat widzimy Dyrektora, jak w roboczym ubraniu, często zakurzony, porządkuje książki, pisze podziękowania za dublety, śle memoriały do Biskupa o większe dofinansowanie Biblioteki. Jednocześnie w corocznych sprawozdaniach cieszy się z każdej otrzymywanej po zmarłych proboszczach książki, każdego remontu, nowej półki. W 1978 r. przypadł jubileusz pięćdziesięciolecia Biblioteki Seminaryjnej Ks. Dyrektor M. Grzybowski włożył wiele wysiłku, aby odnowić gmach i zaprosić do Płocka wszystkich księży profesorów i dyrektorów bibliotek kościelnych z Polski na doroczne spotkanie.

Owo pierwsze olśnienie biblioteką im. Zielińskich nie było więc krótkotrwałym zauroczeniem młodego studenta. Zauroczenie rozkwitło głębokim pragnieniem, które nazywamy zwykle pasją. Sprawdziło się w trudnej, szarej, niemal pionierskiej pracy dla dobra innej, bliskiej sercu Biblioteki Seminaryjnej.

Olśnienie z Biblioteki Zielińskich przyniosło wspaniałe owoce w postaci dorobku naukowego Jubilata. Wystarczy powiedzieć, że bibliografia publikacji ks. prof. M. Grzybowskiego z lat 1960–2010 obejmuje przeszło 800 pozycji, w tym kilkadziesiąt książek. Na półkach wielu bibliotek stoją jego książki, a we wszystkich pracach na temat Mazowsza, Kościoła w Polsce i kultury religijnej na Mazowszu można znaleźć nazwisko Michała M. Grzybowskiego. Jest ono obecne także w internetowych bazach bibliograficznych, polskich i zagranicznych. W bazie bibliograficznej Biblioteki Narodowej można spotkać 95 publikacji ks. prof. M.M. Grzybowskiego. W Bibliotheksverbund Bayern odnotowane jest 12 pozycji Jubilata, w Staatsbibliothek zu Berlin

– 2, w Union Katalog of Canada – 3, W Library of Congress – 3; w British Library – 1³.

Przypominając owoce młodzieńczego zachwytu książką, nie można zapomnieć, że zostały one osiągnięte dzięki samodyscyplinie, ogromnej sile woli i rzetelnej pracy. Można przypuszczać, że praca ta sprawia Profesorowi przyjemność; jest realizacją powołania, ciągłym pomnażaniem tych talentów, którymi Dobry Gospodarz obdziela hojnie każdego z nas. Po pięćdziesięciu latach pracy naukowej Profesor nie zwalnia tempa, nie marnuje czasu, prowadzi niemal wojskowy tryb życia, kocha nadal historię i nie traci pasji twórczej. Wiele razy skraca nasze kolacyjne rozmowy, tłumacząc, że jeszcze musi coś skończyć.

Biograf kapłańskich losów

Wśród setek publikacji ks. prof. Mariana Grzybowskiego najwięcej jest poświęconych kapłanom płockiej diecezji. Bez wątpienia może być nazwany biografem kapłańskich losów; czasami heroicznymi, czasami pogmatwanymi, najczęściej cichymi, wypełnionymi pokorną obecnością wśród ludzi. Wiele razy mam okazję spotykać ludzi, którzy dawno zapomnieli o swoim proboszczu i dopiero po przeczytaniu publikacji ks. Michała M. Grzybowskiego lub po usłyszeniu w radiu jego opowieści o księżach, odświeżają swoją pamięć. Wspomnienie o *ich księdzu* ewokuje przeżycia pierwszej komunii, ślubu czy pogrzebu rodziców. Biograf kapłańskich losów dokumentuje więc bardzo delikatne, ale przecież kluczowe dla relacji międzyludzkich momenty życia. Jeśli dodam, że zamiarem Księdza Profesora jest opisanie wszystkich księży naszej diecezji – przynajmniej z ostatnich kilku wieków – to możemy sobie wyobrazić ogrom wskrzeszonej przestrzeni ducha na Mazowszu, naprawdę duży *rój niewidzialnych imion, którym nasz Jubilat przywraca historyczną widzialność*. Ośmielę się powiedzieć, że żadna grupa zawodowa na Mazowszu nie doczekała się takiego opracowania, ani też – o ile mi wiadomo – żadna diecezja w Polsce nie zrealizowała podobnego projektu.

Zyczenia składa Skarbnik TNP Jan Milner

Ks. prof. dr hab. Michał M. Grzybowski odbiera gratulacje od Prezydenta Miasta Płocka Mirosława Milewskiego

Źródła biografistyki kapłańskiej trzeba szukać w duchu, murach i atmosferze płockiego Wyższego Seminarium Duchownego, w którym studiował w latach 1954–1956. Przychodząc tu po maturze, w latach przecież niesprzyjających dla Kościoła, kiedy z pójściem do Seminarium trzeba było się ukrywać, nieraz za cenę zdania matury, młody alumn zastał w Płocku niewielkie, ale doskonałe grono wychowawców i profesorów. Byli wśród nich ludzie doświadczeni cierpieniem obozów koncentracyjnych, jak – ks. Lech Grabowski i ks. Józef. Góralski; byli ludzie wielkiej świętości, jak choćby ks. prof. Konrad Gąsiorowski; był przede wszystkim niezwykły człowiek, obrońca Kościoła płockiego w czasie wojny i za czasów stalinowskich, ks. Wacław Jezusek, człowiek zakochany w historii diecezji. Tą miłością zaraził Jubilat. Nie jest przypadkiem, że swój pierwszy artykuł naukowy, opublikowany we wrześniu 1960 r., Ks. Prof. Grzybowski poświęcił powstaniu seminarium płockiego, z okazji 250 rocznicy jego erygowania. Niedawno obchodziliśmy trzechsetną rocznicę powstania tego seminarium i – o ile wiem – Jubilat przygotowuje, oczekiwane przez wszystkich, kalendarium z dziejów seminarium płockiego.

Umiłowanie kapłaństwa miało i ma swoje duchowe podstawy. O ile pasja naukowa zrodziła się w Bibliotece, to związek z seminarium i kapłaństwem zrodził się w kaplicy. 14 marca 1959 r. alumn V roku seminarium zapisał takie słowa: *Odprawiam rekolekcje przed subdiakonatem. Chyba jedyne rekolekcje, w których zapada tak ważna decyzja. W życiu swoim stanęłam na zakręcie dziejowym, mam wybrać dalszą drogę (...). Bóg otwiera przede mną największą wartość, jaką jest jego kapłaństwo. Mam odpowiedzieć – tak. Przygotowywałem się do tego, rozmyślając nad swoją dotychczasową przeszłością. W tej chwili decyzja zapadła. Wczoraj po południu złożyłem wobec Boga i Biskupa deklarację o swoim subdiakonacie. Zdaje się, że to takie proste słowa, a jakże brzemiennie w skut-*

ki, słowa, które nadają ton całej przyszłości, od których zależy moje dalsze życie. <Sic spondeo, sic voveo, sic iuro, sic me Deus adiuvet, et haec Santa Dei Evangelia quae manibus tangam> (Tak przyrzekam, tak ślubuję, tak przysięgam; tak niech mnie wspiera Bóg i ta Święta Ewangelia, którą trzymam w ręku)⁴.

Podobają mi się te proste słowa przysięgi kapłańskiej. One wyznaczały drogę kapłanów naszej diecezji w najtrudniejszych latach prześladowań hitlerowskich, potem ucisku stalinowskiego, ale były także wewnętrznym kompasem we wszystkich odniesieniach życia. One zaprowadziły młodego kapłana, M. Grzybowskiego, do pracy, najpierw jako kustosza w Bibliotece seminarijnej i jako katechety w Szkole Podstawowej nr 3 w Płocku (1960–1962), potem na wikariat do Pomiechowa i Zakroczmia (1962–1964). Przeprowadziły z powrotem do Płocka, do kościoła św. Jana Jan Chrzyciela (1964–1971). Ten okres wspomina Jubilat jako *czasy wielkiej pracy. Prowadziliśmy z ks. Mirosławem Paciuszkiewiczem (...) duszpasterstwo inteligencji. Wtedy, w latach 60. powstawał kombinat i do Płocka przyjechało mnóstwo ludzi wykształconych. W ich intencji u św. Jana odprawialiśmy msze. Z ks. Paciuszkiewiczem uzupełnialiśmy się. On, jako pierwszy, rozpoczął w Płocku duszpasterstwo akademickie⁵.* Realizacja tamtych słów: *sic spondeo, sic voveo, sic iuro* zaprowadziła też ks. Grzybowskiego do Kurii Diecezjalnej w Płocku, gdzie przez trzy lata (1971–1974) był dyrektorem Wydziału Katechetycznego. Tego wymagała sytuacja i potrzeby Kościoła.

Tak pojmując swoją służbę kapłańską, nie mógł nie fascynować się biografiami bohaterskich kapłanów naszej diecezji. W wielu publikacjach opisał nie tylko działalność i męczeństwo bł. abpa A. Juliana Nowowiejskiego – niezwykle przydatne *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego 1908–1941 [Płock 1992, ss. 366]*, ale opisał męczeńską drogę ponad stu księży naszej diecezji, którzy zginęli z rąk hitlerowców (*Marty-*

Przedstawiciele Oddziału TNP w Wyszogrodzie Michał Boszko i Grzegorz Jachimiak przekazują gratulacje ks. prof. M.M. Grzybowskiemu

rologium duchowieństwa diecezji płockiej w latach II wojny światowej 1939–1945 [Płock 1982, ss. 252]. Wśród publikacji ks. Grzybowskiego nie zabrakło opisu udziału duchowieństwa polskiego w powstaniu styczniowym czy też ich martyrologium w 1920 r.

W niezliczonych nekrologach, drukowanych najczęściej w *Miesięczniku Pastorskim Płockim*, ks. Grzybowski żegna każdego księdza odchodzącego z tego świata. Regularnie uzupełnia mazowieckimi nazwiskami Polski Słownik Biograficzny, Słownik Biograficzny Katolicyzmu Społecznego w Polsce czy Słownik Polskich Teologów Katolickich. Osobiście jestem wdzięczny nie tylko za regularne pisanie do rocznika naukowego płockich teologów „*Studia Płockie*”, ale i za pomoc w opracowaniu książki *Mistrzowie i nauczyciele* (Płock 2001), w której upamiętniliśmy życie i dzieło, w tym także dorobek naukowy, wszystkich księży profesorów naszego seminarium, zmarłych po II wojnie światowej. Ks. prof. M. Grzybowski opracował biogramy ks. profesorów: Stanisława Bońkowskiego, Konrada Gąsiorowskiego, Józefa Góralskiego, Stanisława Kutniewskiego, Edmunda Romana, Stanisława Tenderendy i Seweryna Wyczałkowskiego.

Dotychczas ukazało się też szesnaście książkowych biografii płockich księży. Jubilat opracował – w formie oddzielnych publikacji – historie 21 parafii naszej diecezji, m.in. Zakrzewa – Kępy Polskiej, Fary płockiej, Ciechanowa, Starożreb, Sochocina, Winnicy, Łęga i wielu innych. Ks. Profesor, opisując życie księży i historie parafii, korzysta z zapisów ogłoszeń parafialnych, pamiętników i listów, cytuje kazania, a nawet notuje anegdoty czy humor kapłańskich opowieści. Z opisu życia ks. Cz. Chojeckiego dowiedziałem się więcej o drodze życiowej tego niezwykłego kapłana – znanego w swoim czasie duszpasterza harcerzy w Płocku, niż z dwuletniej z nim współpracy na moim pierwszym wikariacie w Rypinie.

Czytając z kolei biografię ks. Leona Radwańskiego (1823–1907), który prawie 50 lat był proboszczem w Rogotwórsku, wzruszam się życiem prostego, oddanego ludziom ubogim wiejskiego proboszcza, wielkiego patrioty i abnegata. W opracowaniu ks. M. Grzybowskiego znajduję wspomnienie Marceliny Rościszowskiej (1875–1948) znanej działaczki społecznej i dyrektorki Państwowego Gimnazjum Żeńskiego im. Reginy Zólkiewskiej. Ks. Profesor przytacza je dosłownie: *Gdy umarł ks. Radwański, okolica złożyła się na trumnę i przystojny przyodziewek, bo w biurku nie było ani grosza, a sutanna, która ksiądz nosił, formalnie się na nim rozłaziła. Bo też w miłości ku Bogu, spalał on swoją duszę (...) Nauczał, wychowywał, leczył, wspierał, żenił i cho-*

wał. Sam żył jak ptak niebieski nic do spizarni nie zbierając. Chyba został świętym – mówili ludzie wokół. Za konduktem jechały karety, powozy, bryczki i zwyczajne wozy. Wszystkie warstwy społeczne pragnęły złożyć hołd Wielkiemu Sercu Proboszcza z Rogotwórska⁶. Czytając biograficzne opisy losów płockich księży, mam wrażenie, że nasz Jubilat oddał hołd wielu wielkim sercom proboszczowskim. Za to jestem mu bardzo wdzięczny.

Wydawca źródeł

Trzecia wielka pasja Księdza Profesora wyraża się z wielorakiego związania z rodzinną ziemią, rodzinną tradycją, polską literaturą i kulturą materialną, z którą historyk Kościoła spotyka się w każdym niemal kościele na Mazowszu i na wielu plebaniach, gdzie stoją księgi metrykalne i kroniki parafialne. Sześćsetletnie, pięćsetletnie czy czterechsetletnie parafie na Mazowszu wcale nie są rzadkością. Wchodząc w ich atmosferę, oddycha się tradycją polską. Jubilat nie tylko kocha tę tradycję, ale umie pokazać jej prawdziwe skarby, najczęściej jeszcze skryte w starych kronikach parafialnych i pamiętnikach proboszczowskich.

W osobowości ks. M.M. Grzybowskiego stopiła się tradycja rodzinna, wywodząca się z XV wiecznej rodziny Grzybowskich, herbu Prus, na północnym Mazowszu, z poszanowaniem tradycji religijno-maryjnej i szczerym umiłowaniem Ojczyzny. Oto jak opisuje Jubilat proboszcza, który udzielił mu chrztu świętego w parafii Janowo, gdzie przyszedł na świat: *Był to ksiądz proboszcz Władysław Biały, kawaler orderu *Virtuti Militari* za udział w wojnie 1920 r. W Janowie w latach trzydziestych przystąpił do budowy muranego kościoła. Drzewo na budowę brał z tartaku ojca. Dobrze się znali, a nawet przyjaźnili. Parafia Janowo była jedną z najbardziej wysuniętych na północ, graniczyła z tzw. Prusami. Tenże ks. Biały jako gorący patriota zrobił wiele, aby umacniać polskość na tych terenach, co drażniło władze niemieckie, Jemu zawdzięcza Janowo bardzo wiele. Był to bowiem nie tylko duszpasterz, ale i społecznik, który troszczył się o ludność tam zamieszkałą. Za swoją postawę zapłacił najwyższą cenę. Aresztowany 3 września 1939 r. został stracony jako więzień polityczny. Opisałem go w <*Martyrologium płockiego duchowieństwa*> i często go wspominam w modlitwach⁷.*

Nic więc dziwnego, że tak wychowany historyk bardzo wcześnie zauważył, jakie skarby kryją się w archiwach kościelnych, przechowujących protokoły wizytacyjne parafii naszej diecezji. Już w latach 70. zeszłego wieku zrodził się pomysł opublikowania *Materiałów do dziejów Ziemi Płockiej*, opartych na zachowanych w Archiwum

Diecezji Płockiej, protokołach wizytacyjnych wszystkich parafii naszej diecezji, dokonanych na polecenie bpa Michała Jerzego Poniatowskiego w 1775 r. Począwszy od 1981 r. ukazało się 11 tomów, obejmujących Ziemię: sierpecką, wyszogrodzką, zawkrzeńską, ciechanowską, płońską, makowską, przasnyską, warszawską, zakroczymską, dobrzyńską i gostyńską. Sukces tej publikacji skłonił ks. prof. M. Grzybowski do opublikowania następnej serii *Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX w.*, opartych na aktach wizytacyjnych bpa Adama Michała Prażmowskiego, współzałożyciela Towarzystwa Naukowego Płockiego. Jego wizytacja odbyła się w 1817 r. Jubilat wydał 19 zeszytów tej wizytacji.

Historycy Mazowsza niezwykle cenią sobie takie materiały źródłowe. Jeden z nich pisał: *Trudno przecenić przydatność badawczą wizytacji. Nie ogranicza się ona do zainteresowań regionalistyki, dla której są one kopalnią szczegółowych informacji, Wizytacje umożliwiają wszechstronne badania stanu Kościoła. Opis kościołów i ich wyposażenia służyć może historykom sztuki. Podawane w aktach informacje o szkołach czy inwentarzu bibliotek plebańskich mogą wiele powiedzieć historykom oświaty. Dla demografii historycznej podają liczbę parafian, dzieci, charakteryzują stany społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe, mówią o strukturze płci. Wizytacje mogą być wielce pomocne przy badaniach osadniczych, zainteresują też historyka gospodarki, a nawet badaczy dawnej mentalności społecznej. Masowość wizytacji pozwala czerpać z nich informacje porównywalne tak w przekroju terytorialnym, jaki chronologicznym⁸.*

Ks. Grzybowski wydaje też kroniki parafialne, a więc spisywane przez proboszczów historię swoich parafii. Dzisiaj najczęściej obejmują one wydarzenia czysto kościelne, ale w czasach I wojny światowej, międzywojnia, II wojny światowej, a nawet tuż po wojnie proboszczowie opisywali warunki społeczne, wydarzenia polityczne, nie mówiąc o obyczajach ludowych czy uroczystościach religijnych. Pięknym przykładem proboszcza, który wszędzie, gdzie duszpasterzował, pisał kronikę, był Marcei Przedpełski, najpierw od 1902 r., przez 15 lat, proboszcz w Orszymowie, w dekanacie wyszogrodzkim, a od 1917 r. – proboszcz w Klukowie, w dekanacie nasielskim.

W Orszymowie opisał pierwsze lata I wojny światowej: *dnia 12 lipca pękły obręcze żelazne wojsk rosyjskich pod Przasnyszem. Dzień 14 lipca przyniósł nam wieść gromową: wojska rosyjskie cofają się i wszystko palą, ludność zmuszają do ucieczki. Zaraz tegoż dnia ludność ruszyła się ze swoich siedlisk. Dnia 15 lipca ucieczka przy-*

brata olbrzymie rozmiary. Nikt prócz starców, których własne dzieci porzuciły, na razie nie został, bo i nie było gdzie. Około południa paliło się jednocześnie w parafii 16 wsi. Dzień był spokojny, dymy wznosiły się wysoko pod niebo, jakby z żalosną i wielką skargą na krzywdę ludzką⁹.

W Klukowie ks. Przedpełski opisał najpierw wojnę bolszewicką: *W roku 1920 bolszewicy zapukali do bram Rzeczypospolitej i rozerwały je mieczem. Chcieli ten miecz w sercu narodu utopić. Do Klukowa weszli 12 sierpnia wieczorem. Na plebani mieściła się kancelaria dywizji z kierownikiem oficerem i 10 pisarzami. Tutaj często przychodził, a nawet stałe przebywał naczelnik dywizji Miedwiedjewskiej i stąd przez telefon kierował bitwą nad Działdówką¹⁰.*

W Klukowie ks. Przedpełski przeżył II wojnę światową, opisując ją w Kronice, którą wydał, po niemal pół wieku, ks. prof. M. Grzybowski. Jest to niezwykle ciekawy dokument, który fascynuje historyków, zadziwia zwyczajnych czytelników. Zawarty jest w niej opis powszedniego dnia Polaków na Mazowszu podczas wojennej okupacji, razem z jej zbrodniami, ciągłym zagrożeniem, postawami żandarmów, urzędników i rodzin niemieckich wobec ludności polskiej, ale też z opisem bohaterskich postaw patriotycznych oraz mniejszych czy większych aktów kolaboracji z okupantem. Wydając i komentując Kronikę, Ksiądz Profesor ocala od zapomnienia nie tylko ważne fakty naszej historii. Udostępnia nam klimat tamtych dni, pozwala być tak samo dumnymi, jak i bolejącymi z tymi, którzy przed laty chodzili po Płocku, Klukowie, Janowie, po całej mazowieckiej ziemi. Czyż nie na tym polega także współczesny patriotyzm?

Zakończenie

Na zakończenie moich osobistych odczuć, jakie miewam podczas lektur książek Jubilata i rozmów z nim, chciałbym powrócić do jego wspomnień z bardzo wczesnego dzieciństwa. Jubilat wspomina: *Z opowiadań Mamy wiem, że podobno skutecznym sposobem na uspokojenie mojego płaczu czy innych grymasów było wzięcie mnie przez Ojca na rękę, wyjście na ganek, zwłaszcza wieczorem i oddanie kilku strzałów z pistoletu, z którym ojciec się nie rozstawał. Podobno nie huk, ale błysk, jaki towarzyszył wystrzałom, najbardziej mi się podobał i mię fascynował; nie dlatego, że się bałem ale, że to właśnie mi się podobało. Być może coś z tego pozostało do dziś, bowiem wojsko i żołnierka zawsze mnie interesowały. Do dziś z przyjemnością oglądam programy wojskowe, czytam książki. W swoich pracach naukowych również tej tematyki nie pomijam¹¹.*

Nie przypuszczam, że z tamtych dziecięcych

błysków zrodziły się wspomniane przeze mnie olśnienia Księdza Profesora: to z Biblioteki Zielińskich, to z kaplicy Wyższego Seminarium Duchownego, a zwłaszcza to z archiwum, w którym odkrywa się olśniewającą prawdę o naszych przodkach. Wiem jednak, że wszystkie one złożyły się na życie twórcze, pełne takich owoców,

które pozwalają nam odkrywać prawdę o nas, mieszkańcach Mazowsza i Polski. Za to, że *roje niewidzialnych imion*, kapłańskich i nie tylko, nie krążą po Mazowszu bezdomne, dziękuję Księdzu Profesorowi.

Przypisy

- ¹ M. M. Grzybowski, *Fragmenty Dziennika*, [w:] U. Bereszczczyńska, *Powołanie i pasja*, Płock 1995, s. 17.
- ² Por. Tenże, *Mądrość zbudowała sobie dom. 75-lecie Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku 1928–2003*, Płock 2003.
- ³ Por. I. Filipowicz, *Języki informacyjne i strategie poszukiwania dorobku naukowego Ks. prof. Michała Grzybowskiego w polskich i zagranicznych bazach bibliograficznych*, [w:] *W kręgu historii i bibliografii. Prace ofiarowane ks. prof. Michałowi Marianowi Grzybowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Red. Z. Kropidłowski, Bydgoszcz 2007, s. 121–137.
- ⁴ U. Bereszczczyńska, *Powołanie i pasja ...*, s. 26–27.
- ⁵ Tamże, s. 29.
- ⁶ Ks. M. M. Grzybowski, *Ksiądz Leon Radwański 1823–1907*, Płock 2007, s. 31.
- ⁷ U. Bereszczczyńska, *Powołanie i pasja*, s. 49.
- ⁸ M. Kp., *Michał Marian Grzybowski. Materiały do Dziejów Ziemi Płockiej*, „Przegląd Historyczny” 1985, t. 76, s. 184–185.
- ⁹ Ks. M. M. Grzybowski, *Ksiądz Marceł Przedpełski 1871–1947*, [w:] *Kronika Rzymsko-katolickiej Parafii Klukowo 1939–1947*. Opr. i do druku przygotował ks. M. M. Grzybowski, Płock 2007, Tamże, s. 12.
- ¹¹ U. Bereszczczyńska, *Powołanie i pasja ...*, s. 48.

* * *

ANNA MARIA STOGOWSKA

PRACE REGIONALISTYCZNE KSIĘDZA PROF. DR. HAB. MICHAŁA GRZYBOWSKIEGO

Mało, kto z badaczy doczekał się opracowania swego dorobku twórczego. Ks. prof. Michał Grzybowski miał to szczęście. O Jubilate ukazało się już kilka książek. Zawierają krótki życiorys i wykaz dorobku badawczego. Mam tu na myśli opracowania: Aldony Chlewickiej „35-lecie działalności naukowo-dydaktycznej”, Bydgoszcz 1995, Witolda Racińskiego „Grzybowiana” z 1998 roku oraz „40 lat pracy pedagogicznej i dydaktyczno-naukowej” Płock 2001. Wymienione opracowania świadczą o niezwykłej osobowości i dorobku naukowym.

Nieco inny charakter ma opracowanie Urszuli Bereszczczyńskiej z cyklu „Portrety Płocczan”. Ukazało się pod dwoma tytułami: „Historia to spowiadanie dziejów” oraz „Powołanie i pasja”. Ta publikacja zaprezentowała ks. profesora jako wybitnego intelektualistę środowiska płockiego.

Przez 50 lat swej działalności twórczej Jubilat zasłynął ze swej pracowitości, działalności pedagogicznej i społecznej, chęci współpracy zarówno ze stowarzyszeniami (TNP, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami i innymi), redakcjami Polskiego Słownika Biograficznego oraz pism: „Miesięcznikiem Pastorskim Płockim”, „Mazowieckimi Studiami Kościelnymi”, „Ateneum Kapłańskim”, „Studiami Płockimi”, „Studiami Mazowieckimi”, „Notatkami Płockimi”, „Płockim Rocznikiem Historyczno-Archiwalnym” i wielu innymi. Jego materiały

ukazywały się w popularnych gazetach regionalnych np. „Gazecie Wyborczej”, „Tygodniku Płocki” czy „Niedzieli Płockiej”, „Gońcu Obywatelskim”, „Tygodniku Płockim”. Już na podstawie tych publikacji można pisać o zainteresowaniach badawczych ks. profesora.

Czasem spotykaliśmy się na różnych sesjach naukowych, gdzie ksiądz jako znakomity erudyta był chętnie zapraszany. W TNP, w Muzeum w Ciechanowie, Archiwum Państwowym w Płocku, Muzeum Mazowieckim itp...

Przeglądając bibliografię prac księdza profesora Michała Grzybowskiego zawierającą ponad 800 pozycji wydawniczych – podziwiam ten wielki wysiłek twórczy.

Autor bowiem posiada szeroki wachlarz zainteresowań. Obok prac dotyczących średniowiecza np. „Najstarszy zachowany dokument o grodzie pułuskim (1230–1232)”, Pułusk 1997, znalazły się opracowania związane ze współczesnością np. „Piętnaście lat parafii św. Józefa w Płocku 1982–1997”, Płock 1997. Można powiedzieć, że księdza profesora interesowała ogólnie mówiąc historia Kościoła, ale to stwierdzenie nie wyczerpuje zainteresowań twórczych. Bowiem obok dziejów Kościoła w Płocku od XVIII do XX wieku zawartych np. w „Dziejach Płocka” T. II wydanych przez TNP w 2006 roku, zajął się współczesnymi parafiami np. „450-lecie parafii Lubiel nad Narwią 1547–

Prof. ndzw. dr hab. Anna Maria Stogowska wygłasza referat nt. prac regionalistycznych ks. prof. M.M. Grzybowskiego

Charakterystyczną cechą twórczości ks. Grzybowskiego jest umiłowanie człowieka, docenienie wartości i starań twórczych. Większość bowiem Jego prac dotyczyła poszczególnych księży. Ich obszernie życiorysy zamieszczane były w „Miesięczniku Pastorskim Płockim Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941”. Dalej układały się w obszerniejsze dzieła jak: „Martyrologia duchowieństwa diecezji płockiej w latach II wojny światowej”, „Duchowieństwo diecezji płockiej”, czy ostatnie opracowanie o rektorach Seminarium Duchownego w Płocku.

Ulubioną postacią księdza profesora był oczywiście biskup Antoni Julian Nowowiejski. Poświęcił jemu blisko 30 swych prac, choć szkoda, że nie zdecydował się na odrębną monografię. Byłaby ona interesująca, zwłaszcza w świetle opracowanego przez Jubilata wydawnictwa źródłowego, jak „Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941”, Płock 1992 i „Świadectwa, wypowiedzi o arcybiskupie Antonim Juliuszu Nowowiejskim”, Płock 1991.

Wielkimi ulubieńcami byli biskupi Michał Poniatowski (7 prac) i Adam Michał Prażmowski (6 prac). Można się domyślać, że Jubilat pisał o nich ze względu na sentyment do imienia Michał, które sam nosi.

Jako historyk nie mogę przejść obojętnie obok wydawnictw źródłowych dotyczących wizytacji biskupów Poniatowskiego i Prażmowskiego, a zwłaszcza dotyczących Płocka i Mazowsza. To cenne źródła XVIII wieku. Mam tu na myśli cykle: „Materiały do Ziemi Płockiej” obejmujące wizytacje biskupa Poniatowskiego oraz cykl „Teksty źródłowe do dziejów województwa płockiego. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX wieku” – wizytacje biskupa Prażmowskiego.

Ważnym źródłem do dziejów szkolnictwa są także „Materiały do dziejów szkolnictwa”, Warszawa 1995. Szkolnictwo leżało również w sferze

zainteresowań badawczych M. Grzybowskiego. Ukazało się wiele prac dotyczących tego tematu.

Z wydawnictw źródłowych dla mnie osobście cennymi okazały się listy z Syberii ks. Jana Piotrowskiego, wykorzystałam je w swym artykule o księżach diecezji płockiej na Syberii.

Przeglądając opracowania o poszczególnych parafiach, zawierających zwykle rys historyczny i współczesne dzieje, nie mogę oprzeć się wrażeniu, że są to takie drobne dzieje „małych ojczyzn” tak dziś modne i potrzebne w pojęciu regionalizmu.

Jak dziś podkreślają polscy badacze trudno dziś pisać o dziejach Mazowsza bez opracowań ks. prof. Michała Grzybowskiego. Wszystkie prace cechują się dobrym warszatem historycznym, znakomitym wykorzystaniem bazy źródłowej, dociekliwością i rzetelnością

Dzięki swej działalności pedagogicznej ksiądz wychował sobie liczne grono badaczy, którzy przejęli pałeczkę i prowadzą już własne badania.

Warto także podkreślić, że ksiądz profesor Michał Grzybowski ma na swym koncie wiele prac dotyczących historii regionalnej. Ksiądz podejmował tu tematy nowe, dotychczas nie opracowywane ze względów politycznych. Przykładem tego typu pracy jest książka wydana w 1990 roku „Wojna polsko-rosyjska 1920 roku w Płocku i na Mazowszu”. Tematyki wojny 1920 roku dotyczyło także kilka artykułów np. „Obrona Płocka w 1920 roku”, „Wpływ duchowieństwa na morale obrońców w wojnie 1920 roku”, „Płocki sierpień. Nieznany epizod najazdu bolszewickiego” oraz „Bolszewicy w Płocku. Relacja proboszcza farnego”.

Drugim tematem, który angażował naszego Jubilata był generał Zygmunt Padlewski, a szczególnie jego ostatnie chwile przed śmiercią. Świadczy o tym artykuł w „Notatkach Płockich” pt. „Ostatnie chwile generała Zygmunta Padlewskiego” oraz „Śmierć powstańczego generała” i „Noc styczniowa 1863 w Płocku”, „Styczniowy zryw narodowy”. W poszukiwanie jego szczątków angażował się osobiście – artykuł „W sprawie poszukiwania prochów generała Z. Padlewskiego”.

Wielcy bohaterowie narodowi zawsze fascynowali ks. profesora. Przybliżył nam sylwetki: Ignacego Mościckiego w 7 artykułach Józefa Piłsudskiego 5 artykułach, Edwarda Rydza Śmigłego oraz władców polskich związanych z Płockiem: Bolesława III Krzywoustego i Władysława Hermana. Warto także podkreślić, że przyjaźń z prezesami TNP: Bolesławem Jędrzejewskim i Tadeuszem Gierzyńskim owocowała artykułami w „Poczcie prezesów TNP”, Płock. Wysoko cenił także Kazimierza Askanasa, któremu poświęcił artykuł „Chwila rozłąki nadeszła” w „Notatkach Płockich” i „Życie złożone na ołtarzu dobra” w „Nowe Mazowsze”.

Wielcy bohaterowie narodowi zawsze fascynowali ks. profesora. Przybliżył nam sylwetki: Ignacego Mościckiego w 7 artykułach Józefa Piłsudskiego 5 artykułach, Edwarda Rydza Śmigłego oraz władców polskich związanych z Płockiem: Bolesława III Krzywoustego i Władysława Hermana. Warto także podkreślić, że przyjaźń z prezesami TNP: Bolesławem Jędrzejewskim i Tadeuszem Gierzyńskim owocowała artykułami w „Poczcie prezesów TNP”, Płock. Wysoko cenił także Kazimierza Askanasa, któremu poświęcił artykuł „Chwila rozłąki nadeszła” w „Notatkach Płockich” i „Życie złożone na ołtarzu dobra” w „Nowe Mazowsze”.

Wielcy bohaterowie narodowi zawsze fascynowali ks. profesora. Przybliżył nam sylwetki: Ignacego Mościckiego w 7 artykułach Józefa Piłsudskiego 5 artykułach, Edwarda Rydza Śmigłego oraz władców polskich związanych z Płockiem: Bolesława III Krzywoustego i Władysława Hermana. Warto także podkreślić, że przyjaźń z prezesami TNP: Bolesławem Jędrzejewskim i Tadeuszem Gierzyńskim owocowała artykułami w „Poczcie prezesów TNP”, Płock. Wysoko cenił także Kazimierza Askanasa, któremu poświęcił artykuł „Chwila rozłąki nadeszła” w „Notatkach Płockich” i „Życie złożone na ołtarzu dobra” w „Nowe Mazowsze”.

Wielcy bohaterowie narodowi zawsze fascynowali ks. profesora. Przybliżył nam sylwetki: Ignacego Mościckiego w 7 artykułach Józefa Piłsudskiego 5 artykułach, Edwarda Rydza Śmigłego oraz władców polskich związanych z Płockiem: Bolesława III Krzywoustego i Władysława Hermana. Warto także podkreślić, że przyjaźń z prezesami TNP: Bolesławem Jędrzejewskim i Tadeuszem Gierzyńskim owocowała artykułami w „Poczcie prezesów TNP”, Płock. Wysoko cenił także Kazimierza Askanasa, któremu poświęcił artykuł „Chwila rozłąki nadeszła” w „Notatkach Płockich” i „Życie złożone na ołtarzu dobra” w „Nowe Mazowsze”.

Wielcy bohaterowie narodowi zawsze fascynowali ks. profesora. Przybliżył nam sylwetki: Ignacego Mościckiego w 7 artykułach Józefa Piłsudskiego 5 artykułach, Edwarda Rydza Śmigłego oraz władców polskich związanych z Płockiem: Bolesława III Krzywoustego i Władysława Hermana. Warto także podkreślić, że przyjaźń z prezesami TNP: Bolesławem Jędrzejewskim i Tadeuszem Gierzyńskim owocowała artykułami w „Poczcie prezesów TNP”, Płock. Wysoko cenił także Kazimierza Askanasa, któremu poświęcił artykuł „Chwila rozłąki nadeszła” w „Notatkach Płockich” i „Życie złożone na ołtarzu dobra” w „Nowe Mazowsze”.

Z cyklu sylwetki płocczan ukazała się też praca poświęcona Stanisławowi Zgliczyńskiemu pt. „Zostawił dobrą pamięć”, Płock 1993 r.

Do tego cyklu zaliczyć należy także opracowania o płockich księżach, którzy tak wiele zrobili dla tego miasta: Władysławie Mąkowskim (1885–1945), Bronisławie Lutyńskim (1885–1974), Lechu Grabowskim (1908–1993), biskupie Tadeuszu Zakrzewskim (1883–1961), biskupie Piotrze Dudźcu (1906–1970), Władysławie Celmerowskim (1914–1981), Alojzym Poszwie (1901–1979), Piotrze Bornińskim (1862–1936), Stanisławie Figielskim (1898–1958), Władysławie Skierkowskim (1886–1941), Ignacym Lasocim (1860–1933), Czesławie Pacuszce (1903–1961), Edmundzie Szewczaku (1911–1973), Kazimierzu Starościńskim (1899–1959), Sewerynie Wyczałkowskim (1905–1986), Marcelim Molskim (1914–1990), Zdzisławie Piechnie (1909–1984), Józefie Góralskim (1900–1992), Stanisławie Kutniewskim (1926–1996) i innych. Prace te ukazały się w formie książek lub artykułów.

Nieco inny charakter ma wydawnictwo źródłowe poświęcone Stanisławowi Gujskiemu „Mój szlak żołnierski” z 1995 roku. Przybliży nam żołnierza II wojny światowej.

Ksiądz prof. M. Grzybowski ocalał od zapomnienia wiele płockich inicjatyw ważnych dla życia miasta. Chętnie angażował się w różnego

rodzaju rocznice. W roku 1991 ukazała się pozycja książkowa pt. „Z dziejów więziennictwa płockiego”, w 1992 r. wyszła pozycja dotycząca wodociągów pt. „Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku”, w 1995 r. wydano opracowanie „Z dziejów płockiego Oddziału Banku Handlowego w Warszawie”, a w roku 2000 „Sto lat płockiej telefonizacji”. Są to opracowania okazjonalne wydawane zwykle na okrągłe rocznice. Zawierają rys historyczny i dzień współczesny. Ocalają od zapomnienia wysiłki i zasługi wielu płocczan.

Udział w Towarzystwie Opieki nad Zabytkami przyczynił się do wydania tekstów źródłowych dotyczących kanonii płockich w publikacji „Kanonie płockie” w 1993 r. oraz „Pałac Biskupów Płockich” w 1996 r.

Wypada tu także wspomnieć o pracach wynikających z doświadczeń zawodowych. Przez wiele lat ksiądz Grzybowski prowadził bibliotekę Seminarium Duchownego. Po wielu latach ta praca zaowocowała opracowaniem „Mądrość zbudowała sobie dom”, w której przedstawił historię placówki.

Mam świadomość, że w krótkim wystąpieniu nie udało się omówić wszystkich kierunków pracy naukowej ks. prof. Michała Grzybowskiego ale muszę jeszcze coś zostawić dla przyszłych badaczy tego wielkiego dorobku.

* * *

SŁOWO KSIĘDZA PROFESORA MICHAŁA MARIANA GRZYBOWSKIEGO

Szanowny Panie Prezesie
Szanowni Państwo

Jestem Państwu bardzo wdzięczny za obecność na tym spotkaniu. To prawda, że chodzi tu o moją osobę, ale są jeszcze ważniejsze sprawy, którym tyle czasu i sił swoich poświęciłem. Świadczą o tym te publikacje, i te niewielkie w postaci komunikatów, artykułów i te większe, które są opracowaniami poszczególnych osób, parafii czy instytucji, czy też wydawnictwa ciągłe, takie jak wydawanie materiałów źródłowych.

Znakomity historyk, ks. profesor Bolesław Kumor z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego twierdzi, że źródła się nigdy nie starzeją, służą wielu ludziom, genealogom, socjologom, historykom sztuki, pracownikom gospodarki materialnej.

Kiedyś zaskoczył mnie artykuł mojego kolegi, także historyka, ks. Zbigniewa Skietczyńskiego, który w gazecie łowickiej „Masovia Mater” umieścił duży artykuł zatytułowany *Ks. profesor Michał Grzybowski zaprasza na ucztę*. Czytając tytuł

byłem zdziwiony nie wiedząc o co chodzi, ale kiedy zacząłem czytać dalej okazało się, że była to dla mnie bardzo miła recenzja dwóch tomów książki *Materiały do dziejów szkolnictwa i oświaty na Mazowszu w XVIII i XIX wieku*.

Zebrałem tam ogromny materiał źródłowy o szkołach i nauczycielach z całej diecezji od

Głos zabiera Jubilat ks. prof. dr hab. Michał M. Grzybowski
(fot. J. Waćkowski)

RECENZJA

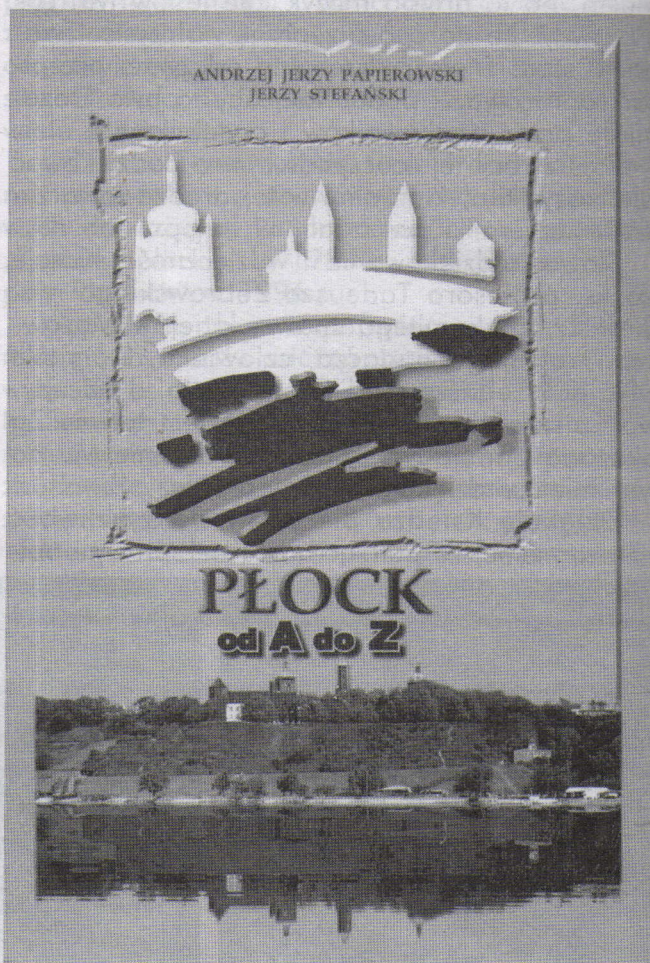
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI, JERZY STEFAŃSKI, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*. Wydanie trzecie poprawione, rozszerzone i uzupełnione. Wyd. Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2010, ss. 652

Towarzystwo Naukowe Płockie od początku swej chlubnej działalności, nie tylko inspirowało interdyscyplinarną refleksję naukową o Płocku, ale starało się przekazać wyniki tej wiedzy Płocczanom i wszystkim, których urzeka położenie i historia naszego miasta. To przecież z zadziwienia bogactwem płockiej tradycji i wystrzonej świadomości wyzwań współczesności zrodziło się przed stu dziewięćdziesięcioma laty Towarzystwo Naukowe. Dzięki temu nie tylko ocala się od zapomnienia osoba, ale dokładniej, pełniej i ciekawiej opisuje dzieje małej ojczyzny. Nic więc dziwnego, że już w 1914 r. Towarzystwo Naukowe Płockie wydało *Przewodnik po Płocku*, autorstwa Marii i Aleksandra Macieszów.

Od tamtego czasu zmienił się Płock, na wszystkich obiektach historycznego miasta pojawiły się gustowne tablice informujące o historii zabytków, powstało wiele nowych instytucji – miejskich, państwowych i prywatnych – w których studiuje się historię Płocka i w sposób nowoczesny planuje jego rozwój. Nic jednak nie zastąpi pasji ludzi związanych z Towarzystwem Naukowym, którzy myśląc w perspektywie dziejów, pod koniec poprzedniego stulecia wydali dwutomowe *Dzieje Płocka*. Nie brakuje więc następców Macieszów w naszym pokoleniu.

W sto dziewięćdziesięciolecie istnienia Towarzystwa Naukowego Płockiego ta instytucja wydaje też trzecie, poprawione i uzupełnione dzieło Andrzeja Jerzego Papierowskiego i Jerzego Stefańskiego *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*. Autorzy opracowania od dziesięcioleci zajmują się historią Płocka. Jerzy Stefański już w 1990 r., a więc u zarania odnowionej Polski, wydał *Płock od A do Z*. Tysięczny nakład okazał się za mały i w 1995 r. ukazało się drugie wydanie książki, tym razem w nakładzie pięciu tysięcy. Potem były dwa tomy słownika biograficznego *Płocczanie znani i nieznan* (2002 i 2007), w którego opracowaniu – oprócz J. Stefańskiego, brał udział także A.J. Papierowski.

Obecne więc trzecie wydanie *Płocka od A do Z* korzysta z owoców pracy przy słowniku biograficznym w podwójnym sensie. Pojawiają się w nim biogramy osób, które Autorzy stopniowo odkrywali jako godne zapisania na kartach historii Płocka. Poszerza się też wiedza o osobach, instytucjach i zmianach, zachodzących w naszym mieście. Metodologia pracy zakłada har-

złowskiej, oraz poszczególnym biskupom Kościoła Starokatolickiego Mariawitów jak i zwierzchnikom Kościoła Katolickiego Mariawitów. Przeszło stuletnia obecność tych Kościołów w Płocku i jego okolicach zasługuje na szerszą znajomość. W dwutomowym opracowaniu *Dzieje Płocka* zabrakło wzmianki o mariawitach. Opracowanie Papierowskiego i Stefańskiego uzupełnia tę lukę. Jest zresztą w pełni ekumeniczne, ponieważ nie pomija Kościoła Prawosławnego w Płocku, jego znaczenia religijnego i społecznego. Jest też opis cmentarza prawosławnego przy ulicy Norbertańskiej.

W recenzowanej pracy znajdujemy wiele nowych informacji o Żydach płockich. Ponieważ ich historia w Płocku sięga połowy XI w., więc nie można przecenić każdej pracy przypominającej nieznaną młodemu pokoleniu historię kultury, religii, oświaty i gospodarki żydowskiej. A.J. Papierowski i J. Stefański w wielu biogramach podkreślają nie tylko pochodzenie żydowskie pisarzy, działaczy społeczno-politycznych, rze-

mieślników czy muzyków. Szczególną uwagę poświęcają 40 rabinom i podrabinom, którzy pracowali w Płocku od XIII w. do XX w. Czytając z uwagą te biogramy, uświadamiamy sobie bogactwo, koloryt i intensywność kultury żydowskiej, której winni jesteśmy tak samo pamięć jak i szacunek.

Autorzy trzeciego wydania *Płocka od A do Z* w swoim uaktualnianiu historii nie ograniczają się do przemilczanych w okresie powojennym wątków religijnych. Są bodaj pierwszymi badaczami najnowszej historii Płocka, którzy poprzez dobór hasel i sposób ich opracowania porządkują historycznie najnowsze dzieje miasta. Opisują wielu żyjących mieszkańców naszego miasta. Autorzy na początku książki wyjaśniają, że biogramy te dotyczą tych, którzy są znani i cenieni w różnych środowiskach, mających wpływ na życie codzienne (por. s. 9). Przyznajmy, że jest to kryterium dość trudne do weryfikacji, nic więc dziwnego, że wielu znanych i cenionych płocczan może mieć inne zdanie w tej kwestii.

W obszarze zainteresowania Autorów znalazły się instytucje kultury, zakłady przemysłowe i różnego rodzaju szkoły. Wiadomo, że wiele z nich przeszło w ostatnich dwudziestu latach spore zmiany, nie mówiąc o tych, które pojawiły się na mapie Płocka w ostatnich latach. Spotkamy więc hasła o CNH Polska Spółka z o.o., Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego, Orlenie, Portach w Radziwiu, czy Galerii Wisła, ale także chórze Pueri Cantores Plocenses, Domu Kultury Darmstadt, Teatrze (wraz ze spisem laureatów Srebrnych Masek z lat 1996–2005), o Harcerskim Zespole „Dzieci Płocka”, płockich liceach i szkołach wyższych (choć nie wszystkich). Opisane zostały muzea, płockie stowarzyszenia twórców kultury, ośrodki kultury, stare i nowe pomniki, prasa płocka w latach 1910–1995, spółdzielnie mieszkaniowe, stowarzyszenia inżynierów różnego typu i inne.

Czytając opisy tych i innych instytucji, dostrzegamy szybkość i głębokość zmian zachodzących w naszym mieście. Aby je zanotować, potrzeba nie tylko kronikarskiego zapisu. Potrzebni są historycy, którzy dokonują syntez, porównań i pierwszych ocen. Praca A.J. Papierowskiego i J. Stefańskiego ma aspiracje porządkujące, choć nie wstydzą się również obowiązku kronikarskiego. Najlepszym tego dowodem jest zamieszczone hasło *Informator miejski*, w którym możemy znaleźć informacje zarówno o placówkach kulturalno-oświatowych, klubach i galeriach, miastach partnerskich Płocka, jak i spis pizzerii, pubów i restauracji, hoteli i banków. Na podstawie tylko tego kronikarskiego zapisu widać kierunek dokonujących się zmian. Znacznie dynamiczniej rozwijają się banki, usługi i przemysł niż placówki kultury.

Zastugą Autorów *Płocka od A do Z* jest odważne stanięcie na skrzyżowaniu perspektyw – tysiącletniej historii i otwierającej się przestrzeni wielotorowego procesu życia, w którym każdego dnia, miesiąca i roku dzieją się warte zapisania zdarzenia. Jakże nie podziwiać autorów za to, że odważnie stają w oku ścierających się procesów. Sami są świadomi konieczności ciągłego uzupełniania wiadomości. Pięknym przykładem takiej postawy jest ich drugi tom *Płoczenie znani i nieznani*, w którym – na końcu – zamieścili biogramy niektórych osób, zamieszczonych w tomie pierwszym. Skłoniło ich do tego uzyskanie nowych informacji, a w związku z tym konieczność uzupełnień i poprawek. Jest to przykład rzetelności naukowej i pokory badawczej. Nie można nie zauważyć też, że w trzecim wydaniu *Płocka od A do Z* pod każdym hasłem znajdujemy spis bibliograficzny, co doskonale ułatwia własne poszukiwania i pozwala się zorientować, które biografie osób żyjących zostały oparte na curriculum vitae.

Można przypuszczać, że recenzowana praca otwartą jest również na udoskonalenia. Na pewno w przyszłych wydaniach znajdziemy biogram Tadeusza Mazowieckiego, może więcej informacji o płockich lożach masonskich, Klubie Inteligencji Katolickiej, filiach Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, w których kształciło się w Płocku w swoim czasie wiele osób. Jestem świadom, że podobne postulaty mogą się rodzić w wielu środowiskach naukowych czy społecznych współczesnego Płocka. Ostatecznie to jednak historia i jej pokorni słudzy mają rozstrzygać głos. Dobrze, że wyływa on z zacisza Towarzystwa Naukowego Płockiego i jego Biblioteki. Są to doskonałe punkty obserwacyjne dynamizmu procesów dziejowych, którym aktywni członkowie Towarzystwa Naukowego Płockiego, A.J. Papierowski i J. Stefański, czujnie się przyglądają, idąc zresztą za przykładem swoich wybitnych poprzedników.

Dziękując Autorom za benedyktyńską cierpliwość, nie można nie zauważyć pięknych grafik Eugeniusza Szelałgowskiego, które znakomicie oddają specyfikę osobowości – w wypadku portretowanych osób czy klimat miejsc – w wypadku zaułków, ulic, świątyń i placów. Uroku książce dodają też wiersze płockich poetów. Ich wrażliwość na piękno Płocka wpisuje się w tę samą strunę zachwyty, która historyków skłania do ślęczenia w bibliotekach i archiwach. Razem stworzyli dzieło, które pomaga odkrywać ducha naszej małej ojczyzny, poszerzyć o niej wiedzę i pokochać ją jeszcze bardziej.

Ks. Ireneusz Mroczkowski

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia Mazowska Płockiego za okres 1 X – 31 XII 2008 r.** oprac. Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń, Wiesława Mazurska. // *Notatki Płockie*. – 2009, nr 4/221, s. 57–72
- **Wykaz publikacji księży profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz innych kapłanów Diecezji Płockiej, c.d. (2004–2008)** = poz. 237
- Czasopisma regionalne**
2. **Auto-Kurier-Giełdowy**. – 2009, [R. 10], nr 19(315)–24(320). – Płock: Art Studio, 2009. – Dwutyg.
3. **Bibliotekarz Płocki**: biuletyn informacyjno-metodyczny / red. Ewa Luma, Ewa Lilianna Matusiak, Maria Zalewska-Mikulska. – 2009, [R. 15], nr 2. – Płock: Książnica Płocka, 2009. – Półroc. – ISSN 1234–1215
4. **Biuletyn Gminy Bulkowo** / red. zespół. – 2009, nr 5–7. – Bulkowo: Gminne Centrum Informacji, 2009. – Niereg.
5. **Biuletyn Muzealny**: kwartalnik Muzeum Mazowieckiego w Płocku / red. nac. Leonard Sobieraj. – 2009, [R. 5], nr 4/16, 5/17. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2009. – Kwart. – ISSN 1734–6835
6. **Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku** / red. zespół Komisji Informacyjno-Historycznej; red. nac. Joanna Sokółowska. – 2009, [R. 19], nr 4(104). – Płock: OIL, 2009. – Kwart. – ISSN 1509–0051
7. **Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych** / red. nac. Ewa Lilianna Matusiak. – 2009, [R. 3]. – Płock: Centrum ds. Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi przy Urzędzie Miasta Płocka, 2009. – Roc.
8. **Biuletyn Statystyczny Województwa Mazowieckiego** / Urząd Statystyczny w Warszawie; pod kierunkiem: Agnieszki Ajdyn, Grzegorza Stępnia. – 2009, 3 kwart. – Warszawa: US, 2009. – Kwart. – ISSN 1508–1389
Statistical Bulletin of Mazowieckie Voivodship
9. **Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRP i BWP w Płocku** / red. Antoni Jelec. – 2009, [R. 10], nr 10(122)–11(123). – Płock: Zarząd Okręgowy ZKRP i BWP, 2009. – Mies.
10. **Echo Gąbina**: kwartalnik miasta i gminy Gąbin / red. zespół. – 2009, nr 3. – Gąbin: UMiG, 2009. – Niereg.
11. **Echo Mochowa**: Biuletyn Informacyjny Samorządu Gminnego / red. zespół. – 2009 nr 51 (październik). – Mochowo: Urząd Gminy, 2009. – Niereg.
12. **Edukacja Otwarta** / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica; [red. nac. Józef Pótturzycki]. – 2009, [R. 9], nr 2. – Płock: SWPW, 2009. – Roc. – ISSN 1642–5227
13. **Express Płocki** / red. nac. Rafał Wereszczaka. – 2009, nr 6–18. – Płock: Milenium Media, 2009. – Tyg. – ISSN 2080–3850
14. **Express Sochaczewski** / red. nac. Jerzy Szostak. – 2009, nr 40–52. – Sochaczew: Milenium Media, 2009. – Tyg. – ISSN 1643–532X
15. **Extra Gostynin: Gostyniński Bezpłatny Tygodnik Informacyjno-Reklamowy** / red. nac. Paszkiewicz, Tomasz. – 2009, [R. 1], nr 1–29. – Gostynin: Extra Media, 2009. – Tyg. – ISSN 2080–7635.
Zawiera dod. „Extra TV”
16. **Extra Płock** / red. nac. Michał Chorzewski. – 2009, nr 6–18. – Płock: Milenium Media, 2009. – Tyg. – ISSN 2080–7635
17. **FanFary**: Czasopismo Parafii św. Bartłomieja w Płocku / Red. zespół, opiekun ks. Janusz Zakrzewski. – 2009, [R. 5], nr 2(29), 3(30). – Płock: Parafia św. Bartłomieja, 2009. – Niereg.
18. **Fundusze Unijne dla Mazowsza: Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013** / red. nac. Dorota Obzeja-
Żbikowska. – 2009, [R. 1], nr 4. – Warszawa: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, 2009. – Kwart. – ISSN 2080–4865
19. **Fundusze Unijne dla Mazowsza: Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013** / red. nac. Dorota Obzeja-Żbikowska. – 2009, [R. 1], nr 4–6. – Warszawa: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, 2009. – Dwumies. – ISSN 2080–4857
20. **Gazeta Łącka: Informator Urzędu i Rady Gminy w Łącku** / red. zespół, przewod. Alicja Zbyszewska. – 2009, [R. 15], nr 2 (49). – Łąck: UG, 2009. – Półroc.
21. **Gazeta Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica** / red. nac. Kamila Bielińska. – 2009, [R. 16], nr 30. – Płock: SWPW, 2009. – Półroc. – ISSN 1425–2740
22. **Gazeta Wyborcza** / red. nac. Adam Michnik. – 2009, nr 230–305. – Warszawa: Agora SA, 2009. – Dz. – ISSN 0860–908X
Zawiera dod. „Gazeta Wyborcza Płock”; red. nac. Arkadiusz Adamkowski.
23. **Gazeta Związkowa**: – 2009, nr 258. – Płock: Zarząd Regionu Płockiego NSZZ „Solidarność”, 2009. – Niereg.
24. **Gazetka Akowska**: pismo Związku Żołnierzy Armii Krajowej „Mazowsze” w Płocku / red. Lesław Wojno, Zenon Kluczyński. – 2009, [R. 9], nr 10(98)–12(100). – Płock: Związek Żołnierzy AK „Mazowsze”, 2009. – Mies.
25. **Głos Gostyniński**: biuletyn miejski / red. nac. Barbara Konarska-Pabiniak. – 2009, nr 10–12. – Gostynin: Gostynińska Agencja Wydawnicza Sp. z o.o., 2009. – Mies. – ISSN 1452–3909
26. **Głos Słupna**: Gminny Biuletyn Informacyjny / red. Emilia Adamkowska. – 2009, [R. 5], nr 17 (październik), nr 18 (grudzień). – Słupno: UG, 2009. – Niereg.
27. **Gość Niedzielny**: tygodnik katolicki / red. nac. ks. Marek Gancarczyk. – 2009, R. 86, nr 40–52. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2009. – Tyg. – ISSN 0137-7604
28. **HarcWięści Płockie**: magazyn Hufca ZHP Płock / red. nac. Małgorzata Folusiak. – 2009, [R. 1], nr 1, 2. – Płock: Harcerski Krąg Akademicki „Feniks”, 2009. – Niereg.
29. **Humanizacja Pracy** / Fundacja Humanizacja Pracy, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku; [red. nac. Danuta Walczak-Duraj]. – 2009, nr 5(251), 6(252). – [S.l.]: FHP; Płock: SWPW, 2009. – Dwumies. – ISSN 1643–7446
30. **Kontakt: Biuletyn Informacyjny Burmistrza i Rady Miejskiej w Drobinie** / red. nac. Sławomir Wiśniewski. – 2009 nr 75 (grudzień). – Drobin: UMiG, 2009. – Kwart. – ISSN 1730–8208
31. **Kronika Mazowiecka**: pismo Samorządu Województwa / red. nac. Magdalena Lewandowska. – 2009, R., nr 10(80)–12(82). – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2009. – Mies. – ISSN 1730–749X
- 31a. **Kurier Sierpecki** / red. nac. Szymon Wyrostek. – 2009, nr 28–39. – Sierpc: Mazowiecka Agencja Prasowa, Klaudiusz Kwieciński, 2009. – Tyg. – ISSN 2080–1556
32. **M jak Miszewko** / red. zespół. – 2009, [R.4], nr 1–11. – Miszewko Strzałkowskie: Parafia św. Mikołaja, 2009. – Niereg.
33. **Mariawita**: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / red. Kolegium. – 2009, [R. 51], nr 10–12. – Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2009. – Mies. – ISSN 0209–3103
34. **Meritum: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny** / red. nac. Janina Ziętek. – 2009, [R. 4], nr 4(15). – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów,

2009. – Kwart. – ISSN 1896–2521
- 35. Miasto Płock i okolice:** bezpłatne pismo informacyjno–promocyjne / red. nac. Tomasz Krajewski. – 2009, [R. 3], nr 14, 15. – Płock: Wydawnictwo TOM–PRESS, 2009. – Mies.
- 35a. Miejski Zeszyt Statystyczny.** – Nr 16(2008). – Płock: Urząd Miasta Płocka Wydział Rozwoju Miasta, 2009. – Roc.
- 35b. Miesięcznik Pasternski Płocki:** organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Dariusz Majewski. – 2009, [R. 94(104)], nr 10–11. Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2009. – 2009. – Mies. – ISSN 0209–3642
- 36. Miesięcznik Politechniki Warszawskiej: Pismo Społeczności Akademickiej PW** / red. nac. Iwona Kolińska. – 2009, R. 12, nr 10(142)–12(144). – Warszawa: Politechnika Warszawska, 2009. – Mies. – ISSN 1640–8411
- 37. Na Szlaku Książąt Mazowieckich** / red. Daniel Sukniewicz, Robert Sypek. – 2009, [R. 1], nr 3 (wrzesień–październik 2009). – Warszawa: Wydawnictwo AiR; Wydawnictwo Polish Geographic, 2009. – Dwumies. – ISBN 978–83–925516–5–2
- 38. Nafciarz:** oficjalna gazeta Wisły Płock / red. prow. Joanna Nycz–Kowalska. – 2009, [R. 3], nr 58–63. – Płock: Wisła Płock S.A., 2009. – Niereg.
- 39. Nasz Płock:** bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego / red. nac. Jan Bolesław Nycek. – 2009, [R. 6], nr 9/10–12. – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek. 2009. – Mies. – ISSN 1731–5484
- 40. Nasz Sierpc:** biuletyn Rady i Burmistrza / red. kolegium. – 2009, nr 4 (listopad). – Sierpc: Urząd Miasta, 2009. – Kwart.
- 41. Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego** / [red. nac. Wiesław Koński]. – 2009, [R. 53], nr 4/2/21. – Płock: TNP, 2009. – Kwart. – ISSN 0029–389X
- 42. Orlen Ekspres: magazyn wewnętrzny Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN Spółka Akcyjna** / red. nac. Renata Krawczyńska. – 2009, [R.10], nr 20–25. – Płock: PKN ORLEN SA, 2009. – Dwutyg. – ISSN 1641–0629
- 43. Płocki Kalejdoskop Miesiąca: magazyn publicystyczno–społeczny** / red. nac. Jacek Dąbrowski. – 2009, [R. 2], nr 7–8 listopad/grudzień. – Warszawa: AWA – Wydawnictwo i Promocja Sztuki, 2009. – Niereg.
- 44. Powiat Płocki: Biuletyn Samorządowy** / red. prow. Małgorzata Struzik, Elżbieta Subotowicz. – 2009, nr 42 / październik–grudzień. – Płock: Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2009. – Kwart. – ISSN 1507–6652
- 45. Region Płocki – Regionem Europejskim:** Kwartalnik Związku Gmin Regionu Płockiego. – 2009, [R.3], nr 3–4 / lipiec–grudzień. – Płock: Płock: Związek Gmin Regionu Płockiego, 2009. – Kwart. – ISSN 1898–6021
- 46. Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2009** / [red. główny Barbara Czerwińska–Jędrusiak]. – 2009, R.10(2009). – Warszawa: Urząd Statystyczny, 2009. – s. 361, [1] s. tabl.: mapy kolor.; 24 cm. – Roc. – ISSN 1509–9652. – Tekst równol. pol.–ang.
- 47. Sierpecka Fara: pismo Parafii p.w. Św. Wita, Modesta, Krescencji. Na prawach maszynopisu** / red. zespół. – 2009, nr 10–12. – Sierpc: Parafia p.w. Św. Wita, Modesta, Krescencji, 2009. – Mies.
- 48. Sierpeckie Rozmaitości:** gazeta–magazyn społeczny i historyczno–literacki / red. prowadzący Magdalena Wiśniewska, Maria Wiśniewska. – 2009, nr 1–4. – Sierpc: [b.w.] 2009. – Kwart.
- 49. Słowo Gozdowa:** biuletyn Wójta i Rady Gminy / red. zespół. – 2009, czwarty kwartał. – Gozdowo: Urząd Gminy, 2009. – Kwart.
- 50. Studenckie Zeszyty Naukowe** / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku Filia w Wyszku; [red. Romuald Dobrzeński]. – Nr 6(2009). – Płock: SWPW, 2009. – ISBN 978–83–60662–07–6
- 51. Studia Mazowieckie** / red. nac. Zbigniew Ptasiewicz. – R. 4/11(2009), nr 4. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, 2009. – Roc. – ISSN 1231–2797
- 52. Studia Płockie** / [red. nac. Ireneusz Mroczkowski]. – T. 37(2009). – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2009. – Roc. – ISSN 0137–4362
- 53. Sygnały Płockie:** pismo Urzędu Miasta Płocka / red. nac. Ewa Jasińska. – 2009, [R. 15], nr 17–21. – Płock: UM, 2009. – Dwutyg. – ISSN 1425–5235
- 53a. Twoja Nowa Gazeta: miesięcznik publicystyczno–społeczny** / red. nac. Jacek Dąbrowski. – 2009, [R. 3], listopad. – Płock: Promocja Sztuki i Wydawnictwo GLOBAL – Tomasz Wesołowski. 2009. – Mies.
- 54. Tygodnik Płocki** / red. nac. Tomasz Szatkowski. – 2009, [R. 37], nr 40–52. – Płock: Dziennikarsko–Wydawnicza Spółdzielnia Pracy „AKAPIT”, 2009. – Tyg. – ISSN 0208–6992
- 55. W Duchu i Prawdzie:** katolicka gazeta gostyńska / red. nac. Janina Przygocka. – 2009, nr 8–10. – Gostynin: Parafia św. Marcina, 2009. – Mies.
- 56. Wiadomości Sannickie:** gazeta samorządowa / red. Agnieszka Lewandowska. – 2009, nr 2 (grudzień). – Sanniki: Urząd Gminy, 2009. – Półroc.
- 57. Wiadomości Uczelniane:** Pismo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku / [red. nac. Małgorzata Znyk]. – 2009, [R. 6], nr 2(13). – Płock: PWSZ, 2009. – Półroc. – ISSN 1732–4130
- 58. Wieś Mazowiecka:** Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie / red. nac. Ewa Gregorczyk. – 2009, [R. 11], nr 10(117)–12(119). – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2009. – Mies. – ISSN 1507–4714
- 59. Wieści Gminne:** pismo Urzędu Gminy Bielsk. – 2009, [R. 3], nr 9(4)–10(5). – Bielsk: Urząd Gminy, 2009. – Niereg.
- 60. Wieści znad Wisły** / red. Ewa Smuk–Stratenwerth, Renata Maślanka. – 2009, nr 75 (październik), 76 (grudzień). – Grzybów: Stowarzyszenie „Ziarno”, 2009. – Kwart. – ISSN 1643–7810.
- 61. Województwo mazowieckie 2009:** podregiony, powiaty, gminy / Urząd Statystyczny; [Przewodn. zespołu red. Zofia Kozłowska]. – 2009, R.5(2009). – Warszawa: Urząd Statystyczny, 2009. – 479 s., [1] s. tabl.: mapy kolor.; 24 cm. – Roc. – ISSN 1732–9736. – Tekst równol. pol.–ang.
- 62. Z Życia Naszej Gminy.** – 2009, nr 1(grudzień). – 2009, grudzień. – Nowy Duninów: Urząd Gminy, 2009. – Niereg.
- 63. Zadzwoń:** gazeta ogłoszeniowa / red. nac. Janina Bednarek. – 2009, [R. 5], nr 40(224)–51(235). – Płock: JAN–BED, 2009. – Tyg. – ISSN 1734–0071
- 64. Zagraj to Sam:** przeboje w zapisie nutowym / red. nac. Janusz Wiśniewski. – 2009, [R. 16], nr 10–12. – Płock: Studio „Bis”, 2009. – Mies. – ISSN 1231–0980
- 65. Zeszyty Jagiellońskie:** Pismo Uczniów, Nauczycieli i Przyjaciół LO im. Króla Władysława Jagiełły w Płocku / opiekun zespołu Wiesław Kopec. – 2009, nr 37–41. – Płock: LO im. Wł. Jagiełły, 2009. – Niereg.
- 66. Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne** / [red. nac. Krzysztof A. Kuczyński]. – T. 10(2009). – Płock: Wydawnictwo PWSZ, 2009. – Niereg. – ISSN 1644–888X
Tyt. okł.: Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne
- 67. Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika** / [red. nac. Aleksander Kozłowski]. – T. 8(2009), cz. I, cz. II. – Płock: Wydawnictwo PWSZ, 2009. – Roc. – ISSN 1644–0323
Tyt. okł.: Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Pedagogika
- 68. Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Neofilologia** / [red. nac. Krzysztof A. Kuczyński]. – T. 15(2009). – Płock: Wydawnictwo PWSZ, 2009. – Niereg. – ISSN 1641–9839
Tyt. okł.: Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Neofilologia

69. **Zeszyty Naukowe – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku.** – Vol. 38(2009). – Płock: SWPW, 2009. – ISBN 978-83-60662-08-3
70. **Zeszyty Naukowe – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku Filia w Łtawa.** – Vol. 40(2009). – Płock – Łtawa: SWPW, 2009. – ISBN 978-83-60662-10-6
71. **Zeszyty Naukowe – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku Filia w Łtawa.** – Vol. 42(2009). – Płock – Łtawa: SWPW, 2009. – ISBN 978-83-60662-17-5
72. **Zeszyty Naukowe – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku Filia w Wyszkwowie.** – Vol. 43(2009). – Płock – Wyszkwów: SWPW, 2009. – ISBN 978-83-60662-18-2
73. **Zeszyty Naukowe – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku Filia w Wyszkwowie.** – Vol. 41(2009). – Płock – Wyszkwów: SWPW, 2009. – ISBN 978-83-60662-11-3
74. **Zeszyty Naukowe – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku Filia w Wyszkwowie.** – Vol. 39(2009). – Płock – Wyszkwów: SWPW, 2009. – ISBN 978-83-60662-09-0
75. **Znaj: kwartalnik artystyczno–naukowy / red. nac. Krzysztof Bieńkowski.** – 2009, [R. 2], nr 4 (wrzesień–listopad). – Płock: Stowarzyszenie Autorów Polskich – Oddział w Płocku, 2009. – Kwart. – ISSN 1899–8976

Poszczególne okręgi i miejscowości

Brudzeń Duży (gmina)

76. **Gmina Brudzeń Duży: zielona kraina.** // Extra Płock. – 2009, nr 6, s. 5, il.
Atrakcje turystyczne okolic Brudzenia Dużego oraz inwestycje w gminie Brudzeń Duży.
77. **Wycieczka po gminie Brudzeń Duży.** // Extra Płock. – 2009, nr 11, s. 5, il.
Prezentacja dworów usytuowanych na terenie gminy Brudzeń Duży.

Nowy Duninów (gmina)

- **Infrastruktura społeczna** = poz. 203
78. **Sołectwo Nowy Duninów.** // Z Życia Naszej Gminy. – 2009, grudzień, s. 40, 39, il.

Płock

79. **ŁAKOMSKI, Mirosław (1950–).** Rejs po płockim peerelu / Mirosław Łakomski; [red. Marek Grała]. – Płock: ViaArtCity, 2009. – 357, [11] s.: fot. (w tym kolor.); 21 x 21 cm.

Płock (powiat)

80. **BOSZKO, Michał.** Ku refleksji / Michał Boszko. // Powiat Płocki. – 2009, nr 42, s. 10–15, il.
Powiat Płocki w IV kwartale 2009 r.

Sanniki (gmina)

81. **AL.** Mazowiecka Gmina Sanniki / al. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 1, s. 23–29, il.; nr 2, s. 12–19, il.

Staroźreby (gmina)

- **GAŁUSZEWSKI, Andrzej.** Gmina Staroźreby: lider inwencji i kompetencji = poz. 202

82. **Gmina Staroźreby.** // Extra Płock. – 2009, nr 18, s. IV, il.
Położenie, ludność, historia i zabytki gminy Staroźreby.

Pamiętniki. Wspomnienia

83. **FILIPOWICZ, Wojciech.** [Duchowieństwo diecezji płockiej – recenzja] / Wojciech Filipowicz. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2009, nr 10, s. 499–502

Zawiera rec. książki: Duchowieństwo diecezji płockiej: wiek XX, T. 1, cz. 1, 2 / Michał Marian Grzybowski. – Płock, 2007, 2008.

84. **KUBIŃSKI, Zbigniew.** Wspomnienia wiejskiego nauczyciela (lata międzywojenne) – [cz.1] / Zbigniew Kubiński. // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 24–25, 39, il.
Życie sierpeckiego społeczeństwa w latach 1918–1939.

- **PASZKIEWICZ, Tomasz.** Męczennicy czekają na beatyfikację = poz. 330

85. **(RŁ).** Prędzej się powieszę, niż kogoś wydam: 70. rocznica

wybuchu II wojny światowej / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 17, s. 5, il.

Wspomnienia rodzinne Józefa Gutowskiego z Sierpca.

Biografie

- **Protołpaści Orlenu** = poz. 144

Antoni Julian Nowowiejski (bł.)

86. **Arcybiskup [Film]:** film o błogostawionym męczenniku Julianie Nowowiejskim / reżyseria, zdjęcia, montaż Grzegorz Mierzejewski. – Płock: Muzeum Diecezjalne w Płocku, 2009. – 1 dysk optyczny (ca 41 min): dżw., kolor; 12 cm.

Askanas, Kazimierz

87. **(RŁ).** Kazimierz Askanas – pamięć czy niepamięć? / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 19, s. 16, il.
Wieczór wspomnień w TNP.

88. **SZATKOWSKA, Lena.** O Kazimierzu Askanasie: w 100-lecie urodzin / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 42, s. 9, il.
Wieczór wspomnień w TNP.

Biernacka, Gabriela

89. **DURMA, Stanisław.** Pani Gabriela Biernacka nie żyje! / Stanisław Durma. // Głos Gostyniński. – 2009, nr 10, s. 4, il.
Gabriela Biernacka – gostynińska nauczycielka.

Broniewski, Władysław

90. **SZATKOWSKA, Lena.** Płockie ścieżki Broniewskiego: w 112 rocznicę urodzin / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 48, s. 9, il.
Biografia i Izba Pamięci poety w Domu Nauczyciela.

91. **WICHOWSKA, Małgorzata.** Literatura i wojna / Małgorzata Wichowska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 11, s. 30–31, il.

Burakowska, Halina

92. **STANISZEWSKA, Magdalena.** Medal Pro Domo Sua dla sierpeckich literatów – regionalistów – Haliny i Jana Burakowskich – 24.09.2009 r. / Magdalena Staniszevska // Nasz Sierpc. – 2009, nr 4, s. 23–25, il.

93. **STANISZEWSKA, Magdalena.** Sierpeccy regionaliści: Halina i Jan Burakowscy nagrodzeni Medalem Pro Domo Sua / Magdalena Staniszevska. // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 30–31, il.

Burakowski, Jan

- **STANISZEWSKA, Magdalena.** Medal Pro Domo Sua dla sierpeckich literatów – regionalistów – Haliny i Jana Burakowskich – 24.09.2009 r. = poz. 92

- **STANISZEWSKA, Magdalena.** Sierpeccy regionaliści = poz. 93

Chojnacki, Jakub

94. **STANUSZKIEWICZ–CEGŁOWSKA, Blanka.** Barwny życiorys Jakuba Chojnackiego: jest książka, teraz czekamy na ulicę i pomnik / Blanka Stanuszkiewicz–Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 46, s. 8, il.
Zawiera rec. książki: Bene Meritus: Jakub Chojnacki (1922–2006) w służbie płockiej Małachowianki i Towarzystwa Naukowego Płockiego. – Płock, 2009.

Kamiński, Marcin

95. **(LESZ).** Tryptyk o Marcinie Kamińskim / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 43, s. 9, il.

Krzywicki, Ludwik

96. **(RŁ).** Szerokie horyzonty Ludwika Krzywickiego / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 18, s. 7, il.

- **WRÓBEL, Maciej.** Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Badania społeczne i ich rola w kształtowaniu postępu. Ciągłość i zmiana” = poz. 241

Kucharski, Andrzej

97. **STOŁOSKA–FUZ, Katarzyna.** Moje wspomnienia o Andrzeju Kucharskim (1949–2003) w szóstą rocznicę śmierci / Katarzyna Stołoska–Fuz. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 5/17, s. 9, il.

Laurans, Michał du

98. MÜLLER, Ryszard.: Znałem Michała du Laurans / Ryszard Müller. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 44, s. 8, il.
Malarz, kustosz Muzeum Diecezjalnego w Płocku, żyjący w latach 1873–1959.

Lissowski, Ludomir Wincenty

99. GIŻYŃSKA-BURAKOWSKA, Halina.: Książd Ludomir Wincenty Lissowski / Halina Giżyńska-Burakowska. // Sierpecka Fara. – 2009, nr 7/8, s. 4–5, il., nr 9, s. 3–4, il.
Proboszcz i dziekan w Sierpcu.

Mieczkowski, Zbigniew

100. SZATKOWSKA, Lena.: Oficer generała Maczka: spotkanie w TNP / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 41, s. 8, il.
Spotkanie ze Zbigniewem Mieczkowskim.

Milke, Wacław

- BeeS.: Wacław Milke powrócił = poz. 339
— (rt): Druh Wacław Milke. Harcerz wierny ideałom = poz. 353

Olewnik, Krzysztof

- LATKOWSKI, Sylwester.: Sieć na sieć = poz. 220
— WASSERMANN, Zbigniew.: Co SLD ma wspólnego ze śmiercią Olewnika = poz. 221

Rutkowski, Tadeusz (ks.)

101. RUTKOWSKI, Tadeusz.: Chętnie poszedłbym na dalsze studia / Tadeusz Rutkowski; rozm. przepr. Ireneusz Mroczkowski, Piotr Wilkowski. // Studia Płockie. – T. 37 (2009), s. 217–235
Rozmowa z wieloletnim rektorem i profesorem Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku.

Stolarski, Dariusz

102. MICHALSKI, Krzysztof.: Zapomniane dziesięciolecie: o Dariuszu Stolarskim, z jego kolegą z konspiracyjnej trójki, dziennikarzem, Krzysztofem Michalskim rozmawia Rafał Wereszczaka / Krzysztof Michalski; rozm. przepr. Rafał Wereszczaka. // Express Płocki. – 2009, nr 8, s. 6, il.

103. SZATKOWSKA, Lena.: Płock przypominał o Darku Stolarskim: w szesnastą rocznicę śmierci / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 43, s. 21, il.
Odświeżenie tablicy pamiątkowej.

104. WIECZORKOWSKI, Mariusz A.: Powrót demonów / Mariusz A. Wieczorkowski. // Sygnały Płockie. – 2009, nr 19, s. 13–14, il.

Szczypiorski (rodzina)

105. GAŚSIOROWSKI, Paweł Bogdan.: Szczypiorscy / Paweł Bogdan Gąsiorowski. // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 18–20, il.
Historia sierpeckiej rodziny.

Trojanowski, Tadeusz

106. WALCZAK, Ewa.: W 30. rocznicę śmierci Tadeusza Trojanowskiego – wieczornica / Ewa Walczak. // Głos Gostyniński. – 2009, nr 12, s. 4, il.
Tadeusz Trojanowski – badacz dziejów Gostynina i Ziemi Gostynińskiej.

Wróbel, Władysław

107. WOŹNIAK, Hubert.: Zamartwiam się o was...: 17 września – rocznica sowieckiej agresji / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 218, s. 2, il.
Władysław Wróbel – pedagog, płocki radny, jeniec obozu w Starobielsku.

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Geologia. Hydrologia

108. ŚMIGIELSKI, Marcin.: Jak naukowcy uratowali jezioro: książka / Marcin Śmigielski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 47, s. 16, il.
Zawiera rec. książki: O przyszłość jezior Pojezierza Łąckiego. – Płock, 2009.

Roślinność. Zwierzęta

- (lesz): Kormorany, mewy, żurawie... = poz. 240
109. WOŹNIAK, Hubert.: Tumska Góra z górki / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 293, s. 1, il.
Renowacja Wzgórza Tumskiego.

Ochrona środowiska

110. Region płocki, Kujaw i Ziemi Kutnowskiej – regionem świadomych ekologicznie / red. Janina Kawatczewska we współpracy z Iwoną Marczak i Emilią Cybulską. – Płock: Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, 2009. – 48 s.: fot.; 30 cm. – ISBN 978-83-61177-06-7

- ŚMIGIELSKI, Marcin.: Jak naukowcy uratowali jezioro = poz. 108
Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

- KRYSIAK, Mirosław.: Gmina Nowy Duninów = poz. 208
111. MICHALAK, Piotr.: Rozwój infrastruktury dla turystyki rowerowej na terenie Pojezierza Gostynińskiego / Piotr Michalak, Agnieszka Żukowska. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne. – T. 10 (2009), s. 143–157, il.

112. ŻABOWSKI, Piotr.: Na wysokim brzegu skarbów nie brakuje: zwiedzamy Brwilno i Brudzeński Park Krajobrazowy / Piotr Żabowski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 46, s. 23, il.

113. ŻABOWSKI, Piotr.: Pełne tajemnic zachodnie rubieże Mazowsza: zaglądamy do Murzynowa i Rokicia / Piotr Żabowski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 48, s. 19, il.

114. ŻABOWSKI, Piotr.: Śladami dawnych fabryk i wspaniałych pałaców: podjeżdżamy do Soczewki i Nowego Duninowa / Piotr Żabowski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 52, s. 16, il.

III. LUDNOŚĆ

Demografia

- KOWALSKI, Rafał.: Kwiatka, Synagogalna – teraz to dla nas zupełnie inne ulice = poz. 250
— Księga Pamięci Żydów Biezuńskich = poz. 117

IV. HISTORIA

Archiwistyka

115. MARCINIAK, Jola.: Znajdź przodka w sieci!: wyjątkowy projekt Archiwum Państwowego w Płocku / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 45, s. 1, 4, il.

116. (Rt): Po nich ja płacę / (rt). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 19, s. 16
Dzień Kultury Żydowskiej w Archiwum Państwowym w Płocku.

Archeologia

- KORDALA, Tomasz.: Archeologiczne badania wykopaliskowe w Smorzewie = poz. 271

Historia miejscowości

Biezuń

117. Księga Pamięci Żydów Biezuńskich / przedm. Szewach Weiss; [tł. Adam Bielecki; red. Artur K.F. Wołosz]; Towarzystwo Przyjaciół Bieźunia, Muzeum Małego Miasta w Bieźuniu Oddział Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu. – Biezuń: Towarzystwo Przyjaciół Bieźunia: Muzeum Małego Miasta w Bieźuniu-Oddział Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, 2009. – 233, [1] s.: il.; 24 cm. – ISBN 978-83-929303-0-3

118. Sześć wieków Bieźunia: czasy – miejsca – ludzie. Cz. 2, Miejsca / pod red. Artura K. F. Wołosza; [aut. Stanisław Iłski i in.]. – Biezuń: Towarzystwo Przyjaciół Bieźunia: Muzeum Małego Miasta, 2009. – 107 s.: il. (w tym kolor.); 29 cm. – ISBN 978-83-909479-8-3

Brudzeń Duży (gmina)

- Młyny wodne na Skrwie i wspomnienia z nimi związane = poz. 303

Drobin

119. **GRODKIEWICZ, W.**: Kilka faktów z dziejów wypędzonego Narodu / oprac. W. Grodkiewicz. // Kontakt. – 2009, nr 75, s. 29–31, il.

Historia drobińskich Żydów.

Lisice Folwark (gm. Gozdowo)

120. **PYTELEWSKA, Maria.**: Lisice Folwark, Łysakowo, Miodusy: historie miejscowości / przygotowała Maria Pytełewska. // Słowo Gozdowa. – 2009, nr 4, s. 18–19, il.

Osówka (gm. Sierpc)

121. **KOWALSKI, Tomasz.**: Osówka – Lossau – rys historyczny wsi [cz. 1] / Tomasz Kowalski. // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 52–56, il.

Płock

- **KOWALSKI, Rafał.**: Kwiatka, Synagogałna – teraz to dla nas zupełnie inne ulice = poz. 250

- **ŁAKOMSKI, Mirosław.**: Rejs po płockim peerelu = poz. 79

122. **(RŁ).**: Perełki Peerelki / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 21, s. 16, il.

- Zawiera rec. książki: Rejs po płockim PRL-u / Mirosław Łakomski. – Płock, 2009.

- **(rł).**: Po nich ja płaczę = poz. 116

123. **SZATKOWSKA, Lena.**: Z Mirosławem Łakomskim po PRL-u: premiera nowego albumu / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 9, il.

- Zawiera rec. książki: Rejs po płockim PRL-u / Mirosław Łakomski. – Płock, 2009.

Sierpc

- **STANISZEWSKA, Magdalena.**: Wystawa w czytelni biblioteki miejskiej = poz. 342

Opracowania według okresów

1795–1918 r.

124. **MIODUSZEWSKA, Monika.**: Pisał Padlewski: nie zbadane listy / Monika Mioduszevska. // Express Płocki. – 2009, nr 12, s. 7, il.

- Kopie listów Zygmunta Padlewskiego.

1918–1939 r.

- **KALINOWSKI, Jan R.**: Działalność społeczna w Płocku i powiecie płockim w latach 1918–1929. Próba analizy zjawiska na podstawie dokumentu rejestracyjnego Starostwa Płockiego z tego okresu = poz. 168

- **KUBIŃSKI, Zbigniew.**: Wspomnienia wiejskiego nauczyciela (lata międzywojenne) – [cz.1] = poz. 84

1939–1945 r.

- **KONARSKA-PABINIAK, Barbara.**: Pamięci męczenników w sutannie = poz. 324

- **KOWALSKI, Rafał.**: Kwiatka, Synagogałna – teraz to dla nas zupełnie inne ulice = poz. 250

- **(rł).**: Prędzej się powieszę, niż kogoś wydam = poz. 85

- **(rł).**: W dowód pamięci i w imię prawdy = poz. 195

125. **SEWERYNIAK, Henryk (1951–).**: Nikt nie ma większej miłości...: męczeństwo kapłanów gostyńskich w latach II wojny światowej / Henryk Seweryniak, Łukasz Zieliński. – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2009. – 150 s.: il.; 20 cm. – Bibliogr. s. 143–147. – ISBN 978-83-61193-50-0

- **SIUTA, Małgorzata.**: Nazwiska w marmurze = poz. 196

- **SZATKOWSKA, Lena.**: Oficer generała Maczka = poz. 100

- **WICHOWSKA, Małgorzata.**: Literatura i wojna = poz. 91

- **WOŹNIAK, Hubert.**: Zamartwiam się o was = poz. 107

26. **ZALEWSKA-OPASIŃSKA, Bogumiła.**: Uroczystość upamiętniająca 70-tą rocznicę Bitwy pod Dobrzykowem 1939 r. / Bogumiła Zalewska-Opasińska. // Echo Gąbina. – 2009, nr 3, s. 17–19, il.

27. **ZDROJEWSKI, Marek Z.**: W hołdzie bohaterom września 1939 r. Marek Z. Drojewski, [et. al.]. // Nasz Sierpc. – 2009, nr 4, s. 3–7, il.

1944–1989 r.

128. **GARKOWSKI, Longin.**: Zdjęcia z internowania / Longin Garkowski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 291, s. 4–5, il.

- Zdjęcia z okresu stanu wojennego 1981–1983 r. w Polsce.

- **GIERULA, Barbara Ewa.**: Branka w kamazie. Ukryta forma represji działaczy „Solidarności” regionu płockiego na przykładzie Zygmunta Gieruli i Kazimierza Cieślika = poz. 188

- **MICHALSKI, Krzysztof.**: Zapomniane dziesięciolecie = poz. 102

- **ORŁOWSKA, Milena.**: „trzynasty dwunasty” na zamku = poz. 309

- **SIUTA, Małgorzata.**: Nazwiska w marmurze = poz. 196

- **SZATKOWSKA, Lena.**: Płock przypominał o Darku Stolarskim = poz. 103

- **WIECZORKOWSKI, Mariusz A.**: Powrót demonów = poz. 104

V. ETNOGRAFIA

Muzyka ludowa

- **PASZKIEWICZ, Tomasz.**: Festiwalowe zmagania przeszły już do historii = poz. 263

- **ŚMIGIELSKI, Marcin.**: Festiwal folkloru w Łącku = poz. 264

Sztuka ludowa

- **RUMIŃSKI, Robert.**: Kolekcja rzeźby w zbiorach Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu = poz. 286

Obrzędy. Obyczaje

- **GABRYCHOWICZ, Justyna.**: Kiedy wół do wołu gada = poz. 283

- **JEZERSKA-CHALICKA, Agnieszka.**: Boże Narodzenie na Mazowszu = poz. 284

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne

- **CHRZANOWSKA, Barbara.**: Potencjał rozwojowy Mazowsza płockiego = poz. 152

129. **SZATKOWSKI, Tomasz.**: PKS – tak, Orlen i PERN – nie: minister Budzanowski o prywatyzacji / Tomasz Szatkowski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 48, s. 5, il.

- Wizyta w płockiej Łoży Business Centre Club.

130. **Unijne wsparcie dla nowych projektów Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego.** // Dziennik Gazeta Prawna. – 2009, nr 193, s. F6–F7, il.

Statystyka

- **Biuletyn Statystyczny Województwa Mazowieckiego** = poz. 8

- **Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2009** = poz. 46

- **Województwo mazowieckie 2009** = poz. 61

Budownictwo. Inwestycje

- **ADAMSKA, Anna.**: Być przed innymi: kolejny klucz do sukcesu = poz. 160

- **al.**: Intensywny rok w składaniu wniosków przez Gminę Saniki = poz. 198

131. **BADOWSKI, Kazimierz.**: Trzy jubileusze: Dzień Budowlanych / Kazimierz Badowski; rozm. przetr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2009, nr 11, s. 3, il.

- Rozmowa z przewodniczącym Płockiego Oddziału Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa.

- **KOWALSKI, Rafał.**: Nasze zabytki sięgną bruku = poz. 298

132. **STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.**: Bulwar, granit i 300 rzymskich monet: rośnie konkurencja dla Płocka / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 44, s. 11, il.

- Skarpa w Wyszogrodzie i plany utworzenia Muzeum Wisły.

- **SZATKOWSKI, Tomasz.**: Warto się pospieszyć = poz. 164

Przemysł chemiczny

133. **MIODUSZEWSKA, Monika.**: Czekać na decyzję: w OBR związku chcą prywatyzacji pracowniczej / Monika Mioduszevska. // Express Płocki. – 2009, nr 14, s. 6, il.

Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego w Płocku.

Operator Logistyczny Paliw Płynnych

— **SOSZYŃSKI, Robert.**: Połączenie z OLPP sfinalizujemy jeszcze w listopadzie = poz. 148

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

134. **BP.**: Kontrakty na ropę: umowy na lata 2010–2012 / BP. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 24, s. 1, il.

135. **CHALUPEC, Igor.**: Oblężenie Możejek: rozmowa z byłym prezesem PKN Orlen / Igor Chalupiec; rozm. przepr. Adam Grzeszak. // Polityka. – 2009, nr 45 s. 44–46; il. Problemy PKN ORLEN SA z litewską rafinerią.

136. **Dobre prognozy dla petrochemii:** silna pozycja Koncernu w regionie / Biuro Prasowe. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 21, s. 2, il. Sytuacja PKN ORLEN na rynku tworzyw sztucznych.

137. **JANAS, Paweł.**: Stacje Orlenu idą po rekord / Paweł Janas. // Puls Biznesu. – 2009, nr 215, s. 02–03, il.

138. **KOŃSKI, Wiesław.**: Geneza budowy, lokalizacja i projektowanie VI rafinerii (Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku) / Wiesław Koński. // Notatki Płockie. – 2009, nr 4/221, s. 27–37, il.

— **KOWALCZYK, Eugeniusz.**: Bądźmy ich rodziną = poz. 170

139. **KRAWIEC, Jacek.**: Mam do wydania 5 miliardów dolarów / Jacek Krawiec; rozm. przepr. Bartłomiej Mayer i Jakub Kurasz. // Rzeczpospolita. – 2009, nr 257, s. B16, il.

Negocjacje w sprawie długoterminowych kontraktów na dostawy ropy dla PKN ORLEN SA.

— **(lesz).**: Chalupiec i Filipowicz o największej inwestycji PKN Orlen = poz. 239

140. **ŁAKOMA, Agnieszka.**: Rafineriom nie zabraknie ropy / Agnieszka Łakoma. // Rzeczpospolita. – 2009, nr 280, s. B11, il.

141. **NIEDWOROK, Josef.**: Star świeci coraz jaśniej: podsumowanie mijającego roku w spółce ORLEN Deutschland / Josef Niedworok; rozm. przepr. Wiesław Milkiewicz. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 25, s. 8, il.

142. **PIĘTAK, Mariusz.**: Tajniki zarządzania siecią: sieć stacji paliw / Mariusz Piętaś; rozm. przepr. Grzegorz Rychlewski. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 20, s. 3, il. Rozmowa z dyrektorem Biura Zarządzania Siecią Detaliczną w PKN ORLEN.

143. **Polski Koncern Naftowy ORLEN Spółka Akcyjna.** // Magazyn Kariera 2009, s. 44–47, il.

Zatrudnienie absolwentów szkół, praktyki studenckie i staże absolwentkie w PKN ORLEN SA.

144. **Protopleści Orlenu.** Z. 11, 13, 15, Władysław Wawak, Włodzimierz Derecki, Konrad Jaskóła/ tekst Aleksander Puchowicz, Henryk Rybak, Maciej Górzyński. – Płock: Stowarzyszenie Płockich Naftowców, 2009. – 27 s.; 23 s.; 40 s.: il.; 30 cm. – (O nich się mówiło). – ISBN 978-83-9262246-7-7

145. **SIUTA, Małgorzata.**: Kombinat zmienił Płock / Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 281, s. 1, 5, il. 50-lecie Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN SA.

146. **WAWRZEŃCZAK, Michał.**: Przeciwdziałamy zagrożeniom: optymalizacja przynosi rezultaty / Michał Wawrzeńczak; rozm. przepr. BC. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 22, s. 8, il. Rozmowa z prezesem Zarządu ORLEN Ochrony.

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” SA

147. **LEWANDOWSKI, Cezary.**: Łączą nas proste i jasne cele / Cezary Lewandowski; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2009, nr 9/10, s. 1, 3, il.

Rozmowa z przewodniczącym NSZZ Pracowników PERN „Przyjaźń” S.A. w Płocku.

148. **SOSZYŃSKI, Robert.**: Połączenie z OLPP sfinalizujemy jeszcze w listopadzie : rozmowa z prezesem PERN Przyjaźń

/ Robert Soszyński; rozm. przepr. Michał Duszczyk. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2009, nr 216, s. D2, il.

Tworzenie Grupy PERN – z PERN, OLPP i Naftoportu.

Rolnictwo

149. **BUGAJ, Tomasz.**: Z myślą o klientach / Tomasz Bugaj; rozm. przepr. Jadwiga Skibowska. // Wieś Mazowiecka. – 2009, nr 10, s. 4, il.

Tomasz Bugaj z Żagot – Wicemistrz Województwa Mazowieckiego w konkursie AGROLIGA 2009 – w kategorii „Firma”.

Komunikacja. Transport. Łączność

150. **Bezpieczeństwo w ruchu drogowym:** podsumowanie działalności WORD Płock w zakresie BRD w 2009, roku. // Nasz Płock. – 2009, nr 12, s. 17, il.

Wojewódzki Ośrodek Ruchu Drogowego w Płocku.

— **BOGAJEWICZ, Mikołaj.**: Transport dworski w zbiorach Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu = poz. 282

151. **Budowa dróg ze środków unijnych.** // Echo Gąbina. – 2009, nr 3, s. 4–5, il.

Dot. Gminy Gąbin.

152. **CHRZANOWSKA, Barbara.**: Potencjał rozwojowy Mazowsza płockiego / Barbara Chrzanowska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 10, s. 40, il.

Samorządowy Instrument Wsparcia Rozwoju Mazowsza.

153. **KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.**: Prywatyzacja PKS nieuchronna / Barbara Konarska-Pabiniak. // Głos Gostyński. – 2009, nr 12, s. 6, il.

— **(m.d.).**: Zmiany, ale nie szybko = poz. 209

— **Pamiętka z Płocka** = poz. 299

154. **PASZKIEWICZ, Tomasz.**: Będzie kasa na modernizację dróg lokalnych / Tomasz Paszkiewicz. // Extra Gostynin. – 2009, nr 23, dod. Extra TV, s. IV, fot.

155. **ŚMIGIELSKI, Marcin.**: Co dalej z gostyńskim PKS-em: prywatyzacja czy komunalizacja? / Marcin Śmigielski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 46, s. 14, il.

Gospodarka komunalna. Pożarnictwo. Cmentarze

156. **STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.**: Cmentarz z duchem... czasu: zdjęcia wszystkich grobów w Internecie, zapalenie świeczki na zamówienie / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 43, s. 1, 4, il. Cmentarz Komunalny w Płocku.

157. **ŚMIGIELSKI, Marcin.**: Strażacy obchodzili 50-lecie: w Staropolu / Marcin Śmigielski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 49, s. 27, il.

158. **URBAŃSKI, Mariusz.**: Pionierskie działania Burmistrza Miasta Sierpca / Mariusz Urbański. // Fundusze Unijne dla Mazowsza: Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013. – 2009, [R. 1], nr 6, s. 18–19, il. Planowanie rozbudowy i modernizacji składowiska odpadów w Rachocinie k. Sierpca.

159. **WOŹNIAK, Hubert.**: Rekord był bardzo blisko / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 257, s. 1, il. 10. kwesta na renowację zabytkowych nagrobków na Cmentarzu Rzymsko-Katolickim (Starym) przy ul. Floriana Kobylińskiego w Płocku.

Gospodarka mieszkaniowa

160. **ADAMSKA, Anna.**: Być przed innymi: kolejny klucz do sukcesu: MTBS nie zwalnia tempa / Anna Adamska. // Płocki Kalejdoskop Miesiąca. – 2009, nr 7–8, s. 14–15, il. Oddanie do użytku nowych bloków na Podolszyczach Południe w okolicy kościoła św. Wojciecha.

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Zagadnienia ogólne

161. **NOWAKOWSKI, Andrzej.**: Dwa lata w Sejmie / Andrzej Nowakowski; rozm. przepr. Tomasz Szatkowski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 11, il.

Rozmowa z posłem Platformy Obywatelskiej.

Unia Europejska

- Aktywizowanie niepełnosprawnych i bezrobotnych w powiecie plockim = poz. 181
- Fundusze Unijne dla Mazowsza = poz. 18, 19
162. Płock: Oddział Zamiejscowy MJWPU. // Fundusze Unijne dla Mazowsza: Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013. – 2009, [R. 1], nr 4, s. 12, il.
163. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013 zmienia Mazowsze. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2009, nr 242, dod. s. F1–F8, il.
- SOBOCIŃSKA, Anna.: Aktywna integracja w powiecie plockim = poz. 187
164. SZATKOWSKI, Tomasz.: Warto się pośpieszyć: pieniądze unijnych na Mazowszu Płockim coraz mniej / Tomasz Szatkowski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 41, s. 1, 4, il.
- Unijne wsparcie dla nowych projektów Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego = poz. 130
- ### Partie polityczne
- MICHALSKI, Krzysztof.: Zapomniane dziesięciolecie = poz. 102
- SZATKOWSKA, Lena.: Płock przypomniat o Darku Stolarskim = poz. 103
- WIECZORKOWSKI, Mariusz A.: Powrót demonów = poz. 104
- ### Organizacje społeczne
- BADOWSKI, Kazimierz.: Trzy jubileusze = poz. 131
- Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych = poz. 7
165. CIEŚLIK, Kazimierz.: Z perspektywy mijającego roku / Kazimierz Cieślik. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 4–6, il.
166. GSZ.: Sztandar i ambulans: jubileusz 90-lecia Polskiego Czerwonego Krzyża / GSZ. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 47, s. 19, il.
167. JELEC, Antoni.: Sprawozdanie Prezesa Zarządu Okręgowego ZKRPIBWP w Płocku na posiedzeniu Zarządu w dniu 29 października 2009 roku / Antoni Jelec. // Biuletyn Zarządu Okręgowego ZKRPIBWP w Płocku. – 2009, nr 11(123), s. 6–8
168. KALINOWSKI, Jan R.: Działalność społeczna w Płocku i powiecie plockim w latach 1918–1929. Próba analizy zjawiska na podstawie dokumentu rejestracyjnego Starostwa Płockiego z tego okresu / Jan R. Kalinowski. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Nauki Ekonomiczne. – T. 10 (2009), s. 171–193, il.
- KALINOWSKI, Jan R.: Oświata niepubliczna na Ziemi Płockiej – jej rola i znaczenie w procesie edukacyjnym = poz. 243
169. KOCZNUR, Agnieszka.: Młodzi na pomoc / Agnieszka Kocznur. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 42, dod. Gość Płocki, nr 42/36, s. VI–VII, il.
- Maltańska Służba Medyczna.
170. KOWALCZYK, Eugeniusz.: Bądźmy ich rodziną: Fundacja ORLEN – Dar Serca / Eugeniusz Kowalczyk. // Orlen Ekspres. – 2009, nr 24, s. 6, il.
- MAJCHRZAK, Stanisław.: II Mazowieckie Dni Integracji = poz. 261
171. MARCINIAK, Jola.: Coraz więcej chorych kobiet: płockie Amazonki nie poddają się / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 45, s. 11, il.
- Płockie Stowarzyszenie „Amazonki”.
172. MATUSIAK, Ewa Lilianna.: Godni Naśladowania 2008: II edycja konkursu / Ewa Lilianna Matusiak. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 22–27, il.
173. OLEDRZYŃSKA, Krystyna.: Rys historyczny i działalność Stowarzyszenia Twórców Kultury w Płocku / Krystyna Oledrzyńska. // Znaj. – 2009, nr 4, s. 146–147
174. Płockie Stowarzyszenie Przyjaciół Książki i Bibliotek. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 35, il.
- Obchody Roku Juliusza Słowackiego.
75. Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury: srebrny jubileusz. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 30, il.
176. Polski Czerwony Krzyż. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 41, il.
177. Stowarzyszenie Autorów Polskich Oddział Płock. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 34, il.
- Czasopismo „Znaj” wydawane przez stowarzyszenie.
178. Towarzystwo Wiedzy Powszechnej. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 37–38, il.
179. Zakład Doskonalenia Zawodowego w Płocku. // Biuletyn Płockich Organizacji Pozarządowych. – 2009, s. 36, il.
- ### Organizacje młodzieżowe
180. KOWALSKA, Hanna.: XXX lat z Januszem Korczakiem / Hanna Kowalska. // Nasz Sierpc. – 2009, nr 4, s. 32–33, il.
- Rocznica nadania sierpeckiemu hufcowi imienia Janusza Korczaka.
- ### Praca. Bezrobocie
181. Aktywizowanie niepełnosprawnych i bezrobotnych w powiecie plockim: Powiatowe Centrum Pomocy w Płocku. // Extra Płock. – 2009, nr 15, s. 5, il.
- Forum Organizacji Pozarządowych i Osób Niepełnosprawnych zorganizowane przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Płocku.
- Polski Concern Naftowy ORLEN Spółka Akcyjna = poz. 143
182. SIEROCKA, Iwona.: Centrum Aktywizacji Zawodowej / Iwona, Sierocka. // Powiat Płocki. – 2009, nr 42, s. 15–16, il.
- Centrum Aktywizacji Zawodowej w powiecie plockim.
- SOBOCIŃSKA, Anna.: Aktywna integracja w powiecie plockim = poz. 187
- ### Opieka społeczna
- Aktywizowanie niepełnosprawnych i bezrobotnych w powiecie plockim = poz. 181
- KOCZNUR, Agnieszka.: Młodzi na pomoc = poz. 169
183. KOWALSKI, Rafał.: Indianin, czyli marszałek / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 211 s. 5, il.
- Projekt teatralno-filmowy „Skarb” przygotowany przez Piotra Bałę i Środowiskowy Dom Samopomocy w Słupnie.
184. KOWALSKI, Rafał.: Piórka mu się nie podobają. Komu? / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 281 s. 4, il.
- Projekt teatralno-filmowy „Skarb” przygotowany przez Piotra Bałę i Środowiskowy Dom Samopomocy w Słupnie.
185. MAJERSKA, Alina.: Dom Pomocy Społecznej: instytucja totalna czy alternatywna placówka opiekuńczo-wychowawcza / Alina Majerska. // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 8–9, il.
- Dom Pomocy Społecznej im. Jana Pawła II w Szczutowie.
- MATUSIAK, Ewa Lilianna.: Godni Naśladowania 2008 = poz. 172
186. SIUTA, Małgorzata.: Pięknie przystroiliście choinkę. Dziękujemy! / Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 301, s. 5, il.
- Zbiórka pieniędzy w ramach akcji „Choinka Dobroczynców” na rzecz Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 1 w Płocku.
187. SOBOCIŃSKA, Anna.: Aktywna integracja w powiecie plockim / Anna Sobocińska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 52, s. 23, il.
- ### Związki zawodowe
- GARKOWSKI, Longin.: Zdjęcia z internowania = poz. 128
188. GIERULA, Barbara Ewa.: Branka w kamasze. Ukryta forma represji działaczy „Solidarności” regionu płockiego na przykładzie Zygmunta Gieruli i Kazimierza Cieślika / Barbara Ewa Gierula. // Notatki Płockie. – 2009, nr 4/221, s. 38–48, il.
- LEWANDOWSKI, Cezary.: Łączą nas proste i jasne cele = poz. 147
- ### Zagadnienia socjologiczne
- FRĄCKOWIAK, Anna.: Nauka a jakość życia dorosłych studentów (na przykładzie studiów pedagogicznych) = poz. 234

- **PRZYBYSZEWSKA**, Kinga.: Tożsamość społeczno-kulturowa studentów pedagogiki PWSZ w Płocku = poz. 228
- Uroczystości. Miejsca pamięci narodowej**
189. **AL.**: Miejsca, które warto zobaczyć /al. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 2, s. 22–24, il.
Ciekawe miejsca w gminie Sanniki.
190. **AL.**: 11 Listopada – Święto wszystkich Polaków / al. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 2, s. 25–29, il.
191. **Bieg Niepodległości**: obchody 91. rocznicy Odzyskania Niepodległości. // Echo Gąbina. – 2009, nr 3, s. 24–25, il. Gąbin.
192. **KOPKA**, Mariola.: „Ojczyzna – jedno słowo, a tak wiele znaczy” / Mariola Kopka. // Słowo Gozdowa. – 2009, nr 4, s. 4–6, il.
193. **MIODUSZEWSKA**, Monika.: Płockie miejsca [nie]pamięci / Monika Mioduszevska. // Express Płocki. – 2009, nr 9, s. 6, il.
Zapomniane miejsca pamięci narodowej w Płocku.
194. **PASZKIEWICZ**, Tomasz.: Spotkanie wioślarskich pokoleń / Tomasz Paszkiewicz, fot. Jakub Linowski. // Extra Gostynin. – 2009, nr 23, s. 6, il.
„Parada wioślarzy w wigilię Dnia Niepodległości” w Płocku.
195. **(RŁ)**.: W dowód pamięci i w imię prawdy / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 17, s. 1, 5, il.
Posadzenie „Dębów Pamięci” w Radziwiu przy Szkole Podstawowej nr 5, przy kościele św. Benedykta i na cmentarzu w ramach ogólnopolskiej akcji „Katyń... ocalić od zapomnienia”, poświęconych zamordowanym oficerom.
196. **SIUTA**, Małgorzata.: Nazwiska w marmurze: rocznica Małachowiance / Małgorzata Siuta. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 220, s. 2, il.
Odświeżenie tablicy pamiątkowej ku czci nauczycieli i wychowanków LO im. Marszałka St. Małachowskiego poległych i zamordowanych w ZSRR.
- **ZDROJEWSKI**, Marek Z.: W hołdzie bohaterom września 1939 r. = poz. 127

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

197. **DANIELUK**, Jacek.: Historia zatoczyła koło: 90 lat służb skarbowych na Mazowszu Północnym / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 42, s. 11, il.
- Samorząd terytorialny**
198. **AL.**: Intensywny rok w składaniu wniosków przez Gminę Sanniki / al. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 2, s. 7–10, il.
Możliwości wsparcia budżetu gminy Sanniki ze środków województwa mazowieckiego.
199. **AL.**: Taki był 2009 rok / al. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 1, s. 30–33, il.
Podsumowanie działalności samorządu Gminy Sanniki za rok 2009 r.
200. **BOSZKO**, Michał.: Nie jesteśmy jeszcze hegemonem, ale... Powiat Płocki – Nr 1 na Mazowszu / Michał Boszko; rozm. przepr. Jacek Dąbrowski. // Płocki Kalejdoskop Miesiąca. – 2009, nr 7–8, s. 1, 9, il.
- **CIEŚLIK**, Kazimierz.: Z perspektywy mijającego roku = poz. 165
201. **CZERMIŃSKI**, Kazimierz.: Rozmowa z Kazimierzem Czermińskim / Kazimierz Czermiński, rozm. przepr. Ryszard Suty. // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 49–50, il.
Kazimierz Czermiński – radny z Sierpca.
202. **GAŁUSZEWSKI**, Andrzej.: Gmina Staroźreby: lider inwencji i kompetencji / Andrzej Gałuszewski, Piotr Szpakowicz. // Płocki Kalejdoskop Miesiąca. – 2009, nr 7–8, s. 10, il.
– (Panorama gmin i powiatów województwa mazowieckiego)
203. **Infrastruktura społeczna**. // Z Życia Naszej Gminy. – 2009, grudzień, s. 15–17, il.
Inwestycje w gminie Nowy Duninów.
204. **Inwestycje gminne**. // Kontakt. – 2009, nr 75, s. 7–9, il.
Dot. gminy Drobin.

205. **KALKOWSKI**, Dariusz.: Wywiad z wójtem Gminy Gozdowo / Dariusz Kalkowski; rozm. przepr. Ryszard Suty // Sierpeckie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 13–15, 27, il.
206. **KALKOWSKI**, Dariusz.: Zawsze dochodzimy do porozumienia / Dariusz Kalkowski; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2009, nr 9/10, dod. samorządowy 9(17)/2009, s. I–II, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)
Rozmowa z wójtem gminy Gozdowo.
207. **KOŚMIDER**, Marek.: Długoterminowe planowanie a nie doraźne działania / Marek Kośmider; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2009, nr 11, dod. samorządowy nr 11(20)/2009, s. 7–9, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)
Rozmowa z burmistrzem Sierpca.
208. **KRYSIĄK**, Mirosław.: Gmina Nowy Duninów / Mirosław Krysiak. // Powiat Płocki. – 2009, nr 42, s. 43–46, il.
Gmina Nowy Duninów w 2009 r.
209. **(M.D.)**.: Zmiany, ale nie szybko / (m.d.). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 20, s. 4
„Studium transportowe i bezpieczeństwa transportu w mieście Płocku” przygotowane przez Biuro Inżynierii Transportu z Poznania.
210. **Nagroda Marszałka Województwa Mazowieckiego**. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 47, s. 23–26, il.
X edycja Nagrody Marszałka.
- **Polityka edukacyjna Miasta Płocka na lata 2009–2015** = poz. 245
211. **PRZEDPEŁSKA**, Jadwiga.: Wyrozumiałość i pracowitość gwarancją rozwoju gminy / Jadwiga Przedpełska; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2009, nr 9/10, dod. samorządowy 10(19)/2009, s. A–B, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)
Rozmowa z wójtem gminy Mochowo.
212. **SIEROCKI**, Adam.: Z prac rady / Adam Sierocki. // Powiat Płocki. – 2009, nr 42, s. 5–7, il.
Podsumowanie prac Rady Powiatu Płockiego za IV kwartał 2009 r.
- **STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA**, Blanka.: Bulwar, granit i 300 rzymskich monet = poz. 132
213. **STRADOMSKI**, Józef.: Gmina bez opozycji / Józef Stradomski; rozm. // Płocki Kalejdoskop Miesiąca. – 2009, nr 7–8, s. 11–13, il. – (Panorama gmin i powiatów województwa mazowieckiego)
Rozmowa z Wójtem Gminy Staroźreby.
214. **ŚNIECIKOWSKI**, Włodzimierz.: To był dobry rok: rozmowa z burmistrzem miasta Gostynina / Włodzimierz Śniecikowski; rozm. przepr. Barbara Konarska-Pabiniak. // Głos Gostyniński. – 2009, nr 12, s. 3, il.
Podsumowanie roku 2009.
215. **WALEWSKI**, Józef.: Z Urzędu Gminy / Józef Walewski. // Wieści znad Wisły. – 2009, nr 76, s. 2–3, il.
Otwarcie obiektu Gminnej Biblioteki Publicznej w Stubicach.
216. **WIŚNIEWSKI**, Sławomir.: Stworzenie nowoczesnego miasta to długotrwała i ciężka praca / Sławomir Wiśniewski; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2009, nr 12, dod. samorządowy nr 12(21)/2009, s. 11–12, il. – (Prezentacje miast i gmin Północnego Mazowsza.)
Rozmowa z Burmistrzem Miasta i Gminy Drobin.
217. **Z prac burmistrza**. // Nasz Sierpc. – 2009, nr 4, s. 9–10, il.
Sądownictwo
218. **BŁAZIŃSKA**, Małgorzata.: Liczy się każdy, nawet najmniejszy sukces / Małgorzata Błazińska; rozm. przepr. Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 45, s. 15, il.
Rozmowa z zawodowym kuratorem sądowym, kierownikiem zespołu kuratorów.
219. **JOL.**: Bez nich nie istniałby sąd: jubileusz 90-lecia / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 41, s. 5, il.
Kuratorska Służba Sądowa podlegająca Sądowi Okręgowemu w Płocku.

- **Kocznur Agnieszka.**: Był ślub? = poz. 321
- 220. LATKOWSKI, Sylwester.**: Sieć na sieć / Sylwester Latkowski, Piotr Pytlakowski. // Polityka. – 2009, nr 41, s. 34–35, il. Komisja śledcza do zbadania prawidłowości działań organów administracji rządowej w sprawie postępowań karnych związanych z uprowadzeniem i zabójstwem Krzysztofa Olewnika.
- 221. WASSERMANN, Zbigniew.**: Co SLD ma wspólnego ze śmiercią Olewnika / Zbigniew Wassermann; rozm. przepr. Mateusz Dąbrowski. // Nasz Dziennik. – 2009, nr 256, s. 4, il. Sejmowa komisja śledcza ds. Olewnika.

Bezpieczeństwo publiczne

- **KOWALSKI, Rafał.**: Rzut dyskiem na polu Robakiewicza = poz. 289
- **LATKOWSKI, Sylwester.**: Sieć na sieć = poz. 220
- **WASSERMANN, Zbigniew.**: Co SLD ma wspólnego ze śmiercią Olewnika = poz. 221

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia

- 222. BURACZYŃSKI, Zbigniew [Zygmunt].**: SPZ ZOZ w Gostyninie i kierunki działania: zdrowie i bezpieczeństwo / Zbigniew [Zygmunt] Buraczyński. // Głos Gostyniński. – 2009, nr 11, s. 6, il.
- 223. SOBIESKI, Paweł.**: Dobra sława / Paweł Sobieski. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2009, nr 4(104), s. 10, 14, il.
- Wypowiedź ustępującego po dwóch kadencjach przewodniczącego Okręgowej Rady Lekarskiej w Płocku.
- 224. WANECKI, Jarosław.**: 6 razy 6 / Jarosław Wanecki. // Biuletyn. Okręgowa Izba Lekarska w Płocku. – 2009, nr 4(104), s. 7–9, 12, il.
- Jarosław Wanecki – nowy przewodniczący Okręgowej Rady Lekarskiej 2009–2013 w Płocku.

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Szkolnictwo wyższe

- **GSZ.**: Brakuje samodzielnych pracowników naukowych = poz. 238

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa

- 225. KOZŁOWSKI, Aleksander.**: Z problematyki nauczania języków obcych seniorów / Aleksander Kozłowski, Małgorzata Znyk. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Neofilologia. – T. 15 (2009), s. 357–369. – Streszcz. w jęz. ang.
- Badanie przeprowadzone wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku.
- 226. MALINOWSKA, Urszula.**: Jubileusz Profesora / Urszula Malinowska. // Wiadomości Uczelniane. – 2009, nr 2(13), s. 6–7, il.
- 30-lecie pracy zawodowej prof. Aleksandra Kozłowskiego
- 227. MAŁECKA, Beata.**: Samorząd Studencki PWSZ w Płocku / Beata Małicka. // Wiadomości Uczelniane. – 2009, nr 2(13), s. 8–9, il.
- 228. PRZYBYSZEWSKA, Kinga.**: Tożsamość społeczno-kulturowa studentów pedagogiki PWSZ w Płocku / Kinga Matuszewska. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika. – T. 8 (2009), cz. I, s. 93–101, il.
- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007–2013 zmienia Mazowsze** = poz. 163
- **SZKOPEK, Grzegorz.**: Chór jest jak narkotyk = poz. 314
- 229. SZYMAŃSKA, Maria.**: Rozwijanie możliwości twórczych studentów pedagogiki w ramach zajęć z edukacji plastycznej / Maria Szumańska. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika. – T. 8 (2009), cz. I, s. 165–174
- 230. TOMASZEWSKA, Lilianna.**: Kształcenie pedagogów – strategie, koncepcje, idee: „Język – komunikacja – etyczność – twórczość” – sprawozdanie z III Ogólnopolskiej Kon-

ferencji Naukowej / Lilianna Tomaszewska, Agnieszka Głowała. // Edukacja Otwarta. – 2009, nr 2, s. 165–172

- 231. Twórczość „codzienna” w praktyce edukacyjnej:** praca zbiorowa / pod red. nauk. Macieja Kołodziejkiego. – Płock: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2009. – 184 s.: il. kolor.; 24 cm. – Bibliogr. s. 171–182.

- 232. ZNYK, Małgorzata.**: Jubileusz 10-lecia Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku / Małgorzata Znyk. // Wiadomości Uczelniane. – 2009, nr 2(13), s. 2–4, il.

Politechnika Warszawska.

Szkoła Nauk Technicznych i Społecznych

- **DĄDZIK, Dorota.**: Eksperyment w płockiej szkole podstawowej przykładem modernizacji kształcenia = poz. 246

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica

- 233. BARTUŚ, Ewa.**: Kreatywność nauczyciela w pracy z dzieckiem niepełnosprawnym / Ewa Bartuś. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika. – T. 8 (2009), cz. I, s. 175–189, il.
- Badania sondażowe wśród słuchaczy poddyplomowych studiów kwalifikacyjnych SWPW w Płocku.

- 234. FRĄCKOWIAK, Anna.**: Nauka a jakość życia dorosłych studentów (na przykładzie studiów pedagogicznych) / Anna Frąckowiak. // Edukacja Otwarta. – 2009, nr 2, s. 71–85, il.
- Wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów studiów niestacjonarnych na Wydziale Pedagogicznym Szkoły Wyższej im. P. Włodkowica w Płocku.

- 235. KOWALSKI, Rafał.**: Pierzasty wąż z papier-mâché / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 302, s. 2, il.
- Jan Harasymowicz – sportowiec, dziekan Wydziału Wychowania Fizycznego Szkoły Wyższej im. P. Włodkowica w Płocku.

- 236. SULKOWSKA, Ewa.**: Edukacja dla bezpieczeństwa przyszłych pedagogów i ich uczniów we współczesnym świecie komputerów i internetu, na przykładzie studiów na Wydziale Pedagogicznym Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku / Ewa Sulkowska, Daniel Korzon. // Zeszyty Naukowe / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica. – 2009, vol. 42, s. 47–67

Wyższe Seminarium Duchowne

- **RUTKOWSKI, Tadeusz.**: Chętnie poszedłbym na dalsze studia = poz. 101

- 237. Wykaz publikacji księży profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz innych kapłanów Diecezji Płockiej, c.d. (2004–2008)** / oprac. Daniel Brzeziński. // Studia Płockie. – T. 37 (2009), s. 247–319

Organizacje naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

- 238. GSZ.**: Brakuje samodzielnych pracowników naukowych: seminarium o szkolnictwie wyższym w Płocku / GSZ. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 48, s. 10, il.

- 239. (LESZ).**: Chalupiec i Filipowicz o największej inwestycji PKN Orlen : promocja w TNP / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 47, s. 7, il.

Promocja książki „Rosja, ropa, polityka” Igora Chalupca i Cezarego Filipowicza.

- 240. (LESZ).**: Kormorany, mewy, żurawie... premiera nowego wydawnictwa / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 44, s. 8, il.
- Premiera albumu „Ptaki Ziemi Płockiej” B. Kaźmierczak, K. Olejnicki, N. Gajewski i wystawa fotograficzna w TNP.

— (rt): Kazimierz Askarias – pamięć czy niepamięć? = poz. 87

— **SZATKOWSKA, Lena.**: O Kazimierzu Askanasie = poz. 88

— **SZATKOWSKA, Lena.**: Oficer generała Maczka = poz. 100

- 241. WRÓBEL, Maciej.**: Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Badania społeczne i ich rola w kształtowaniu postępu. Ciągłość i zmiana” / Maciej Wróbel. // Notatki Płockie. – 2009, nr 4/221, s. 55–56, il.

Konferencja w 150. rocznicę urodzin Ludwika Krzywickiego.

Oświata

Zagadnienia ogólne

- **CHRZANOWSKA**, Barbara.: Potencjał rozwojowy Mazowsza płockiego = poz. 152
- **DURMA**, Stanisław.: Pani Gabriela Biernacka nie żyje! = poz. 89
- 242. GSZ.**: Uczą i szkolą: 10 lat Centrum Edukacji / GSZ. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 50, s. 3, il.
- 243. KALINOWSKI**, Jan R.: Oświata niepubliczna na Ziemi Płockiej – jej rola i znaczenie w procesie edukacyjnym / Jan R. Kalinowski. // Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Pedagogika. – T. 8 (2009), cz. II, s. 297–312, il.
- 244. KAPITUROWSKA**, Zofia.: Jubileusz Tajnej Organizacji Nauczycielskiej / Zofia Kapiturowska. // Powiat Płocki. – 2009, nr 42, s. 23–26, il.
- 245. Polityka edukacyjna Miasta Płocka na lata 2009–2015.** – Płock: Urząd Miasta Płocka. Wydział Edukacji, 2009. – 26, [2] s.: fot. kolor.; 21 cm.
- **TRUSZCZYŃSKI**, Marek.: Refleksje nad postawami duchowieństwa diecezji płockiej na przełomie XIX i XX wieku wobec wychowania „państwowego” = poz. 338

Szkolnictwo podstawowe

- 246. DĄDZIK**, Dorota.: Eksperyment w płockiej szkole podstawowej przykładem modernizacji kształcenia / Dorota Dądzik, Mariusz Portalski. // Notatki Płockie. – 2009, nr 4/221, s. 49–54, il.
- Eksperyment w Szkole Podstawowej nr 11 polegający na włączeniu wizualizera do nauczania matematyki.
- 247. GSZ.**: Najmłodsza podstawówka: jubileusz SP 23 / GSZ. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 44, s. 6, il.
- 20-lecie Szkoły Podstawowej nr 23 w Płocku.
- 248. PARADOWSKA**, Jadwiga.: Rozmowa z panią dyrektorką Szkoły Podstawowej im. kard. Stefana Wyszyńskiego – mgr Jadwigą Paradowską / Jadwiga Paradowska, rozm. przepr. Mariola Kopka. // Słowo Gozdowa. – 2009, nr 4, s. 11–12, il.
- (rł): W dowód pamięci i w imię prawdy = poz. 195
- **Twórczość „codzienna” w praktyce edukacyjnej** = poz. 231
- 249. Z życia Zespołu Szkół w Drobinie.** // Kontakt. – 2009, nr 74, s. 19–27, il.

Szkolnictwo średnie

- **BEDNARCZYK**, Rafał.: Działalność stypendialna Fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia” na terenie diecezji płockiej w latach 2001–2008 = poz. 317
- **SIUTA**, Małgorzata.: Nazwiska w marmurze = poz. 196
- **Z życia Zespołu Szkół w Drobinie** = poz. 249

Szkolnictwo zawodowe

- 250. KOWALSKI**, Rafał.: Kwiatka, Synagoga – teraz to dla nas zupełnie inne ulice: młodzi Płocczanie w ogólnopolskim projekcie „Przywróćmy pamięć” / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 210, s. 2, il.
- Uczestnictwo Zespołu Szkół Ekonomiczno-Kupieckich im. Ludwika Krzywickiego w projekcie „Przywróćmy pamięć” o Żydach w Płocku.
- 251. LEMANOWICZ**, Andrzej.: Będziemy wierni jego ideom – jubileusz 30-lecia nadania imienia Zespołowi Szkół im. Stanisława Staszica w Gąbinie / Andrzej Lemanowicz. // Powiat Płocki. – 2009, nr 42, s. 27–30, il.
- **Zakład Doskonalenia Zawodowego w Płocku** = poz. 179

Szkolnictwo specjalne

- **SIUTA**, Małgorzata.: Pięknie przystroiliście choinkę. Dziękujemy! = poz. 186

Szkolnictwo muzyczne

- (lesz): Tryptyk o Marcinie Kamińskim = poz. 95
- 252. PASZKIEWICZ**, Tomasz.: Śpiewająca lekcja patriotyzmu / Tomasz Paszkiewicz, fot. WB. // Extra Gostynin. – 2009, nr 26, dod. Extra TV, s. V, il.

Festiwal Muzyki Polskiej w Państwowej Szkole Muzycznej w Gostyninie.

- 253. SZATKOWSKA**, Lena.: Pamięci doktora Marcina Kamińskiego: koncert i publikacja / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 45, s. 9, il.
- Koncert w płockiej szkole muzycznej i promocja książki „Płocki Tryptyk o Marcinie Kamińskim” Lidii Marii Trojanowskiej.

Kultura

Zagadnienia ogólne

- 254. GABRYCHOWICZ**, JUSTYNA.: Aby się nie nudzili: dziesięć lat Towarzystwa / Justyna Gabrychowicz. // Express Płocki. – 2009, nr 9, s. 11, il.
- Osiągnięcia Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Sierpeckiej w ciągu dziesięciu lat działalności.
- **Nagroda Marszałka Województwa Mazowieckiego** = poz. 210
- **OLĘDRZYŃSKA**, Krystyna.: Rys historyczny i działalność Stowarzyszenia Twórców Kultury w Płocku = poz. 173
- **Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury** = poz. 175
- **STANISZEWSKA**, Magdalena.: Medal Pro Domo Sua dla sierpeckich literatów – regionalistów – Haliny i Jana Burakowskich – 24.09.2009 r. = poz. 92
- **STANISZEWSKA**, Magdalena.: Sierpeccy regionaliści = poz. 93

Domy kultury

- 255. AL.**: 41 „Niedziela Sannicka”, / al. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 2, s. 3–5, il.
- 256. ANDRZEJCZYK**, Marzena.: Informacja z działalności kulturalnej w Gminie Sanniki za okres czerwiec – listopad 2009 / Marzena Andrzejczyk. // Wiadomości Sannickie. – 2009, nr 2, s. 36–39, il.
- 257. CHRZANOWSKA**, Barbara.: Chopinowskie inspiracje / Barbara Chrzanowska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 11, s. 54, il.
29. sannicki sezon artystyczny – koncerty chopinowskie.
- 258. GŁOWACKA**, Aleksandra.: U sąsiadów w Sannikach / Aleksandra Głowacka, Marzena Andrzejczyk, Anna Wojciechowska. // Wieści znad Wisły. – 2009, nr 76 s. 26–28, il.
- 259. NOWAK**, Bożena.: Sierpiec przyjazny artystom – XVII Ogólnopolski Plener Plastyczny / Bożena Nowak. // Kurier Sierpecki. – 2009, nr 4, s. 28–29, il.
- 260. PASZKIEWICZ**, Tomasz.: Poziom stale rośnie, a uczestników przybywa / Tomasz Paszkiewicz, fot. Włodzimierz Brzeziński. // Extra Gostynin. – 2009, nr 24, dod. Extra TV, s. V, il.
- Dom Kultury w Gostyninie. VII Ogólnopolski Turniej Tańca Towarzyskiego „O Puchar Dyrektora Domu Kultury w Gostyninie”.

Imprezy kulturalne

- **CHRZANOWSKA**, Barbara.: Chopinowskie inspiracje = poz. 257
- 261. MAJCHRZAK**, Stanisław.: II Mazowieckie Dni Integracji / Stanisław Majchrzak. // Nasz Sierpiec. – 2009, nr 4, s. 1–2, il.
- II Mazowieckie Dni Integracji w Sierpcu.
- 262. NOWAK**, Bożena.: XIV Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Kasztelania” / Bożena Nowak. // Nasz Sierpiec. – 2009, nr 4, s. 26–28, il.
- XIV Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Kasztelania” w Sierpcu.
- 263. PASZKIEWICZ**, Tomasz.: Festiwalowe zmagania przeszły już do historii / Tomasz Paszkiewicz, zdjęcia Włodzimierz Brzeziński, Piotr Mrówka. // Extra Gostynin. – 2009, nr 21, dod. Extra TV, s. IV–V, il.
- IV Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od kujawiaka do oberka” w Łącku.
- 264. ŚMIGIELSKI**, Marcin.: Festiwal folkloru w Łącku / Marcin Śmigielski. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 44, s. 18, il.
- IV Festiwal Folkloru i Kultury Ziemi Kujawskiej i Mazowieckiej „Od kujawiaka do oberka”.
- 265. WÓJEK DOBRA RADA.**: Niecodzienne Party w „Codziennym Mieście” / Wójeck Dobra Rada. // Extra Płock. – 2009, nr 8, s. 5, il.

„Rynek Sztuki” – coroczna impreza w Płocku.

Muzealnictwo

— STANUSZKIEWICZ–CEGŁOWSKA, Blanka.: Bulwar, granit i 300 rzymskich monet = poz. 132

— SZATKOWSKA, Lena.: Płockie ścieżki Broniewskiego = poz. 90

Muzeum Diecezjalne

266. MAŁECKA, Agnieszka.: Pasja życia i papież / Agnieszka Małicka. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 41, dod. Gość Płocki, nr 41/35, s. VI–VII, il.

„Kolekcja papieska” Aleksandra Pluszcza.

— MÜLLER, Ryszard.: Znałem Michała du Laurans = poz. 98

Muzeum Mazowieckie

267. Bolesław Biegas – artysta mało znany: z wizytą w muzeum. // Spotkania z Zabytkami. – 2009, nr 11, s. 32–33, il.

268. CHLEWIŃSKI, Zbigniew.: „Od Egzekucji do niewinnienia” / Zbigniew Chlewiński. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 12, s. 43, il.

Wystawa prac płockich artystów z kręgu sztuki naiwnej w dziale etnograficznym Muzeum Mazowieckiego.

269. CHRZANOWSKA, Barbara.: Pop-art według Hasióra / Barbara Chrzanowska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 11, s. 52, il.

Wystawa prac Władysława Hasióra.

270. KASPRZAK, Mariusz.: Józef Chełmoński. In memoriam / Mariusz Kasprzak. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 5/17, s. 6, il. W cyklu „Portrety” wystawa prac Józefa Chełmońskiego.

271. KORDALA, Tomasz.: Archeologiczne badania wykopaliskowe w Smorzewie / archeologia / Tomasz Kordala. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 4/16, s. 9, il.

272. KWIATKOWSKA, Małgorzata.: Działalność edukacyjna Muzeum Mazowieckiego w Płocku w roku szkolnym 2009/2010: edukacja / Małgorzata Kwiatkowska. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 4/16, s. 8, il.

273. KWIATKOWSKA, Mariola.: Sesja naukowa „Polskie art déco” / Mariola Kwiatkowska. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 5/17, s. 3, il.

274. (LESZ).: Artyści z Płockiego Zagłębia art brut : w spichlerzu sztuka naiwna / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 49, s. 9, il.

275. ŁOŚ, Zofia.: „Śniły mi się szarże...”: monumentalna instalacja na dziedzińcu muzealnym / Zofia Łoś. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 4/16, s. 3, il.

Kompozycja Bogusława Lustyka.

276. MATUSIAK, Krzysztof.: IV Piknik Archeologiczno–Etnograficzny MMP: imprezy doroczne / Krzysztof Matusiak, Grzegorz Piaskowski. // Biuletyn Muzealny. – 2009, nr 4/16, s. 6–7, il.

277. Muzeum Mazowieckie w Płocku: śladami historii, etnografii i sztuki. // Na Szlaku Książąt Mazowieckich. – 2009, nr 3, s. 15–16, il.

278. PLICHTA, Agnieszka.: W zawieszaniu... / Agnieszka Plichta. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 11, s. 53, il.

Wystawa pt. „Józef Chełmoński. In memoriam. W 160. rocznicę urodzin” w Muzeum Mazowieckim w Płocku.

279. (RŁ).: Sztuka skażona codziennością / sztuka w muzeum / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 17, s. 9, il.

Wystawa prac Władysława Hasióra.

280. (RŁ).: 600 kg sztuki / (rł). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 20, s. 11, il.

Prace Feliksa Tuszyńskiego w zbiorach Muzeum Mazowieckiego – dar malarza dla muzeum.

— STOŁOSKA–FUZ, Katarzyna.: Moje wspomnienia o Andrzejku Kucharskim (1949–2003) w szóstą rocznicę śmierci = poz. 97

281. SZATKOWSKA, Lena.: Józef Chełmoński in memoriam: a w Muzeum babie lato... / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 46, s. 9, il.

Muzeum Wsi Mazowieckiej

282. BOGAJEWICZ, Mikołaj.: Transport dworski w zbiorach Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu / [teksty Mikołaj Boga-

jewicz, Danuta Krześniak]. – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, 2009. – 54 s.: il. [w tym kolor.]; 30 cm. – ISBN 978-83-922800-5-7

283. GABRYCHOWICZ, Justyna.: Kiedy wół do wołu gada / Justyna Gabrychowicz. // Express Płocki. – 2009, nr 17–18, dod. Express Święteczny, nr 1, s. 6, il.

Zwyczaję bożonarodzeniowe na Mazowszu.

284. JEZERSKA–CHALICKA, Agnieszka.: Boże Narodzenie na Mazowszu / Agnieszka Jezerska-Chalicka. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 22, il.

285. Kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusa z Drążdżewa / [red. Robert Piotrowski]. – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, [ca 2009]. – 106 s.: il. kolor.; 24 cm. – Bibliogr. s. 106. – Streszcz. ang., kalendarium w jęz. pol. i ang. – ISBN 978-83-922800-1-9

— MAJCHRZAK, Stanisław.: II Mazowieckie Dni Integracji = poz. 261

286. RUMIŃSKI, Robert.: Kolekcja rzeźby w zbiorach Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu / Robert Rumiński [tekst]; [red. Robert Piotrowski; zdjęcia Dariusz Krześniak]. – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, 2009. – 115 s.: il. kolor.; 25 cm. – ISBN 978-83-922800-4-0

Kultura fizyczna. Sport

287. CHRZANOWSKA, Barbara.: Ognisty Anioł z Mazowsza / Barbara Chrzanowska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 12, s. 42, il.

Gala Sportów Walki „Angels of Fire–Redemption”

288. JOL.: Sobótka zda egzamin: I Mistrzostwa Polski w sprincie wiosłarskim / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 40, s. 37, il. 26. Memoriał Juliusza Kawieckiego w Płocku.

— KOWALSKI, Rafał.: Pierzasty wąż z papier–mâché = poz. 235

289. KOWALSKI, Rafał.: Rzut dyskiem na polu Robakiewiczza / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 297, s. 4, il.

Przedwojenny dyskobol i policjant Stanisław Aftański.

290. MARCINIAK, Jola.: Właściwy człowiek na właściwym miejscu: Bogdan Zajączkowski wiceprezesem Wisły Płock / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 44, s. 39, il.

291. PASZKIEWICZ, Tomasz.: Dwaj Polacy w motocyklowej elicie: podwójne podium dla ekipy Orlen Teamu w motocyklowych Mistrzostwach Świata / Tomasz Paszkiewicz. // Extra Gostynin. – 2009, nr 22, s. 6, il.

292. PASZKIEWICZ, Tomasz.: Święto młodych sportowców / Tomasz Paszkiewicz. // Extra Gostynin. – 2009, nr 28, s. 1, 3, il. Otwarcie dwóch kompleksów boisk „Orlik 2012” w Gostyninie.

293. WOŹNIAK, Hubert.: Rajd na płockiej skarpie startuje po raz trzeci / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 219, dod. Rajd Orlen, s. 1, il.

294. WOŹNIAK, Hubert.: Skąd ci chłopcy, na wspaniałych maszynach? / Hubert Woźniak. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 285, s. 4, il.

Fotografia z 1932 r. ze zlotu motocyklowego w Płocku.

— Wójeł Dobra Rada.: Niecodzienne Party w „Codziennym Mieście” = poz. 265

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Historia literatury. Krytyka literacka. Życie literackie

— CHRZANOWSKA, Barbara.: Prawdziwy poeta jest poezją = poz. 343

295. GRALA, Marek.: Maniery są nieśmiertelne: nazajutrz po Zaduszkach / Marek Grala; rozm. przepr. Andżelika Stefańska. // Express Płocki. – 2009, nr 11, s. 12, il.

Płocky poeci we wspomnieniach Marka Grali.

— (lesz).: Młodzi autorzy nagrodzeni = poz. 347

— OPALIŃSKI, Tomasz.: Rozmowa z księdzem, płockim poetą, małachowiakiem, absolwentem KUL-u = poz. 329

— Stowarzyszenie Autorów Polskich Oddział Płock = poz. 177

— ZALEWSKA–MIKULSKA, Maria.: Ma być po prostu nieba-

nalnie = poz. 357

Poezja

296. **BRZÓZKA**, Stanisław Jerzy (1944 –): Źródła / Stanisław Jerzy Brzózka; [zdj. Ewelina Zmysłowska]. – Wyszogrod: Urząd Gminy i Miasta; Płock: Wydawnictwo „Korepetytor” Marian Gałczyński, 2009. – 76, [5] s.: il. kolor.; 21 cm. – ISBN 978-83-61117-22-3
297. **KÜHN-CICHOCKA**, Anna.: Chichotki i Śmieszki / Anna Kühn-Cichocka; [il. Anna Kühn-Cichocka]. – Płock: Płockie Stowarzyszenie Twórców Kultury, 2009. – 39, [2] s.: il.; 21 cm. – ISBN 978-83-920963-8-2

Proza

- **MIODUSZEWSKA**, Monika.: Pisał Padlewski = poz. 124
- **WICHOWSKA**, Małgorzata.: Literatura i wojna = poz. 91

XIV. SZTUKA

Architektura. Planowanie przestrzenne

298. **KOWALSKI**, Rafał.: Nasze zabytki sięgną bruku: zaniebane skarby Płocka / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 284, s. 2, il.
Kuczka żydowska.
- **ORŁOWSKA**, Milena.: Pałac na poziomie = poz. 304
299. **Pamiętka z Płocka: Płock na starych i niedawnych pocztówkach z kolekcji Lecha Borzyma** = A souvenir from Płock: Płock in old and contemporary postcards from Lech Borzyma's collection / [do druku przygotował Leszek Franciszkiwicz; na ang. przetł. Wojciech Józwiak]. – Warszawa: Archiwum Państwowe w Płocku; Urząd Miasta Płocka, 2009. – 98 s: fot.(w tym kolor.); 23 cm. – Równoległe tekst pol. i ang. – ISBN 978-83-929779-0-2
- **STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA**, Blanka.: Bulwar, grani i 300 rzymskich monet = poz. 132
- **Wycieczka po gminie Brudzeń Duży** = poz. 77

Malarstwo. Galerie

- **CHLEWIŃSKI**, Zbigniew.: „Od Egzekucji do uniewinnienia” = poz. 268
- **(lesz)**.: Artyści z Płockiego Zagłębia art brut = poz. 274
- **NOWAK**, Bożena.: Sierpc przyjazny artystom – XVII Ogólnopolski Plener Plastyczny = poz. 259
- **Pamiętka z Płocka** = poz. 299
300. **STEFAŃSKA**, Andżelika.: Ratuszowa zemsta: chwalona w Paryżu, ignorowana w Płocku / Andżelika Stefańska. // Express Płocki. – 2009, nr 14, s. 12, il.
Galeria „Oto Ja” – sytuacja finansowa.
301. **SZATKOWSKA**, Lena.: Portrety i pejzaże: sztuka Japonii w Płocku / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 50, s. 9, il.
Wystawa drzeworytów japońskich w Płockiej Galerii Sztuki.

Zabytki

- **al.**: Miejsca, które warto zobaczyć = poz. 189
- **GUTOWSKI**, Wiesław.: Remont elewacji Fary = poz. 319
302. **(M.D.)**: Nowe zabytki / (m.d.). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 20, s. 1, 3, il.
Budynki wpisane do ewidencji zabytków w Płocku.
303. **Młyny wodne na Skrwie i wspomnienia z nimi związane** / opr. Rafał Słowiński. // Extra Płock. – 2009, nr 16, s. 5, il.
304. **ORŁOWSKA**, Milena.: Pałac na poziomie / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 294, s. 1, il.
Remont pałacu w Sannikach.
305. **PASZKIEWICZ**, Tomasz.: Wielka kasa na pałac w Sannikach / Tomasz Paszkiewicz, fot. Agnieszka Lewandowska. // Extra Gostynin. – 2009, nr 29, dod. Extra TV, s. V, il.
306. **Płockie zabytki** / opr. (m.d.). // Sygnały Płockie. – 2009, nr 20, s. 9, il.
Aktualna lista płockich zabytków.
- **WOŹNIAK**, Hubert.: Rekord był bardzo blisko = poz. 159
- **ŻABOWSKI**, Piotr.: Na wysokim brzegu skarbów nie braku-

je = poz. 112

- **ŻABOWSKI**, Piotr.: Pełne tajemnic zachodnie rubieże Mazowsza = poz. 113

Teatr

- **KOWALSKI**, Rafał.: Indianin, czyli marszałek = poz. 183
- **KOWALSKI**, Rafał.: Piórka mu się nie podobają. Komu? = poz. 184
307. **MARUSZEWSKA**, Małgorzata.: Francuskie klimaty w płockim teatrze / Małgorzata Maruszewska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 10 s. 42, il.
Koncert piosenki francuskiej pt. „Miłość... i nic więcej” w płockim teatrze zorganizowany przez J. J. Należytego.
308. **POGONOWSKI**, Mariusz.: Teatr bajkowy – teatr jak z bajki? / Mariusz Pogonowski; rozm. przepr. Jacek Dąbrowski. // Płocki Kalejdoskop Miesiąca. – 2009, nr 7–8, s. 19–20, il.
Rozmowa z aktorem, reżyserem, pełniącym obowiązki dyrektora naczelnego Teatru Dramatycznego im. Jerzego Szaniawskiego w Płocku.

Recenzje teatralne

309. **ORŁOWSKA**, Milena.: „trzynasty dwunasty” na zamku / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 290, s. 7, il.
Zawiera rec. przedstawienia: trzynasty dwunasty / Grażyna Przybylska-Wendt; Teatr Ateneum, Warszawa.
Obchody kolejnej rocznicy stanu wojennego.

Muzyka

- **al.**: 41 „Niedziela Sannicka” = poz. 255
- **CHRZANOWSKA**, Barbara.: Chopinowskie inspiracje = poz. 257
310. **DOBACZEWSKI**, Hubert.: Szukałem samotności na scenie / Hubert Dobaczewski; rozm. przepr. Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 48, s. 15, il.
Rozmowa z wokalistą zespołu Lao Che dot. debiutanckiej solowej płyty „Antyszanty”.
311. **DOROBK**, A.: Muzyka jest rozmową / A. Dorobek. // Sygnały Płockie. – 2009, nr 17, s. 12
Koncert Płockiej Orkiestry Symfonicznej pod batutą Agnieszki Duczmal.
312. **KOWALSKI**, Rafał.: Osiem minut, gromkie oklaski / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 288, s. 5, il.
Występ chórów Pueri i Puellae Plocenses na 10. Europejskich Spotkaniach Chóralnych w Warszawie.
- **(lesz)**.: Tryptyk o Marcinie Kamińskim = poz. 95
313. **PASZKIEWICZ**, Tomasz.: Wielkie wydarzenie muzyczne / Tomasz Paszkiewicz, fot. Irek Graff. // Extra Gostynin. – 2009, nr 26, s. 5, fot.
Koncert Magdy Piskorzycz w Billi Bow Clubie w Gostyninie.
- **SZATKOWSKA**, Lena.: Pamięci doktora Marcina Kamińskiego = poz. 253
314. **SZKOPEK**, Grzegorz.: Chór jest jak narkotyk: „Vox Juventutis” – miejsce dla ludzi z pasją / Grzegorz Szkopek. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 23, il.
315. **ŚWIERZYŃSKI**, Sławomir.: Święta z królem euro polo: z liderem Bayer Full Sławomirem Świerzynskim rozmawia Izabela Klimek / Sławomir Świerzynski. // Express Płocki. – 2009, nr 17–18, s. 13, il.

Film

- **Płockie Misje w Peru** = poz. 335

Fotografia

316. **BEES**.: Uśmiechnięte biennale: płockie wyzwanie dla polskich fotografików / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 27, il.
XV Biennale Plakatu Fotograficznego. Wystawa w Książnicy Płockiej.
- **GARKOWSKI**, Longin.: Zdjęcia z internowania = poz. 128
- **KOWALSKI**, Rafał.: Kobiety pięknie smućą się i uśmiechają. I fotografują = poz. 345
- **KOWALSKI**, Rafał.: Rzut dyskiem na polu Robakiewicza

= poz. 289

- ŁAKOMSKI, Mirosław: Rejs po płockim peerelu = poz. 79
- **Pamiętka z Płocka** = poz. 299
- (rł): Perelki Peerelki = poz. 122
- SZATKOWSKA, Lena.: Z Mirosławem Łakomskim po PRL-u = poz. 123

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

- **Arcybiskup** = poz. 86
- 317. **BEDNARCZYK, Rafał.**: Działalność stypendialna Fundacji „Dzieło Nowego Tysiąclecia” na terenie diecezji płockiej w latach 2001–2008 / Rafał Bednarczyk. // Miesięcznik Pasterski Płocki. – 2009, nr 1, s. 33–44, il.
Stypendia dla uzdolnionych gimnazjalistów.
- **FILIPOWICZ, Wojciech.**: [Duchowieństwo diecezji płockiej – recenzja] = poz. 83
- 318. **GERWATOWSKI, Józef.**: Budowa domu Bożego / Józef Gerwatowski. // W Duchu i Prawdzie. – 2009, nr 7, s. 9, il., nr 8, s. 6, il., nr 9, s. 5, il.
Historia budowy świątyni pod wezwaniem Maryi – Matki Kościoła w Gostyninie na podstawie spisanej wypowiedzi ks. kanonika Józefa Gerwatowskiego.
- **GIŻYŃSKA-BURAKOWSKA, Halina.**: Ksiądz Ludomir Wincenty Lissowski = poz. 99
- 319. **GUTOWSKI, Wiesław.**: Remont elewacji Fary / Wiesław Gutowski. // FanFary. – 2009, nr 3(30), s. 4–5, il.
- 320. **KŁODAWSKI, Krzysztof.**: Z dziejów parafii ewangelicko-augsburskiego wyznania w Sierpcu (1837–1914) / Krzysztof Kłodawski. // Notatki Płockie. – 2009, nr 4/221, s. 8–15, il. – Streszcz. w jęz. ang.
- 321. **KOCZNUR, Agnieszka.**: Był ślub? / Agnieszka Kocznur. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 46, dod. Gość Płocki, nr 46/40, s. VI–VII, il.
Sąd Biskupi w Płocku.
- 322. **KOCZNUR, Agnieszka.**: Kościół z trzema wieżami: stulecie kościoły / Agnieszka Kocznur. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 43, dod. Gość Płocki, nr 43/37, s. VIII, il. – (Panorama parafii.)
Parafia św. Filipa i Jakuba w Gozdowie.
- 323. **KOCZNUR, Agnieszka.**: Z Biblią na co dzień / Agnieszka Kocznur. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 50, dod. Gość Płocki, nr 50/44, s. VI–VII, il.
Lektorzy w płockich kościołach.
- 324. **KONARSKA-PABINIAK, Barbara.**: Pamięci męczenników w sutannie / Barbara Konarska-Pabiniak. // Głos Gostyniński. – 2009, nr 12, s. 5, il.
Zawiera rec. książki: Nikt nie ma większej miłości...: męczeństwo kapłanów gostynińskich w latach II wojny światowej / ks. Henryk Seweryniak, Łukasz Zieliński. – Gostynin, 2009.
- **Kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusa z Drądzewa** = poz. 285
- 325. **MAŁECKA, Agnieszka.**: Nasza Faustyna / Agnieszka Małecka. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 40, dod. Gość Płocki, nr 40/34, s. VI–VII, il.
Miejsca pobytu św. Faustyny – dom zakonny w Białej.
- **MAŁECKA, Agnieszka.**: Pasja życia i papież = poz. 266
- 326. **MAŁECKA, Agnieszka.**: Uczennice Patrona Europy: benedyktynki / Agnieszka Małecka. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 47, dod. Gość Płocki, nr 47/41, s. VIII, il. – (Zakony i Zgromadzenia Zakonne w diecezji.)
Benedyktynki w Sierpcu.
- 327. **MAMES, Tomasz Dariusz (1980–).**: Mistycy: szkice z duchowości i historii mariawitów / Tomasz Dariusz Mames. – Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”, 2009. – 268, [1] s.; 21 cm. – Bibliogr. s. 247–260. Indeks. – Streszcz. ang. – ISBN 978-83-60490-89-1
- 328. **Niegaszące wezwanie: nowe powołania misyjne.** // Gość Niedzielny. – 2009, nr 43, dod. Gość Płocki, nr 43/37, s. V, il. Misjonarze Diecezji Płockiej.
- 329. **OPALIŃSKI, Tomasz.**: Rozmowa z księdzem, płockim poetą, matachowiakiem, absolwentem KUL-u / Tomasz Opaliński; rozm. przepr. Ewelina Kozłowska. // FanFary. – 2009, nr 3(30), s. 2–4, il.
- 330. **PASZKIEWICZ, Tomasz.**: Męczennicy czekają na beatyfikację / Tomasz Paszkiewicz, fot. WB. // Extra Gostynin. – 2009, nr 26, dod. Extra TV, s. IV, il.
Księża: Apolinary Kaczyński, Antoni Dubas, Stanisław Krystosik, Kazimierz Stankiewicz – zamordowani w czasie drugiej wojny światowej w Wólce Łąckiej.
- 331. **PASZKIEWICZ, Tomasz.**: Młodzi gostynianie śpiewem chwalą Pana / Tomasz Paszkiewicz, współpraca Łukasz Flešzer. // Extra Gostynin. – 2009, nr 24, dod. Extra TV, s. IV, il. I edycja Czasu Uwielbienia.
- 332. **PIĘTKA, Włodzimierz.**: Apostołowie w sutannie: Palotyni / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 46, dod. Gość Płocki, nr 46/40, s. VIII, il. – (Zakony i Zgromadzenia Zakonne w diecezji)
Palotyni w Sierpcu.
- 333. **PIĘTKA, Włodzimierz.**: Oddane życie / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 48, dod. Gość Niedzielny, nr 48/42, s. VII, il.
Gostynińscy księża zamordowani przez hitlerowców podczas wojny.
- 334. **PIĘTKA, Włodzimierz.**: Uczą młodości: Salezianie / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2009, nr 45, dod. Gość Płocki, nr 45/39, s. VIII, il. – (Zakony i Zgromadzenia Zakonne w diecezji.)
Salezianie w Płocku.
- 335. **Płockie Misje w Peru:** [Film] / zdjęcia i montaż Grzegorz Mierzejewski. – Płock: Diecezjalny Ośrodek Misyjny, 2009. – 1 dysk optyczny (ca 26 min): dźwięk, kolor; 12 cm.
- 336. **RADKIEWICZ, Tomasz.**: Wieczór Chwały w Płocku, miście aniołów! / Tomasz Radkiewicz; rozm. przepr. Michał Chorzewski. // Extra Gostynin. – 2009, nr 19, s. 4, il. // Extra Płock. – 2009, nr 7, s. 5, il.
Rozmowa z duszpasterzem akademickim ks. Tomaszem Radkiewiczem nt. organizacji „Wieczorów Chwały” w Kościele św. Stanisława Kostki w Płocku.
- (rł): W dowód pamięci i w imię prawdy = poz. 195
- **RUTKOWSKI, Tadeusz.**: Chętnie poszedłbym na dalsze studia = poz. 101
- **SEWERYNIAK, Henryk.**: Nikt nie ma większej miłości = poz. 125
- 337. **SUMOWSKI, Marcin.**: Narodziny i rozwój kultu maryjnego w Sierpcu w II poł. XV i na początku XVI wieku / Marcin Sumowski. // Notatki Płockie. – 2009, nr 4/221, s. 3–7
- 338. **TRUSZCZYŃSKI, Marek.**: Refleksje nad postawami duchowieństwa diecezji płockiej na przełomie XIX i XX wieku wobec wychowania „państwowego” / Marek Truszczyński. // Studia Mazowieckie. – R. 4/11(2009), nr 4, s. 65–77
- **Wykaz publikacji księży profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz innych kapłanów Diecezji Płockiej, c.d. (2004–2008)** = poz. 237

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki publiczne

- 339. **BEES.**: Wacław Milke powrócił: przydałby się w mieście drugi działacz tego formatu / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 16, il.
Wystawa z Książnicy Płockiej „Druh Wacław Milke – harcerz wierny ideałom” w Miejskiej i Gminnej Bibliotece Publicznej w Wyszogrodzie.
- 340. **STANISZEWSKA, Magdalena.**: Obchody Roku Juliusza Słowackiego w Sierpcu: prelekcja dr Waldemara Smaszcza w Bibliotece Miejskiej / Magdalena Staniszevska. // Sierpec-

- kie Rozmaitości. – 2009, nr 4, s. 29–30, il.
341. **STANISZEWSKA**, Magdalena.: Promocja książki Jana Burakowskiego w bibliotece miejskiej / Magdalena Staniszevska. // Nasz Sierpc. – 2009, nr 4, s. 21, il.
342. **STANISZEWSKA**, Magdalena.: Wystawa w czytelni biblioteki miejskiej: poświęcona wydarzeniom II wojny światowej / Magdalena Staniszevska. // Nasz Sierpc. – 2009, nr 4, s. 22–23, il.
- **WALEWSKI**, Józef.: Z Urzędu Gminy = poz. 215
- Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego**
- **BeeS.**: Uśmiechnięte biennale = poz. 316
343. **CHRZANOWSKA**, Barbara.: Prawdziwy poeta jest poezją / Barbara Chrzanowska. // Kronika Mazowiecka. – 2009, nr 12, s. 44, il.
21. Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Władysława Broniewskiego „O liść dębu”.
344. **GAŚIOROWSKA**, Irmina.: Konkursy czytelnicze metodą i zachętą...: z doświadczeń naszych bibliotekarzy / Irmina Gaśiorowska, Agnieszka Grzelak. // Bibliotekarz Płocki. – 2009, nr 2, s. 55–57, il.
- Filia nr 9.
345. **KOWALSKI**, Rafał.: Kobiety pięknie smucą się i uśmiechają. I fotografują / Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza – Płock. – 2009, nr 229, s. 4, il.
- Wystawa fotografii Doroty Laur w Filii nr 5 Książnicy Płockiej.
346. **KRZEMIŃSKA**, Aneta.: Czym współczesna biblioteka urzeka młodego człowieka? : z doświadczeń naszych bibliotekarzy / Aneta Krzeźnińska. // Bibliotekarz Płocki. – 2009, nr 2, s. 42–49, il.
- Biblioteka dla dzieci im. Wandy Chotomskiej w Płocku.
347. (**LESZ**).: Młodzi autorzy nagrodzeni: o wielkich i małych tajemnicach świata / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 51, s. 26, il.
19. edycja Ogólnopolskiego Konkursu Literackiego dla dzieci i młodzieży „Młodzi twórcy literatury”.
348. **ŁAWNICKA**, Grażyna.: Duże Koło Małych Przyjaciół...: z doświadczeń naszych bibliotekarzy / Grażyna Ławnicka, Sylwia Tarka. // Bibliotekarz Płocki. – 2009, nr 2, s. 50–54, il.
- Klub Małych Przyjaciół Książki w filii bibliotecznej nr 9.
349. **MATUSIAK**, Ewa Lilianna.: Z prochu lud wskreszę... / Ewa Lilianna Matusiak. // Bibliotekarz Płocki. – 2009, nr 2, s. 5–11, il.
- Projekt „Z prochu lud wskreszę... Rok Juliusza Słowackiego w Płocku”.
350. **MATUSIAK**, Ewa Lilianna.: „Z prochu lud wskreszę...”: Rok Juliusza Słowackiego w Płocku / Ewa Lilianna Matusiak. // Znaj. – 2009, nr 4, s. 53–55, il.
- **Płockie Stowarzyszenie Przyjaciół Książki i Bibliotek** = poz. 174
351. **PODWÓJCI-WIECHECKA**, Elżbieta.: Peru – wirtualna podróż marzeń...: z doświadczeń naszych bibliotekarzy / Elżbieta Podwójci-Wiehecka. // Bibliotekarz Płocki. – 2009, nr 2, s. 58–62, il.
- Filia nr 8.
352. (**RŁ**).: Don Juan de Słowacki / (rł). // Sygnaty Płockie. – 2009, nr 18, s. 8, il.
- Wystawa „... kruszyć serca i patrzeć jak cierpią...” o kobietach w życiu Juliusza Słowackiego.
353. (**RŁ**).: Druh Wacław Milke. Harcerz wierny ideałom / (rł). // Sygnaty Płockie. – 2009, nr 20, s. 15, il.
354. (**RŁ**).: Z krwi i kości / (rł). // Sygnaty Płockie. – 2009, nr 20, s. 15
- Promocja książki prof. Jana Zielińskiego „Szat Anioł: powikłane życie Juliusza Słowackiego”.
355. **SOBIESKA-SZOSTAKIEWICZ**, Grażyna.: Przez zabawę do książki i czytelnictwa / Grażyna Sobieska-Szostakiewicz, Anna Sadowska. // Bibliotekarz Płocki. – 2009, nr 2, s. 35–41, il.
- Współpraca Książnicy Płockiej z warszawskim oddziałem Polskiego Stowarzyszenia Pedagogów i Animatorów KLANZA.
356. **SZATKOWSKA**, Lena.: Kobiety, które kochały Julka: Rok Słowackiego w Książnicy Płockiej / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 41, s. 9, il.
357. **ZALEWSKA-MIKULSKA**, Maria.: Ma być po prostu niebanalnie: Książnica Płocka w ofensywie / Maria Zalewska-Mikulska; rozm. przepr. Rafał Kowalski. // Gazeta Wyborcza Płock. – 2009, nr 257, s. 2, il.
- Rozmowa z dyrektorem Książnicy Płockiej nt. imprez zaplanowanych na rok 2010.
- Czasopiśmiennictwo**
- **Stowarzyszenie Autorów Polskich Oddział Płock** = poz. 177
358. **WOŹNIAK**, Maciej.: Znasz-li ten „Znaj”: czwarty numer ogólnopolskiego kwartalnika artystycznego / Maciej Woźniak. // Tygodnik Płocki. – 2009, nr 49, s. 8, il.
- Zawiera rec. czwartego numeru czasopisma „Znaj”.

INDEKS OSOBOWY

- Adamkowska, Emilia 26
 Adamkowski, Arkadiusz 22
 Adamska, Anna 160
 Ajdyn, Agnieszka 8
 al. 81, 189-90, 198-9, 255
 Andrzejczyk, Marzena 256, 258
 Badowski, Kazimierz 131
 Bartuś, Ewa 233
 BC 146
 Bednarczyk, Rafał 317
 Bednarek, Janina 63
 BeeS 316, 339
 Bielak, Małgorzata 1
 Bielecki, Adam 117
 Bielińska, Kamila 21
 Bieńkowski, Krzysztof 75
 Błazińska, Małgorzata 218
 Bogajewicz, Mikołaj 282
 Boszko, Michał 80, 200
 BP 134
 Brzezicki, Tomasz 260
 Brzeziński, Daniel 237
 Brzeziński, Włodzimierz 263
 Brzózka, Stanisław Jerzy 296
 Bugaj, Tomasz 149
 Buraczyński, Zbigniew [Zygmunt] 222
 Burakowska, Halina. zob. Giżyńska-Burakowska, Halina
 Cegłowska, Blanka. zob. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka
 Chalicka, Agnieszka. zob. Jezierska-Chalicka, Agnieszka
 Chalupiec, Igor 135
 Chlewiński, Zbigniew 268
 Chorzewski, Michał 16, 336
 Chrzanowska, Barbara 152, 257, 269, 287, 343
 Cichocka, Anna. zob. Kühn-Cichocka, Anna
 Cieślak, Kazimierz 165
 Cybulska, Emilia 110
 Czermiński, Kazimierz 201
 Czerwińska-Jędrusiak, Barbara 46
 Danieluk, Jacek 197
 Dąbrowski, Jacek 43, 53a, 200, 202, 308
 Dąbrowski, Mateusz 221
 Dądzik, Dorota 246
 Dobaczewski, Hubert 310
 Dobroń, Elżbieta 1
 Dobrzeńcki, Romuald 50
 Dorobek, A. 311
 Duraj, Danuta. zob. Walczak-Duraj, Danuta
 Durma, Stanisław 89
 Duszczyk, Michał 148
 Filipowicz, Wojciech 83
 Fleszer, Łukasz 331
 Foliński, Małgorzata 28
 Franciszkiewicz, Leszek 299
 Frąckowiak, Anna 234
 Fuz, Katarzyna. zob. Stolaska-Fuz, Katarzyna
 Gabrychowicz, Justyna 254, 283
 Gałuszewski, Andrzej 202
 Gancarczyk, Marek 27
 Garkowski, Longin 128
 Gąsiorowska, Irmina 344
 Gąsiorowski, Paweł Bogdan 105
 Gerwatowski, Józef 318
 Gierula, Barbara Ewa 188
 Giżyńska-Burakowska, Halina 99
 Głowacka, Aleksandra 258
 Głowala, Agnieszka 230
 Górzyński, Maciej 144
 Graff, Irek 313
 Grala, Marek 79, 295
 Gregorczyk, Ewa 58
 Grodkiewicz, W. 119
 Grzelak, Agnieszka 344
 Grzeszak, Adam 135
 GSZ 166, 238, 242, 247
 Gutowski, Wiesław 319
 Iłski, Stanisław 118
 Janas, Paweł 137
 Jasińska, Ewa 53
 Jelec, Antoni 9, 167
 Jezierska-Chalicka, Agnieszka 284
 Jędrusiak, Barbara. zob. Czerwińska-Jędrusiak, Barbara
 Jol. 219, 288
 Józwiak, Wojciech 299
 Kalinowski, Jan R. 168, 243
 Kalkowski, Dariusz 205-6
 Kapturowska, Zofia 244
 Kasprzak, Mariusz 270
 Kawatczewska, Janina 110
 Klimek, Izabela 315
 Kluczyński, Zenon 24
 Kłodawski, Krzysztof 320
 Kocznur, Agnieszka 169, 321-3
 Kolińska, Iwona 36
 Kołodziejki, Maciej 231
 Konarska-Pabiniak, Barbara 25, 153, 214, 324
 Koński, Wiesław 41, 138
 Kopeć, Wiesław 65
 Kopka, Mariola 192, 248
 Kordala, Tomasz 271
 Korzon, Daniel 236
 Kośmider, Marek 127, 207
 Kowalczyk, Eugeniusz 170
 Kowalska, Hanna 180
 Kowalska, Joanna. zob. Nycz-Kowalska, Joanna
 Kowalski, Rafał 183-4, 235, 250, 289, 298, 312, 345, 357
 Kowalski, Tomasz 121
 Kozłowska, Ewelina 329
 Kozłowska, Zofia 61
 Kozłowski, Aleksander 67, 225
 Krajewski, Tomasz 35
 Krawczyńska, Renata 42
 Krawiec, Jacek 139
 Krysiak, Mirosław 208
 Krzemińska, Aneta 346
 Krześniak, Danuta 282
 Krześniak, Dariusz 286
 Kubiński, Zbigniew 84
 Kuczyński, Krzysztof A. 66, 68
 Kudaj, Jarosław 38
 Kühn-Cichocka, Anna 297
 Kwiatkowska, Małgorzata 272
 Kwiatkowska, Mariola 273
 Latkowski, Sylwester 220
 Lemanowicz, Andrzej 251
 (lesz) 95, 239-40, 274, 347
 Lewandowska, Agnieszka 56, 305
 Lewandowska, Magdalena 31
 Lewandowski, Cezary 147
 Linowski, Jakub 194
 Luma, Ewa 3
 Łabędzka, Marzanna 127
 Łakoma, Agnieszka 140
 Łakomski, Mirosław 79
 Ławnicka, Grażyna 348
 Łoś, Zofia 275
 (m.d.) 209, 302, 306
 Majchrzak, Stanisław 261
 Majerska, Alina 185

- Wajewski, Dariusz 35b
 Walinowska, Urszula 226
 Walecka, Agnieszka 266, 325-6
 Walecka, Beata 227
 Wames, Tomasz Dariusz 327
 Warciniak, Jola 115, 171, 290, 310
 Warczak, Iwona 110
 Waruszevska, Małgorzata 307
 Wasilanka, Renata 60
 Watusiak, Ewa Liliana 3, 7, 172, 349-50
 Watusiak, Krzysztof 276
 Wazurska, Wiesława 1
 Wichalak, Piotr 111
 Wichalski, Krzysztof 102
 Wichnik, Adam 22
 Wierzejewski, Grzegorz 86, 335
 Wikulska, Maria. zob. Zalewska-Mikulska, Maria
 Wilkewicz, Wieslaw 141
 Wladuszevska, Monika 124, 133, 193
 Wlaczkowski, Ireneusz 52, 101
 Wlówka, Piotr 263
 Wüller, Ryszard 98
 Niedwarok, Josef 141
 Nowak, Bożena 259, 262
 Nowakowski, Andrzej 161
 Nycak, Jan Boleslaw 39, 131, 206-7, 211, 216
 Nycz-Kowalska, Joanna 38
 Obzejta-Zbikowska, Dorota 18-9
 Oledzińska, Krystyna 173
 Opaliński, Tomasz 329
 Opasińska, Bogumiła. zob. Zalewska-Opasińska, Bogumiła
 Orłowska, Milena 304, 309
 Pabiniak, Barbara. zob. Konarska-Pabiniak, Barbara
 Paradzińska, Jadwiga 248
 Paszkiewicz, Tomasz 15, 154, 194, 252, 260, 263, 291-2, 305, 313, 330-1
 Paszkowski, Grzegorz 276
 Pietak, Mariusz 142
 Pietka, Włodzimierz 332-4
 Piątkowski, Robert 285-6
 Plichta, Agnieszka 278
 Podwójci-Wiechecka, Elżbieta 351
 Pagonowski, Mariusz 308
 Portalski, Mariusz 246
 Poturzycki, Józef 12
 Przedpełska, Jadwiga 211
 Przybyszewska, Kinga 228
 Przygocka, Janina 55
 Ptasiewicz, Zbigniew 51
 Puchowicz, Aleksander 144
 Pytelewska, Maria 120
 Pytlakowski, Piotr 220
 Radkiewicz, Tomasz 336
 (r) 85, 87, 96, 116, 122, 195, 279-80, 352-4
 Rumiński, Robert 286
 Rutkowski, Tadeusz 101
 Rybak, Henryk 144
 Rychlewski, Grzegorz 142
 Sadowska, Anna 355
 Seweryniak, Henryk 125
 Sierocka, Iwona 182
 Sierocki, Adam 212
 Siuta, Małgorzata 145, 186, 196
 Skibowska, Jadwiga 149
 Słowiński, Rafał 303
 Smuk-Stratenwerth, Ewa 60
 Sobieraj, Leonard 5
 Sobieska-Szostakiewicz, Grażyna 355
 Sobieski, Paweł 223
 Sobocińska, Anna 187
 Sokółowska, Joanna 6
 Soszyński, Robert 148
 Staniszevska, Magdalena 92-3, 340-2
 Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka 94, 132, 156
 Stefańska, Andżelika 295, 300
 Stępień, Grzegorz 8
 Stołoska-Fuz, Katarzyna 97
 Stradomski, Józef 213
 Stratenwerth, Ewa. zob. Smuk-Stratenwerth, Ewa
 Struzik, Małgorzata 44
 Subotowicz, Elżbieta 44
 Sukniewicz, Daniel 37
 Sulkowska, Ewa 236
 Sumowski, Marcin 337
 Suty, Ryszard 201, 205
 Sypek, Robert 37
 Szatkowska, Lena 88, 90, 100, 103, 123, 253, 281, 301, 356
 Szatkowski, Tomasz 54, 129, 161, 164
 Szkopek, Grzegorz 314
 Szostak, Jerzy 14
 Szostakiewicz, Grażyna. zob. Sobieska-Szostakiewicz, Grażyna
 Szymańska, Maria 229
 Śmigielski, Marcin 108, 155, 157, 264
 Śniecikowski, Włodzimierz 214
 Świerzyński, Sławomir 315
 Tarka, Sylwia 348
 Tomaszewska, Lilianna 230
 Truszczyński, Marek 338
 Urbański, Mariusz 158
 Walczak-Duraj, Danuta 29
 Walczak, Ewa 106
 Walewski, Józef 215
 Wanecki, Jarosław 224
 Wassermann, Zbigniew 221
 Wawrzeńczak, Michał 146
 WB 252, 330
 Weiss, Shevah 117
 Wereszczaka, Rafał 13
 Wichowska, Małgorzata 91
 Wiechecka, Elżbieta. zob. Podwójci-Wiechecka, Elżbieta
 Wiczorkowski, Mariusz A. 104
 Wilkowski, Piotr 101
 Wiśniewski, Janusz 64
 Wiśniewski, Sławomir 30, 216
 Wojciechowska, Anna 258
 Wojno, Lesław 24
 Wołosz, Artur K.F 117, 118
 Woźniak, Hubert 107, 109, 159, 293-4
 Woźniak, Maciej 358
 Wójeł Dobra Rada 265
 Wróbel, Maciej 241
 Wrostek, Szymon 31a
 Zakrzewski, Janusz 17
 Zalewska-Mikulska, Maria 3, 357
 Zalewska-Opasińska, Bogumiła 126
 Zbyszewska, Alicja 20
 Zdrojewski, Marek Z. 127
 Zieliński, Łukasz 125
 Ziętek, Janina 34
 Zmysłowska, Ewelina 296
 Znyk, Małgorzata 57, 225, 232
 Żabowski, Piotr 112-4
 Żbikowska, Dorota. zob. Obzejta-Zbikowska, Dorota
 Żukowska, Agnieszka 111

Opracowanie:

Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń, Wiesława Mazurska,
 Iwona Typiak-Kowalska
 Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
 09-400 Płock, ul. Kościuszki 6
 Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
 e-mail: dib@bibl.plock.pl

NASI AUTORZY

JÓZEF BORÓWKA

— dr nauk humanistycznych w zakresie historii, doktorant Instytutu Filozofii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, członek TNP

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

— dr nauk humanistycznych, nauczyciel historii w III LO w Płocku, wykładowca w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, członek Zarządu TNP

MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI

— ks., prof. dr hab., historyk, wykładowca Uniwersytetu im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, Wiceprezes TNP

JERZY JANCZEWSKI

— dr inż., adiunkt w Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Katedra Transportu, dyplomowany nauczyciel w Technikum Zespołu Szkół w Gąbinie, członek NTP

ZBIGNIEW KRUSZEWSKI

— prof. ndzw. dr hab. inż., Posel na Sejm RP, rektor Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, Prezes TNP, Przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN

IRENEUSZ MROCZKOWSKI

— ks., prof. zw. dr hab. nauk teologicznych, kierownik Katedry Antropologii i Bioetyki na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, profesor Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku

TOMASZ PIEKARSKI

— dr nauk humanistycznych w zakresie historii, nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie w Gimnazjum nr 3 im. Jana Pawła w Płocku

MICHAŁ SOKOLNICKI

— mgr historii z Płocka

ANNA MARIA STOGOWSKA

— prof. ndzw. dr hab. z Płocka, członek TNP

JAN HENRYK WALUŚ

— kolekcjoner, organizator wystaw numizmatycznych i falerystycznych. Członek TNP, działacz Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego

KONRAD JAN WALUŚ

— dr nauk technicznych, kolekcjoner, numizmatyk, filokartysta, projektant beznominatowych kart pocztowych wydanych przez Poczta Polską

MAGDALENA WIŚNIEWSKA

— lic., ukończyła historię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, obecnie studentka V roku na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Autorki Bibliografii:

**Małgorzata Bielak, Elżbieta Dobroń,
Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska**

Książnica Płocka im. Wł. Broniewskiego
09-400 Płock, ul. Kościuszki 6

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku

- ADMINISTRACJA
- BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE
- INFORMATYKA
- PEDAGOGIKA
- PIEŁĘGNIARSTWO
- POLITOLOGIA
- WYCHOWANIE FIZYCZNE
- ZARZĄDZANIE

Bezpłatne studia dzienne na specjalnościach:

- ADMINISTRACJA SAMORZĄDOWA
- ZARZĄDZANIE PROJEKTEM

Płock, Al. Kilińskiego 12
budynek A, pokój nr 1
tel. (+48 24) 366 41 00, 366 41 50
rekrutacja@wlodkowic.pl

www.wlodkowic.pl

Dajemy Ci wachlarz możliwości

- ZAJĘCIA E-LEARNINGOWE
- ATRAKCYJNE SPECJALNOŚCI
W RAMACH KIERUNKÓW
- ROZBUDOWANY SYSTEM
STYPENDIALNY
- WYBRANE BEZPŁATNE
CERTYFIKOWANE KURSY
- STUDIA PODYPLOMOWE
- NOWOCZESNY KAMPUS
WŁASNY AKADEMIK CENTRUM SPORTOWE